

MFIC | Montenegrin Foreign
Investors Council

BIJELA KNJIGA

Investiciona klima u Crnoj Gori **2020**

BIJELA KNJIGA

Investiciona klima u Crnoj Gori 2020

Mart 2021.

SADRŽAJ:

1. PREDGOVOR	6
Christoph Schoen, Predsjednik Savjeta stranih investitora	6
2. REZIME	9
3. UVOD	13
Savjet stranih investitora u Crnoj Gori	13
Organi Savjeta	13
Komunikacija sa Vladom i javnim sektorom	15
Događaji i aktivnosti tokom prethodnih godinu dana	19
4. INDEKSI SAVJETA O POSLOVNOM OKRUŽENJU ZA 2020. GODINU	25
Deseta godina indeksa Savjeta	25
Ocjenjivanje privrednih sektora	26
Pojedinačne kategorije od značaja	28
Dodatne pojedinačne kategorije/oblasti za ocjenjivanje	30
5. CRNA GORA – PREGLED	33
Uspješan proces evropskih integracija	34
Evropska komisija: Izvještaj za Crnu Goru 2020	35
Izvještaj o tranziciji 2020-2021 (EBRD)	37
Svjetska banka: redovni ekonomski izvještaj za zapadni Balkan	37
Doing Business Report (Svjetska banka) – Izvještaj o lakoći poslovanja	39
Indeks globalne konkurentnosti (Svjetski ekonomski forum)	42
Indeks percepcije korupcije (transparency international)	43
Indeks ekonomskih sloboda – Fraser institut	46
Izvještaj o ekonomskim slobodama heritidž fondacije	47
Važni događaji u 2019. godini	50
Zaključna razmatranja	53

6. EVALUACIJA REGULATORNOG OKRUŽENJA U CRNOJ GORI	55
Poslovni ambijent	56
Proces usvajanja i sprovođenja zakona	57
Javna uprava	58
Digitalizacija i e-usluge	59
Siva ekonomija	61
Oporezivanje	61
Različiti iznosi fiskaliteta na opštinskom nivou	63
Regulatorni okvir i komiteti Savjeta	65
Informaciono-komunikacione tehnologije (ICT)	65
Zakon o elektronskim komunikacijama	66
Zakon o mjerama za smanjenje troškova postavljanja elektronskih komunikacionih mreža velikih brzina	66
Parafiskalni nameti na usluge pristupa internetu	67
Implementacija Zakona o planiranju prostora i izgradnji objekata	67
Bankarski sektor	67
Spriječavanje prevara	69
Razvoj tržišta novca (MM)	69
Zakon o potrošačkim kreditima	70
Implementacija zakona o zaštiti potrošača korisnika finansijskih usluga FATCA	70
FATCA	71
Ključna regulativa po mišljenju članova Savjeta:	72
Zakon o ličnoj karti	72
Zakon o unutrašnjoj trgovini	72
Zakon o radu	73
Predlog mjera za pospješivanje procesa digitalne transformacije	73
Ostale barijere	76
Status implementacije prihvaćenih preporuka iz Bijele knjige 2019	79
7. PRIORITETI ZA 2021. GODINU	105
8. ANEKS	108
Članovi Savjeta	108

1. PREDGOVOR

Christoph Schoen
PREDSJEDNIK MFIC

Savjet stranih investitora u Crnoj Gori sa zadovoljstvom objavljuje jedanaesto izdanje Bijele knjige: Investiciona klima u Crnoj Gori za 2020. godinu, koja predstavlja pregled poslovnog okruženja kroz opažanja naših članova i nalaze priznatih međunarodnih izvještaja.

U ovom izdanju Bijele knjige sažeto je prikazano iskustvo članova Savjeta u 2020. godini, i dato je poređenje sa prethodnim periodom kako bi se pratio trend i poboljšanja. Zato Bijela knjiga predstavlja dodatnu osnovu za dalje donošenje odluka što će investitorima omogućiti da razumiju trenutno stanje i poslovno okruženje. Dalje, Bijela knjiga pruža smjernice donosiocima odluka da smanje prepoznate barijere u poslovanju i podrže implementaciju reformi koje su prepoznali strani investitori.

Godinu 2020. obilježili su brojni izazovi nastali usljed pandemije COVID-19 u cijelom svijetu, kao i izazovi koji su već postojali i koji su se pojačali prošle godine. Svjesni svih ekonomskih i društveno-političkih uticaja i obima i raznolikosti zadataka koji su pred novom Vladom, pojačavamo našu posvećenost aktivnoj i profesionalnoj podršci Vladi i saradnji sa Vladom u narednom periodu.

U ovom smislu, nastavice da učestvujemo u radu vladinih radnih tijela – Savjeta za konkurentnost i Komisije za suzbijanje sive ekonomije – koji predstavljaju korisnu platformu koja se bavi našim preporukama i koja ih prati imajući u vidu da naše preporuke predstavljaju najbolju evropsku i međunarodnu praksu i standarde.

Kada govorimo o najznačajnijim preduslovima za razvoj poslovanja, možemo da kažemo da su svi naši članovi prepoznali vladavinu prava kao najizazovnijih preduslov za razvoj poslovanja. Na osnovu iskustva naših članova, vladavina prava bilježi značajan pad (0,4 poena) za 2020. godinu. Vjerujemo da je neophodno predvidivo poslovno okruženje koje bi ukazivalo na transparentnost aktivnosti uprave. Praćenje realizacije aktivnosti kako bi se unaprijedila vladavina prava ostaće u vrhu prioriteta Savjeta u narednim godinama.

Na osnovu iskustva naših članova, analizirali smo lakoću poslovanja u Crnoj Gori i izračunali MFIC indeks za 2020. godinu koji iznosi 6.4 (na skali od 1 do 10, pri čemu 1 predstavlja najlošiju ocjenu, a 10 najbolju). Rezultat za 2020. godinu pokazuje značajan pad u odnosu na 2019. godinu koja se smatrala po više segmenata kao rekordna, ali i pad u odnosu na 2017. i 2018. godinu kada je indeks iznosio 6.5. Ovako značajan pad indeksa, za 0.5, nije zabilježen do sada, ali je pad bio za očekivati imajući u vidu da je 2020. godinu obilježila pandemija COVID-19 koja se izrazito negativno odrazila na ekonomiju zemlje.

Pandemija izazvana virusom korona imala je opsežan socio-ekonomski uticaj, uz značajan broj kompanija koje su bile pred zatvaranjem. Kriza je posebno uticala na mala i srednja preduzeća i njihove zaposlene. Vlada Crne Gore preduzimala je korake da se smanji negativan uticaj virusa korona na kompanije i zaposlene.

Drugi kvartal 2020. godine označilo je ekonomsko i

socijalno zatvaranje kako bi se spriječilo širenje zaraze i sprovođenje brojnih epidemioloških mjera kako bi se zaštitilo javno zdravlje. U takvom okruženju, zabilježen je veliki ekonomski pad od 20,2%.

Produženo trajanje zdravstvene krize dovelo je do visoke ekonomske kontrakcije u ljetnjim mjesecima u kojima se ostvaruje najveći dio turističkog prometa, koji generiše značajne privatne i javne prihode u zemlji. Prema Izvještaju o implementaciji programa ekonomskih reformi, realni pad BDP za prvu polovinu 2020. iznosi 10,3%, pri čemu su prihodi od turizma u prvoj polovini 2020. godine bili niži 78,5% u odnosu na uporedni period 2019. godine, dok je samo u drugom kvartalu zabilježen visoki pad od 95,3%.

Imajući u vidu navedeno, po ocjeni članova, sektor turizma je u 2020. godini zabilježio pad od 0.8 poena (sa 6.9 na 6.1) u poređenju sa 2019. godinom.

Indeks Savjeta i ocjene sektora za 2020. godinu potvrdile su stalnu poruku Savjeta da se ozbiljni reformski procesi moraju stalno implementirati u okviru analiziranih sektora kako bi se poboljšalo poslovno okruženje, privukle strane investicije i povećao ekonomski standard svih građana.

Bliska i stalna komunikacija sa Vladom i javnom upravom ostaje važan zadatak Savjeta kako bi pomogao svojim članovima da razvijaju i unapređuju poslovanje u Crnoj Gori. U tom kontekstu, blagovremeni dijalog svih strana je neophodan kako bi se povećala efikasnost poslovnih procesa i izbjegle negativne i štetne posljedice po čitavu poslovnu zajednicu.

Naši komiteti (bankarski, ICT, osiguranje i regulatorna politika) pažljivo će pratiti izmjene regulatornih promjena u svojim sektorima i predlagati inicijative za poboljšanje u domenima koji su bitni za poslovanje naših članova.

Nastavićemo da aktivno učestvujemo u radu Savjeta za konkurentnost i Komisije za suzbijanje sive ekonomije. Takođe ćemo nastaviti blisku saradnju sa Sekretarijatom EBRD-a pri Savjetu za konkurentnost u cilju postizanja zajedničkih ciljeva i promovisanja zajedničkih interesa. Kroz aktivno učešće u Vladinim radnim grupama i kroz davanje komentara i sugestija na najvažnija ekonomsko-strateška dokumenta, radićemo na ispunjenju misije Savjeta i stvaranju boljih uslova za poslovanje.

S obzirom na značaj integracija za privredu i za sveukupno društvo, praćenje ovog procesa i uspostavljanje redovne komunikacije između Savjeta i delegacije Evropske unije u Crnoj Gori jedan je od ključnih ciljeva.

Uz dalju implementaciju uspostavljenih mjera fiskalne politike, podršku jačanju privredne aktivnosti i podsticanje konkurentnosti, Vlada Crne Gore će se postarati da je Crna Gora na dobrom putu ka postizanju dugoročnog i inkluzivnog rasta.

Naši budući prioriteti biće promovisanje investicionog potencijala Crne Gore kao i promovisanje interesa međunarodne poslovne zajednice u Crnoj Gori. Savjet stranih investitora u Crnoj Gori nastaviće da u potpunosti podržava proces reformi u zemlji i njeno pridruživanje Evropskoj uniji.

Na kraju, u ime Upravnog odbora Savjeta, želio bih da zahvalim svima koji su doprinijeli izradi ovog izdanja Bijele knjige, najprije svim našim članovima koji su dostavili podatke i inpute, a zatim i javnoj upravi koja nam je dostavila ažurirani status naših preporuka.

2. REZIME

Ponosno predstavljamo jedanaesto izdanje Bijele knjige: Investiciona klima u Crnoj Gori 2020 koje predstavlja rezultate upitnika o lakoći poslovanja u Crnoj Gori za predmetnu godinu, ali pokazuje i trend kretanja unapređenja poslovne klime u prethodnoj deceniji. Kao i do sada, odgovore na upitnik su davali strani investitori u Crnoj Gori, članovi Savjeta stranih investitora, na osnovu ličnog iskustva i opažanja. Bijela knjiga, takođe, prepoznaje i izdvaja najvažnije propise i procedure za razvoj poslovanja i ističe izazove koji su pred donosiocima odluka u vezi sa podsticanjem daljeg ekonomskog razvoja. Sasvim sigurno, 2020. godina je posebna u smislu da je obilježila pandemija COVID-19 virusa koja je sa sobom donijela posebno zahtjevnu i izazovnu ekonomsku situaciju. To je godina kada su do izražaja došle mane ekonomske politike i malog (ograničenog) crnogorskog tržišta.

Zahvaljujući veoma visokom odzivu članova Savjeta prilikom popunjavanja upitnika (93 posto ukupnog članstva je odgovorilo na upitnik), izračunali smo MFIC indeks za 2020. godinu koji iznosi 6.4 (na skali od 1 do 10, pri čemu 1 predstavlja najbolju ocjenu, a 10 najbolju). Rezultat za 2020. godinu pokazuje značajan pad u odnosu na 2019. godinu koja se smatrala po više segmenata kao rekordna, ali i pad u odnosu na 2017. i 2018.

godinu kada je indeks iznosio 6.5. Ovako značajan pad indeksa, za 0.5, nije zabilježen do sada, ali je pad bio za očekivati imajući u vidu da je 2020. godinu obilježila pandemija COVID-19 koja se izrazito negativno odrazilo na ekonomiju zemlje, posebno na sektor turizma.

- ▶ Upoređujući indekse svih deset godina, u periodu 2011.-2019. godina, indeks pokazuje da je ukupan poslovni ambijent prilično stabilan i da se postepeno unapređuje, posebno u periodu nakon 2015. godine. Indeks se prvu put 2019. godine primakao broju 7, imajući u vidu da se prosječna ocjena za osam godina ranije, kretala od 5.8 do 6.5 (maksimalna ocjena iznosi 10). To je smatrano kao jasan signal da strani investitori smatraju da je godinu obilježilo značajnije, konkretnije unapređenje u odnosu na predhodne godine.
- ▶ Ipak, 2020. godina pokazuje sve slabosti ekonomije i to je pretočeno i u MFIC indeks za ovu godinu. Upravo dešavanja tokom 2020. godine, koja su svakako bila ekstremna, pokazuju da je višegodišnja poruka Savjeta da se u kontinuitetu moraju sprovesti ozbiljni reformski procesi u okviru analiziranih sektora, a u cilju daljeg unapređenja poslovnog ambijenta, privlačenja stranih investicija i povećanja ekonomskog standarda svih građana Crne Gore, ispravna i ključna.

Kada govorimo o 2020. godini, vidan je pad svih pojedinačnih indeksa, što je svakako i razumljivo imajući u vidu veliki pad ukupnog indeksa. S tim u vezi, ukupno najveći indeks, pored značajnog pada, i ove godine ima sektor telekomunikacija i ICT. U odnosu na 2019. godinu, sektor turizma bilježi najveći pad za čak 0.8, bankarstvo/finansije za 0.6, sektori transport/logistika i proizvodnja/energetika bilježe pad od 0.3, dok trgovina ima najmanji pad u odnosu na prethodnu godinu i to za 0.2.

Da bi ocijenili pojedinačne značajne kategorije, članovi su analizirali u kojoj mjeri sljedeće kategorije utiču pozitivno ili negativno na njihovo poslovanje: tržište rada i zapošljavanje, razvoj nekretnina, oporezivanje/doprinosi, korporativno upravljanje, vladavina prava. Navedene kategorije članovi ocjenjuju deset godina i stoga se može pratiti kako se percepcija mijenjala i koji je trend prisutan.

Tokom svih deset godina, članovi Savjeta posebno izdvajaju vladavinu prava kao oblast od ključnog značaja za unapređenje poslovnog ambijenta. Analizirajući dosadašnje ocjene, nakon tri godine sa ocjenom od 5.6, bilježimo blagi porast na 5.7 u 2019. godini. Ipak, 2020. godina se izrazito negativno odrazila i na ovu oblast gdje bilježimo pad od 0.4 poena.

Usvajanje Zakona o radu, kao jednog od ključnih sistemskih zakona, je obilježilo je 2019. godinu i njegova implementacija se ocjenjivala kroz upitnik za 2020. godinu, pa tržište rada karakteriše porast indeksa za 0.2 poena. Novi Zakon o radu predstavlja korak naprijed u dijelu suzbijanja sive ekonomije i zaštite prava zaposlenih. Ipak, neophodna su dalja unapređenja Zakona u cilju povećanja fleksibilnosti i mobilnosti radne snage. Razvoj nekretnina pokazuje pad za 0.1 poen u odnosu na rekordnu 2019. godinu kada je ocjena iznosila 6.4. Korporativno upravljanje nakon minimalnog rasta u 2019. godini, bilježi značajniji pad od 0.4 poena za 2020. godinu.

Karakteristično je da oporezivanje, i pored jako teške 2020. godine, bilježi rast u odnosu na 2019. godinu za 0.2 poena. Ocjena za ovu oblast je prilično stabilna i

kreće se od 5.7 do 6.5 za prethodnih deset godina, a najveća ocjena je upravo za 2020. godinu.

Šest kategorija koje su članovi Savjeta dodatno ocjenjivali su: ljudski kapital, sivo tržište i inspekcije, propisi o javno-privatnom partnerstvu, javne nabavke, digitalizacija javnih usluga, propisi o zaštiti ličnih podataka.

Od šest analiziranih oblasti, tri bilježe pad ocjene u odnosu na 2019. godinu (javno-privatno partnerstvo, sivo tržište, ljudski kapital), minimalan rast je zabilježen za oblast koja se odnosi na javne nabavke, digitalizacija javnih usluga je ostala na istom nivou, dok su propisi o zaštiti ličnih podataka zabilježili rast od 0.2 poena. Uopšteno posmatrano, niske ocjene koje se kreću do 6 su i dalje prisutne, a dodatno zabrinjava što od 2016. godine ne bilježimo ozbiljniji rast ni u jednoj od navedenih oblasti.

Da bismo bolje predstavili ukupno poslovno okruženje u Crnoj Gori i sagledali ga sa više strana, u dijelu „Crna Gora – pregled“ predstavljamo zaključke iz važnih međunarodnih izvještaja. Generalno posmatrano u međunarodnim okvirima Crna Gora je po ekonomskim ocjenama zabilježila pad u 1, dok je napredovala u 2 od ukupno 5 najznačajnijih međunarodnih izvještaja. Do momenta publikovanja ovog izdanja Bijele knjige, Izvještaj o lakoći poslovanja Svjetske banke i Indeks globalne konkurentnosti Svjetskog ekonomskog foruma, za 2020. godinu nijesu objavljeni.

U tom dijelu važne su sljedeće preporuke:

- ▶ efikasnija implementacija reformi i dalji koraci na unapređenju poreskih procedura;
- ▶ značajna modernizacija rada katastarskih i notarskih službi, posebno u dijelu poštovanja rokova u postupcima, smanjenja troškova, ali i uvođenja savremenih elektronskih sistema koji bi u mnogome skratili postupke registracije;
- ▶ kreiranje osnova za dalja infrastrukturna ulaganja, kako u dijelu saobraćajne infrastrukture, tako i komu-

nalne, ali i primjena politike intenzivnih mjera za dalja ulaganja u ključnim sektorima turizma i poljoprivredne proizvodnje;

- ▶ implementacija mjera rasta slobode i fleksibilnosti na tržištu rada, unapređenja politike obrazovanja i zdravlja sa kreiranjem osnova za investiciona ulaganja;
- ▶ implementacija mjera na unapređenju rada administracije i podizanja efikasnosti na svim nivoima, posebno u dijelu veće konzistentnosti u implementaciji politika na lokalnom i državnom nivou;
- ▶ dalji razvoj crnogorske ekonomije i društva kroz digitalizaciju kao razvojnu i transformacionu politiku;
- ▶ kreiranje osnove za dalju politiku javnih finansija sa posebnim osvrtom na nove investicione aktivnosti koje mogu doprinijeti stabilizaciji javnih finansija sa smanjenjem deficita i održavanja javnog duga.

„Ocjena regulatornog okruženja u Crnoj Gori“ je posebno važan dio aktivnosti Savjeta, pa se zaključci iz godine u godinu iznose i kroz Bijelu knjigu. Stav koji investitori i dalje potenciraju je da pored efikasnog zakonodavstva koje je usklađeno sa modernom praksom i koje je usvojeno uz konstruktivno učešće bitnih aktera, „regulatorni okvir“ predstavlja implementaciju, izvršenje i sudsku praksu kao najvažnije elemente i predušlove povoljnog okruženja za strane investitore u Crnoj Gori. Na početku ove sekcije, predstavljene su šire teme koje su prepoznate kao važna osnova za unapređenje regulatornog ambijenta: poslovno okruženje, proces usvajanja i sprovođenja propisa, javna uprava, digitalizacija i e-usluge, siva ekonomija, oporezivanje i različiti iznosi fiskaliteteta na opštinskom nivou.

U dijelu „Regulatorni okvir i komiteti Savjeta“ predstavljen je rad aktivnih komiteta Savjeta: ICT (osnovan 2014. godine), Bankarski komitet (osnovan 2017. godine), dok su Komitet za osiguranje i Komitet za regulatornu politiku osnovani u novembru 2019. godine. Predstavnici ovih sektora su našli svoj interes da se u okviru ovog

Savjeta grupišu i stvore zajedničku platformu za međusobnu komunikaciju, kao i komunikaciju sa donosiocima odluka. Posebno je analizirano ključno zakonodavstvo koje je važno za poslovno okruženje: Zakon o elektronskim komunikacijama, Zakon o mjerama za smanjenje troškova postavljenja elektronskih komunikacionih mreža velikih brzina, Zakon o kinematografiji, Zakon o planiranju prostora i izgradnji objekata, Zakon o potrošačkim kreditima, Zakon o zaštiti potrošača korisnika finansijskih usluga, Zakon o potvrđivanju sporazuma između Vlade Crne Gore i Vlade Sjedinjenih Američkih Država na unapređenju ispunjavanja međunarodnih poreskih obaveza i sprovođenju FATCA, Zakon o ličnoj karti, Zakon o unutrašnjoj trgovini.

Ovogodišnje izdanje Bijele knjige sadrži i preporuke u dijelu predloženih mjera koje imaju za cilj pospješivanje procesa digitalne transformacije, i to kroz terminalizaciju javne uprave kroz uvođenje elektronskog plaćanja u sistem poslovanja javnih institucija u Crnoj Gori, digitalnu komunikaciju sa korisnicima, digitalnu komunikaciju sa javnim institucijama, razmjenu podataka o Nacionalnom identifikacionom broju i implementaciju regulatornih i tehnoloških predušlova koji su potrebni za podršku E2E Internet prodaji osnovnih bankarskih proizvoda. U dijelu „Ostale barijere“, prepoznato je 30 barijera koje su identifikovale kompanije članice Savjeta stranih investitora u Crnoj Gori.

Kako je važan dio procesa rada Savjeta, ali i same izrade Bijele knjige, praćenje realizacije preporuka koje su prepoznate kao prioritete, u dijelu „Status implementacije prihvaćenih preporuka iz Bijele knjige 2019“ nalaze se odgovori resornih institucija na preporuke članova Savjeta, prije svega u dijelu izmjene odgovarajuće regulative iz Bijele knjige 2019. Od 15 preporuka za izmjenu regulative, implementacija 9 preporuka je u toku (60%), 3 su realizovane (20%), dok se za 3 preporuke (20%) smatra da u ovom trenutku ne mogu biti implementirane.

ČLANOVI SAVJETA:

Addiko Bank

10 NLB Banka

karanovic/partners

Payten

H&P Henley & Partners

HS HARRISONS

Deloitte.

SAGA CG
new frontier group

3. UVOD

SAVJET STRANIH INVESTITORA U CRNOJ GORI

Savjet stranih investitora u Crnoj Gori osnovan je kao nevladina i neprofitna organizacija 2009. godine sa ciljem da:

- ▶ unaprijedi investicionu klimu i pomogne razvoj biznisa u Crnoj Gori;
- ▶ zastupa i izražava stavove svojih članova radi promocije zajedničkih interesa i stimulisanja direktnih stranih investicija;
- ▶ promovira komunikaciju, saradnju i tekući dijalog između Savjeta i zvaničnih organa u Crnoj Gori;
- ▶ saraduje sa zvaničnim organima u Crnoj Gori u cilju prevazilaženja mogućih problema i prepreka sa kojima se strani investitori mogu sresti, kao i eventualnih problema u ekonomskim odnosima sa drugim zemljama;
- ▶ promovira interese međunarodne poslovne zajednice u Crnoj Gori i informira svoje članove i druge zainteresovane strane o mogućnostima u pogledu investicione klime u Crnoj Gori;
- ▶ se poveže sa drugim stranim organizacijama investitora u regionu Jugoistočne Evrope u cilju:
 - ▶ dijeljenja dobroti i iskustava najbolje svjetske prakse;
 - ▶ proučavanja konkretnih alata u cilju olakšavanja regionalnog poslovanja.

Sa pet članova osnivača (Crnogorski Telekom A.D., NLB Montenegro Banka A.D., Montenegro Stars Hotel Group d.o.o., KAP A.D. i Daido Metal A.D.), baza članova Savjeta se stalno širila i danas Savjet ima 42 čla-

nova koji predstavljaju okvirno 30% državnog BDP-a. Savjet okuplja predstavnike različitih privrednih grana – bankarstvo i finansijske usluge, telekomunikacije, metalurgija i rudarstvo, energetika, turizam i ugostiteljstvo, sektor potrošačke robe, proizvodnje, informaciono-komunikacionih tehnologija, prevoza i revizije i drugih.

ORGANI SAVJETA

Organi Savjeta su Skupština, Odbor direktora i predsjednik. Kako bi Savjet bio proaktivniji i produktivniji i kako bi se unaprijedila organizaciona struktura, u decembru 2016. godine imenovan je izvršni direktor, sa punim radnom vremenom. Skupština Savjeta zasijeda jednom do dva puta godišnje, a sastanci Odbora direktora održavaju se kontinuirano tokom cijele godine.

Predsjednik i članovi Odbora direktora biraju se na godinu dana i to na godišnjoj Skupštini gdje glasaju svi prisutni članovi:

▶ **novembar 2019 – novembar 2020: g. Christoph Schoen (Addiko banka) predsjednik**, g. Pal Kovacs (Crnogorska komercijalna banka), gđa Nela Vitić (Ocean Montenegro), g. Antonis Semelides (Jugopetrol) i g. Ivan Bojanović (SAGA Montenegro).

▶ **novembar 2020 – novembar 2021: g. Christoph Schoen (Addiko banka) predsjednik**, g. Pal Kovacs (Crnogorska komercijalna banka), gđa Nela Vitić (Ocean Montenegro), g. David Margason (Porto Montenegro) i g. Ivan Bojanović (SAGA Montenegro).

U skladu sa Statutom, Odbor direktora je osnovao specijalizovane komitete u sklopu Savjeta:

- ▶ Komitet za telekomunikacije (osnovan 2014. god)
- ▶ Komitet za bankarstvo (osnovan 2017. god)
- ▶ Komitet za osiguranje (osnovan 2019. god)
- ▶ Komitet za regulatornu politiku (osnovan 2019. god)

Ova vrsta mehanizma je prepoznata kao odgovarajuća da se izlože sve barijere sa kojima se investitori suočavaju u poslovanju u pomenutim sektorima i da se predlože moguća rješenja relevantnim organima. G. Ivan Bojanović u ime Sage CG predsjedava Komitetom za

telekomunikacije, a g. Christoph Schoen u ime Addiko banke predsjedava Komitetom za bankarstvo. Komitetom za osiguranje predsjedava gđa Nela Belević u ime Uniqa osiguranja, dok Komitetom za regulatornu politiku predsjedava gđa Ljudmila Popović Kavaja u ime Telenora.

Otvorena je mogućnost osnivanja novih komiteta prema privrednim granama, a ona zavisi isključivo od interesovanja članova.

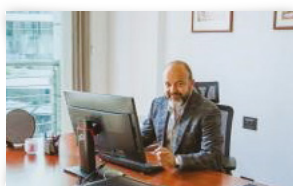
ČLANOVI ODBORA 2020-2021

Christoph Schoen
Predsjednik Savjeta i predsjednik Odbora direktora, glavni izvršni direktor Addiko banke

Nela Vitić
glavna izvršna direktorka
OCEAN MONTENEGRO

Ivan Bojanović
izvršni direktor
SAGA CG

David Margason,
direktor Adriatic Marinas
(Porto Montenegro)

Pál Kovács
glavni izvršni direktor i član
Odbora direktora Crnogorske
komercijalne banke AD Podgorica, članice OTP grupe

Nela Belević
glavna izvršna direktorka
UNIQA osiguranja, predsjednica
Komiteta za osiguranje

Ljudmila Popović-Kavaja,
(Telenor), predsjednica
Komiteta za regulatornu
politiku

Ivan Radulović
izvršni direktor Savjeta stranih investitora

KOMUNIKACIJA SA VLADOM I JAVNIM SEKTOROM

Od osnivanja Savjeta, komunikacija sa Vladom i javnim sektorom ostaje jedan od ključnih zadataka i zato je neophodno pronaći prave mehanizme, kanale komunikacije i učestvovati u dijalogu na raznim nivoima, što je, po mišljenju Savjeta, korisno za obje strane. Jedna od glavnih misija Savjeta jeste da bude konstruktivan i pouzdan partner javnoj administraciji, da pokuša da razumije složenost i trajanje procesa koje država obavlja. Jedan od najvažnijih kanala komunikacije jeste Savjet za konkurentnost, koji je zamijenio prethodni Savjet za eliminisanje biznis barijera i Savjet za unapređenje poslovnog ambijenta, regulatornih i strukturnih reformi kojim je od osnivanja 2009. godine predsjedavao predsjednik Vlade, a čiji je član Savjet stranih investitora u Crnoj Gori od osnivanja.

Vlada Crne Gore je na sjednici održanoj 11. februara 2021. godine donijela Odluku o obrazovanju Savjeta za konkurentnost. Kako je navedeno u Odluci, Savjet za konkurentnost ima za cilj da svojim djelovanjem doprinese većoj konkurentnosti ekonomije i bržem privrednom rastu zemlje. To podrazumijeva ne samo rad na unapređenju procesa i procedura, već i predlaganje strukturnih reformi za unapređenje konkurentnosti, izradu plana za suzbijanje sive ekonomije, unapređenje tržišta rada i zapošljavanja. Jedan od važnih zadataka Savjeta je da javno promoviše značaj dijaloga između privatnog i javnog sektora sa ciljem unapređenja konkurentnosti, stvaranja stimulatavnog poslovnog ambijenta i poboljšanja kvaliteta života građana.

Nova Odluka o obrazovanju Savjeta sadrži određene izmjene kojima se želi poboljšati njegova efikasnost i

otkloniti nedostaci koji su prepoznati u radu prethodnih saziva. S tim u vezi predstavljene su novine u sastavu i načinu funkcionisanja. Naime, broj članova je smanjen sa 36 na 20, pa će pored pet privrednih udruženja koja su bila članovi u ranijim sazivima (Privredna komora Crne Gore, Unija poslodavaca Crne Gore, Savjet stranih investitora u Crnoj Gori, Američka privredna komora u Crnoj Gori, Montenegro biznis alijansa), sada u Savjetu biti i predstavnice poslovnih udruženja žena, što je važan korak koji za cilj ima ekonomsko osnaživanje žena. Savjetom će predsjedavati ministar ekonomskog razvoja, dok je za zamjenika predložen ministar finansija i socijalnog staranja. Premijera će u Savjetu predstavljati dva savjetnika, za ekonomska i pravna pitanja.

Već dvije godine Savjet ima tehnički, profesionalni Sekretarijat koji je osnovan potpisivanjem Memoranduma o saradnji između Vlade Crne Gore i EBRD-a. Od juna 2020. godine, Vlada Ujedinjenog Kraljevstva, posredstvom Britanske ambasade u Podgorici pruža podršku Sekretarijatu. Odlukom o osnivanju ovog Savjeta prvi put je prepoznata uloga Sekretarijata Savjeta koji će nastaviti da obavlja administrativno-stručne poslove.

Kada je riječ o realizovanim aktivnostima u 2020. godini, usljed pandemije COVID-19, koja je nastupila u martu, prva planirana sjednica Savjeta za konkurentnost u 2020. godini nije mogla da bude održana. Tokom 2020. godine održana je jedna sjednica uživo (8. jun 2020. godine), posvećena mjerama ekonomskog oporavka zemlje od posljedica uticaja pandemije COVID-19. Kako bi se u najvećoj mogućoj mjeri pratio usvojeni Plan rada Savjeta i održao kontinuitet otvorenog i konstruktivnog

dijaloga među članovima Savjeta i u okolnostima izazvanim korona virusom, Sekretarijat Savjeta za konkurentnost je putem linka dostavljao materijale (ukupno 18 materijala) na razmatranje, uz mogućnost da članovi Savjeta dostavljaju komentare, sugestije, kao i predloge dopune zaključaka za date materijale. S tim u vezi, Savjet je razmotrio 11 strateških dokumenata (međunarodnih i domaćih izvještaja), 5 inicijativa, kao i 4 izvještaja koja analiziraju uključenost privrede u donošenje zakonskih propisa, uz predlaganje mjera za poboljšanje javno-privatnog dijaloga tokom procesa donošenja regulative.

Realizacija zaključaka sa održanih sjednica Savjeta, sa posebnim akcentom na informisanje o stepenu ispunjenosti zahtjeva poslovnih udruženja, se kontinuirano prati od strane Sekretarijata Savjeta za konkurentnost kroz Izvještaj o realizaciji zaključaka sa prethodnih sjednica Savjeta.

Kada je riječ o materijalima koje je pripremio i dostavio Savjet stranih investitora u Crnoj Gori, Savjet za konkurentnost je na elektronskoj sjednici, održanoj 27. aprila 2020. godine, razmotrio i usvojio Informaciju o rezultatima istraživanja Bijele knjige: Investiciona klima u Crnoj Gori 2019.

Jedanaestom publikacijom Bijele knjige Savjet stranih investitora Crne Gore (SSICG) istakao je da je 2020. godinu obilježilo pogoršanje poslovnog ambijenta, koje se ogleda u padu sveukupnog Indeksa lakoće poslovanja. Sveukupni Indeks za 2020. godinu iznosio je 6.4, na skali od 1 do 10 (1 predstavlja najslabiji rezultat). Rezultat za 2020. godinu pokazuje značajan pad u odnosu na 2019. godinu koja se smatrala po više segmenata kao rekordna, ali i pad u odnosu na 2017. i 2018. godinu kada je indeks iznosio 6.5.

Kada je riječ o ocjeni ključnih sektora u 2020. godini, ukupno najveći indeks, pored značajnog pada, i ove godine ima sektor telekomunikacija i ICT. U odnosu na 2019. godinu, sektor turizma bilježi najveći pad za čak 0.8 poena, bankarstvo/finansije za 0.6 poena, sektori transport/logistika i proizvodnja/energetika bilježe pad od 0.3 poena, dok trgovina ima najmanji pad u odnosu na prethodnu godinu i to za 0.2 poena.

Članovi SSICG su analizirali u kojoj mjeri sljedeće kategorije utiču pozitivno ili negativno na njihovo poslovanje: tržište rada i zapošljavanje, razvoj nekretnina, oporezivanje/doprinosi, korporativno upravljanje, vladavina prava. U poređenju sa svim ostalim ocjenama za 2020. godinu koje bilježe pad, kod pojedinačnih kategorija od značaja imamo porast indeksa za 0.2 poena za tržište rada i zapošljavanje i za oporezivanje. Pad ocjene za-

bilježen je kod ostale tri pojedinačne kategorije. I dalje ove ocjene se kreću do 6.5 od 10 i dovode do zaključka da su ove kategorije iz godine u godinu prepoznate kao prioritete od strane privatnog sektora, jer zahtijevaju sistematski pristup i reformsku agendu. Rezultati za 2020. godinu posebno zabrinjavaju za oblast vladavine prava koja bilježi pad od 0.4 poena i sada iznosi 5.3 što je na nivou od prije 2016. godine.

Kao i prethodnih godina, članovi Savjeta posebno izdvajaju vladavinu prava kao oblast od ključnog značaja za unapređenje poslovnog ambijenta. Analizirajući dosadašnje ocjene, nakon tri godine sa ocjenom od 5.6, bilježimo blagi porast na 5.7 u 2019. godini. Ipak, 2020. godina se izrazito negativno odrazila i na ovu oblast gdje bilježimo pad od 0.4 poena. Praćenje implementacije aktivnosti na unapređenju vladavine prava ostaće u vrhu prioriteta rada Savjeta i narednih godina.

Uzimajući u obzir prioritete članova od 2016. godine uvedeno je šest kategorija: ljudski kapital, sivo tržište i inspekcije, propisi o javno-privatnom partnerstvu, javne nabavke, digitalizacija javnih usluga, propisi o zaštiti ličnih podataka.

Od šest analiziranih oblasti, tri bilježe pad ocjena u odnosu na 2019. godinu (javno-privatno partnerstvo, sivo tržište, ljudski kapital), minimalan rast je zabilježen za oblast koja se odnosi na javne nabavke, digitalizacija javnih usluga ostala je na istom nivou, dok su propisi o zaštiti ličnih podataka zabilježili rast od 0.2 poena.

Dodatno, ocjene i dalje pokazuju da će ove kategorije biti prioritete i za Savjet u narednom periodu i da će Savjet kroz konkretne predloge podržati razvoj i reformski proces u ovim oblastima.

Savjet za konkurentnost je na elektronskoj sjednici održanoj 30. juna 2020. godine, razmotrio i usvojio izjašnjenja resornih institucija na preporuke iz Bijele knjige 2019. U okviru Bijele knjige, identifikovano je 15 preporuka koje se odnose na institucije državne uprave.

Planom rada Savjeta za konkurentnost za 2020. godinu, utvrđena i Inicijativa Savjeta stranih investitora u dijelu definisanja mjera za eliminisanje barijera za razvoj elektronskih servisa. Navedeno podrazumijeva razvoj elektronskih servisa koji se odnose na implementaciju takozvanih „end to end“ servisa u dijelu online podnošenja zahtjeva i dobijanja kredita i online otvaranja računa, uključujući i video identifikaciju (kao dodatnu mjeru sigurnosti), implementaciju instant plaćanja u cilju dalje modernizacije platnog sistema Crne Gore i implementaciju plaćanja uz pomoć standardizovanog QR koda u cilju automatizacije procesa plaćanja (pojednostavljenje

postupka, unapređenje procesa i smanjenje troškova). S tim u vezi, u februaru 2020. godine formirana je Radna grupa, čijim radom koordinira Ministarstvo finansija i socijalnog staranja, a članovi su predstavnici Savjeta stranih investitora, kompanija članica i relevantnih državnih institucija (Centralna banka Crne Gore, Uprava prihoda, Uprava policije), kao i Sekretarijata Savjeta za konkurentnost. Kao rezultat rada i komunikacije Radne grupe, formiran je Akcioni plan sa aktivnostima koje su dodijeljene resornim institucijama. Od ukupno devet aktivnosti, dvije su realizovane, dok je realizacija ostalih u toku.

Zajednički zaključak predstavnika privatnog i javnog sektora, a koji su ujedno i članovi Radne grupe, jeste da je u narednom periodu kroz kontinuiranu saradnju potrebno raditi na implementaciji predloženih mjera, u cilju omogućavanja digitalnih servisa kod bankarskih usluga. Predstavnici privatnog sektora, kao inicijatori saradnje po ovom pitanju, zadovoljni su dosadašnjim preduzetim i realizovanim aktivnostima, međusobnim razumijevanjem i definisanim zajedničkim ciljevima. Svakako, neophodno je i dodatno ubrzati dinamiku realizacije preuzetih obaveza i nastaviti sa praćenjem realizacije dogovorenih aktivnosti i rokova.

Savjet stranih investitora je član radne grupe kojom koordinira Sekretarijat Savjeta za konkurentnost, u skladu sa zaključkom Savjeta za konkurentnost i koja se od maja 2020. godine bavi izradom Registra nameta. Radna grupa prati proces realizacije projekta i u svakoj fazi doprinosi kvalitetu Registra davanjem inputa.

U oktobru 2020. godine, javnost je prvi put upoznata sa Registrom, njegovim sadržajem i načinom korišćenja. Relevantne institucije na državnom i lokalnom nivou, kao i privredna udruženja pozvana su da daju svoje komentare i time doprinesu unapređenju ove baze. U narednom periodu Registar je korigovan u skladu sa ovim inputima i nastavljeno je dalje ažuriranje nametima koji do tada nisu bili u bazi.

U Registru nameta nalaze se nameti sa ažuriranim statusom na 31. januar 2021. godine, opisani sa 20 atributa.

▶ Registar nameta kreiran je u vidu on line aplikacije www.javninameti.gov.me.

▶ Kroz ovu web aplikaciju mogu se pretražiti svi nameti koji se nalaze u Registru (preko 2.000 nameta, odnosno preko 27.000 razvrstanih nameta, koji su opisani sa 20 atributa, a unešeni iz gotovo 800 propisa). Takođe, rezultati pretrage se mogu eksportovati u excel kako bi korisnici mogli da se bave internim analizama.

▶ Za sve korisnike omogućeno je davanje komentara na pojedinačne namete.

▶ Aplikacija je kreirana na našem i engleskom jeziku i jedan od atributa (naziv nameta) je u potpunosti preveden na engleski jezik.

▶ Pored verzije koja je na raspolaganju korisnicima, postoji i verzija za administratore koji mogu mijenjati namete ili dodavati nove. Administratorima su dostupne i 4 vrste izvještaja.

▶ U aplikaciji se nalazi Uputstvo za korisnike i Uputstvo za administratore u pdf formatu.

▶ Pored baze nameta, na istom portalu kreirana je i baza licenci, koja se takođe može pretraživati i kao rezultat pretrage dobijaju se podaci o svim nametima koje treba platiti kako bi se dobila određena licenca. Popunjavanje ove baze je još u toku i na portalu se nalaze samo testni podaci.

▶ Jedan od posebnih benefita rada na Registru nameta je identifikovanje propisa koji treba da budu stavljani van snage. Sekretarijat je radnoj grupi prosljedio spisak od 417 propisa koje treba staviti van snage uz obrazloženje da su ili zastareli ili neprimjenjivi iz drugih razloga. Od toga preko 80 propisa je do sada stavljeno van snage.

Uspostavljanje registra nameta trebalo bi da bude praćeno i zaokruženim normativnim okvirom. Imajući u vidu da su ovim registrom prvi put na jednom mjestu popisani nameti, poželjno bi bilo da se doneše poseban propis (idealno zakon). Predmet ovakvog zakona bio bi prije svega definisanje nameta, koja su pravna i fizička lica obavezni da plaćaju, kao i uvođenje i način rada Registra, te vlasništvo nad Registrom (Ministarstvo ekonomskog razvoja i Ministarstvo finansija i socijalnog staranja). Ono što bi takođe bilo poželjno propisati jeste da se nijedan namet ne može naplatiti, ukoliko nije sadržan u registru, što bi bio poseban benefit za privredu koja bi u tom slučaju koristila portal Registra kao jedini izvor informacija o svim nametima u Crnoj Gori. Savjet stranih investitora će i u narednom periodu svojim učešćem i ekspertskom pomoći doprinositi unapređenju registra.

Savjet za konkurentnost je na sjednici održanoj 22. marta 2019. godine, zaključkom zadužio Sekretarijat Savjeta za konkurentnost da koordinira radnom grupom koja se sastojala od predstavnika Ministarstva finansija, Ministarstva ekonomije, Ministarstva javne uprave i Poreske uprave, sa zadatkom da izradi Analizu stanja u oblasti registracije preduzeća sa mjerama za unapređenje, sa izvodljivim akcionim planom i odgovornim nosiocima.

Glavni ciljevi ovog procesa bili su:

- ▶ pojednostavljenje procesa osnivanja preduzeća, u smislu smanjenja potrebnog vremena za registraciju preduzeća i smanjenja broja koraka
- ▶ Omogućavanje potpune elektronske registracije i izmjene podataka i statusa preduzeća
- ▶ Unapređenje kvaliteta baze podataka CRPS-a i povezivanje sa ostalim relevantnim registrima
- ▶ Definisane statusa i organizacije CRPS-a.

U toku 2020. godine, Sekretarijat Savjeta za konkurentnost je zajedno sa radnom grupom i predstavnicima privrednih udruženja intenzivno radio na realizaciji aktivnosti iz Akcionog plana, o čijem statusu je izvještavano i na sjednicama Vlade. Naročito je važno pomenuti aktivno učešće predstavnika Savjeta stranih investitora u kreiranju dva pravilnika, koja su najbitnija za proces registracije, a to su: Pravilnik o postupku registracije, bližoj sadržini i načinu vođenja Centralnog registra privrednih subjekata i Pravilnik o određivanju kriterijuma i visini naknade za registraciju privrednih subjekata u Centralnom registru privrednih subjekata. Pravilnikom o postupku registracije se prvi put propisuje sva dokumentacija potrebna za registraciju (osnivanje, promjena, brisanje), za sve privredne subjekte koji se registruju u CRPS-u. Na taj način se obezbjeđuje jedinstveno postupanje i smanjuje pravna nesigurnost u postupku registracije. Takođe, strankama će biti olakšan postupak registracije, u smislu da ne postoji mogućnost da pri dostavljanju dokumentacije za registraciju, bilo elektronski ili fizički, dođu u situaciju da im nedostaje neki dokument/podatak, a da prethodno nije propisano obavezno dostavljanje istog.

Stupanjem na snagu drugog pravilnika, naknade za registraciju osnivanja, promjene i brisanja akcionarskog društva snižene su sa 50€ na 40€, a naknada za registraciju osnivanja, promjene i brisanja svih drugih privrednih subjekata koji se registruju u CRPS, snižena je sa 10€ na 5€. Takođe, uporedo sa razvojem e-registracije, razvija se sistem za elektronsku naplatu administrativnih taksi koji je sastavni dio jedinstvenog informacionog sistema, a kojim upravlja organ državne uprave nadležan za poslove elektronske uprave i elektronskog poslovanja. Počev od 25.12.2020. godine, pokrenut je portal E-firma kojim je omogućena elektronska registracija osnivanja jednočlanog doo, sa rezidentnim osnivačem, uz minimalni kapital od 1€, kao i registracija promjene podataka o privrednom subjektu. Takođe, moguće je elektronsko naručivanje potvrda koje izdaje CRPS, a to su: izvod i potvrda o aktivnosti .

I u narednom periodu će biti nastavljene aktivnosti na unapređenju procesa registracije, sa krajnjim ciljem da se omogući potpuna elektronska registracija svih privrednih subjekata koji se registruju u CRPS-u.

Savjet stranih investitora u Crnoj Gori je prepoznat kao jedan od važnih predstavnika privatnog sektora u Crnoj Gori i zato menadžment Savjeta, zajedno sa zainteresovanim članovima, redovno održava sastanke vezane za investiciono okruženje sa predstavnicima EBRD-a, delegacijom EU, Evropskom komisijom, Svjetskom bankom, Međunarodnim monetarnim fondom, OECD/Sigm-om, Savjetom za regionalnu saradnju. Redovni sastanci sa predstavnicima diplomatskog kora su takođe ustaljena praksa i mjesto razmjene mišljenja o stanju i mogućnostima razvoja investicione klime.

DOGAĐAJI I AKTIVNOSTI TOKOM PROTEKLIH GODINU DANA

U nastavku je dat pregled nekih značajnih aktivnosti tokom 2020. godine, a koje uglavnom spadaju pod redovnu godišnju agendu:

JANUAR 2020. GODINE: Donacija Institutu za bolesti djece - Savjet stranih investitora je svoje aktivnosti društveno odgovornog poslovanja usmjerio na najmlađe članove društva, posebno na one sa potrebnom zdravstvenom njegovom. „Rad za djecu i sa djecom uvijek oplemenjuje i daje dodatan motiv za naš dalji društveni angažman. Ponosni smo što smo, kroz nabavku novih kreveta, doprinijeli poboljšanju uslova za boravak u bolnici najmlađim pacijentima i njihovim roditeljima“, rekao je predsjednik Savjeta, g. Christoph Schoen.

MART 2020. GODINE: Savjet objavio deseto izdanje Bijele knjige (sa pregledom poslovnog ambijenta za 2019. godinu), najznačajnijeg dokumenta Savjeta koji daje pregled investicione i poslovne klime u Crnoj Gori, videne očima najvećih stranih investitora, članova Savjeta. Indeks o poslovanju pokazuje ocjenu lakoće poslovanja u Crnoj Gori na osnovu utiska i percepcije članova. Prema desetom izdanju Bijele knjige, 2019. godinu je obilježilo poboljšanje poslovnog ambijenta, što se ogleda u rastu ukupnog indeksa lakoće poslovanja Savjeta stranih investitora, ukazujući na implementaciju reformi usmjerenih na poboljšanje ekonomskih uslova i poslovne klime.

Donacija Savjeta stranih investitora Vladi Crne Gore: U cilju implementacije aktivnosti na suzbijanju COVID-19 virusa, Savjet stranih investitora je donirao Nacionalnom koordinacionom tijelu za borbu protiv zaraznih bolesti 10.000 EUR.

MAJ 2020. GODINE: Savjet stranih investitora je u saradnji sa advokatskom kancelarijom Karanović&Partners, članicom Savjeta i Ministarstvom finansija Crne Gore organizovao webinar na temu implementacije novog Zakona o javno privatnom partnerstvu koji je usvojen u decembru 2019. godine, a čija implementacija je počela 1. jula 2020. godine.

Webinar:
**IMPLEMENTATION OF THE NEW LAW
ON PUBLIC-PRIVATE PARTNERSHIP**

May 27, 2020 // 11:00-12:30

PRESENTERS:

Milena Rončević Pejović
Karanović & Partners

Mina Srečković
Karanović & Partners

Darko Jovanović
Karanović & Partners

Jelena Jovetić
Ministry of Finance

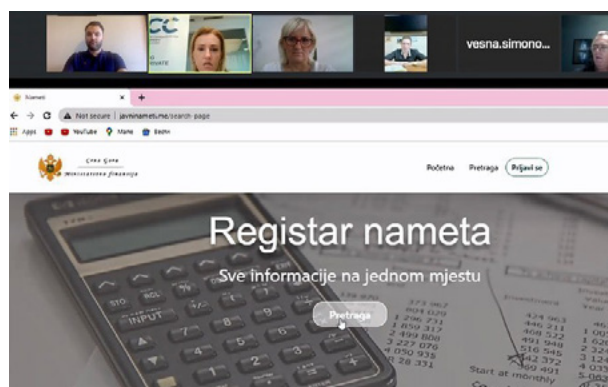
*Members are invited to register by sending an email to info@mfic.me not later than May 25

JUN 2020. GODINE: Održana deseta sjednica Savjeta za konkurentnost – Razmatran izvještaj UNDP-a o ekonomskoj procjeni uticaja COVID-19 na ekonomski sistem Crne Gore. Kao što Izvještaj ističe COVID-19 kriza je još jednom pokazala da je očuvanje (srednjeročne) makroekonomske i finansijske stabilnosti ključ za poboljšanje otpornosti na ekonomske šokove i da je takva stabilnost neophodan uslov za održavanje visokog nivoa rasta u srednjem roku.

DOGAĐAJI I AKTIVNOSTI TOKOM PROTEKLIH GODINU DANA

OKTOBAR 2020. GODINE: Sastanak RG za izradu registra nameta u Crnoj Gori. Sekretarijat Savjeta za konkurentnost predstavio je članovima Radne grupe testnu verziju Registra nameta. Trenutno Registar sadrži 2031 namet iz 580 propisa. Registar nameta će sadržati spisak nameta na državnom i lokalnom nivou, koje su u obavezi da plaćaju fizička i pravna lica. Osnovni cilj kreiranja ovog registra je centralizacija podataka o nametima koji se naplaćuju u Crnoj Gori, na državnom i lokalnom nivou, a u cilju pojednostavljenja procesa poslovanja i povećanja transparentnosti.

JUL 2020. GODINE: Učešće predstavnika Savjeta stranih investitora na konferenciji Ministarstva javne uprave posvećenoj digitalizaciji javnih usluga.

Crna Gora
Ministarstvo javne uprave

Uprava
→ servis građana
Narodna banka Crne Gore

Projekat finansira
Evropska unija

#ZavršiElektronski

panel
Od šaltera do klika:
eUprava za privredu

Bojana Bošković
Ministarstvo
finansija

Dušan Polović
Ministarstvo
javne uprave

Nada Rakočević
Privredna
komora

Dušan Banović
Savjet stranih
investitora

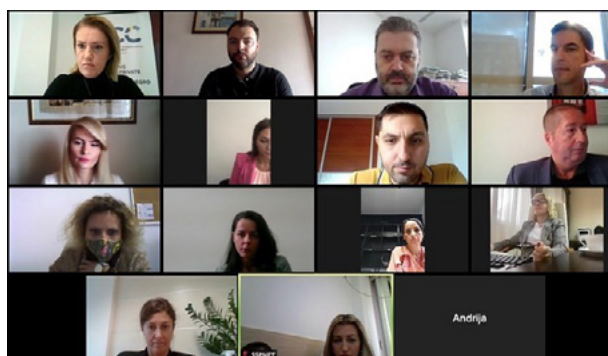
Predrag Lešić
Američka privredna
komora

konferencija "Od šaltera do klika – Završi elektronski"
29. 07. 2020. godine, 9:30h • @MinjavneupraveCG

Projekat sprovodi
konzorcijum koji predvodi **KPMG**

Kampanja "Završi elektronski" sprovodi se u okviru Projekta "Efikasna interna i eksterna komunikacija Strategije reforme javne uprave", koji finansira Evropska unija. Korisnik projekta je Ministarstvo javne uprave Crne Gore, a projekat sprovodi konzorcijum koji predvodi KPMG. Za sadržinu materijala u okviru kampanje, odgovorno je Ministarstvo javne uprave i ona ne tražava zvanične stavove Evropske unije.

Održan sastanak RG za eliminisanje barijera za razvoj elektronskih servisa u bankarskom sektoru i sektoru telekomunikacija – Razmatrana implementacija Akcionog plana uz razmatranje budućih aktivnosti u dijelu elektronskog otvaranja bankovnog računa i elektronske identifikacije, uvođenja instant plaćanja u Crnoj Gori, razvoja tržišta novca, sprječavanja prevara i implementacije FATCA sporazuma.

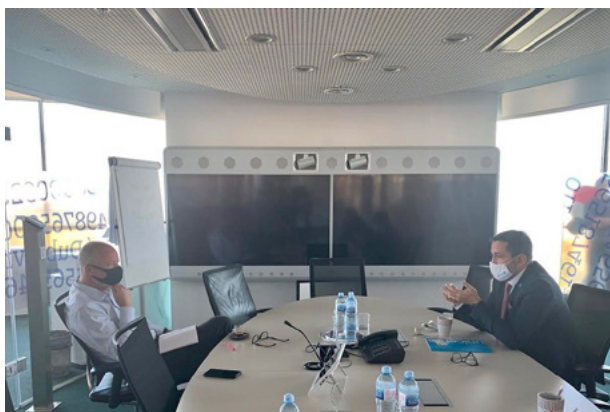

SEPTEMBAR 2020. GODINE: Sastanak sa novom ambasadorkom Evropske unije – Delegacija EU u Crnoj Gori i Savjet stranih investitora odlučili su da intenziviraju saradnju u oblasti unapređenja poslovnog ambijenta, jačanja vladavine prava i procesa evropskih integracija.

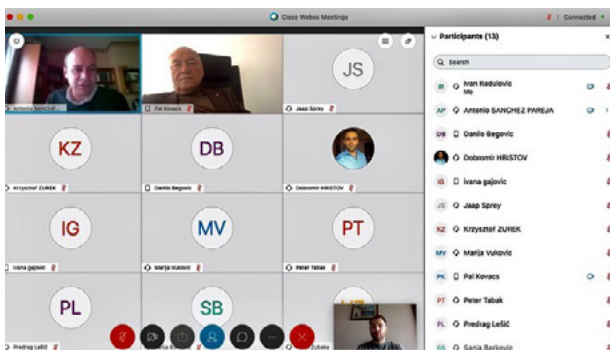

NOVEMBAR 2020. GODINE: Predsjednik Savjeta stranih investitora, Christoph Schoen, sastao se sa Huanom Santanderom, novim šefom predstavništva UNICEF-a u Crnoj Gori. Oni su razgovarali o saradnji Savjeta i UNICEF-a u budućem periodu. Jedna od tema je bila i uključivanje partnera iz privatnog sektora u identifikovanju prioriteta i zajedničkih interesa kada je u

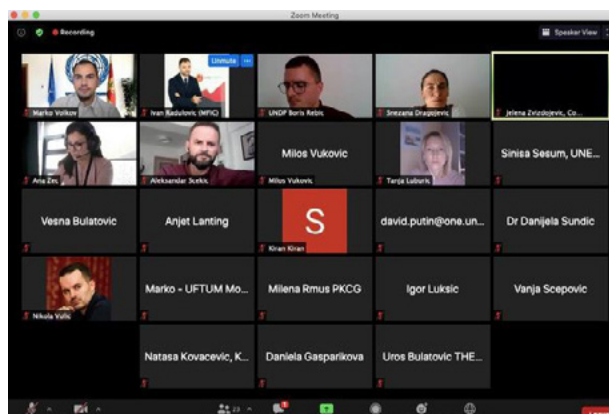
pitanju razvoj dječje populacije u Crnoj Gori.

Predstavnici Savjeta stranih investitora u Crnoj Gori razgovarali su sa predstavnicima Evropske komisije u okviru njihove pripreme misije za Crnu Goru u vezi sa Programom ekonomskih reformi 2021. Tokom sastanka predstavnici Savjeta stranih investitora i Evropske komisije razmijenili su mišljenja u vezi sa ključnim strukturnim izazovima, posebno u oblastima dugotrajne nezaposlenosti žena i mladih, jačanja regulatornog okvira, digitalizacije, e-fiskalizacije, vladnih mjera podrške tokom pandemije i formalizacije ekonomije.

Izvršni direktor Savjeta stranih investitora, g. Ivan Radulović učestvovao je na konsultacijama sa UNDP Crna Gora u oblasti ekonomske transformacije. Istakao je važnost daljeg jačanja vladavine prava, daljeg razvoja pravnih institucija, poboljšanja efikasnosti pravosudnog sistema, daljeg suzbijanja sive ekonomije, digitalizacije i upotrebe tehnologija za podršku razvoju poslovnih aktivnosti. UN trenutno sprovodi procjenu postignutog napretka i izazova sa kojima se Crna Gora suočava na putu ka održivom razvoju, u skladu sa globalnom Agendom 2030 i međunarodnim obavezama koje je Crna Gora preuzela. Ova procjena činiće osnovu za pripremu novog okvira UN-ove saradnje sa zemljom za 2022-2026.

DECEMBAR 2020. GODINE: Savjet stranih investitora Crne Gore donirao je Institutu za bolesti djece opremu u vrijednosti od 5 hiljada eura. Obezbijedena su tri bolnička kreveta za potrebe organizacije i epidemiološke separacije pedijatrijskih pacijenata u Institutu za bolesti djece. Prethodnom donacijom u iznosu od 11 hiljada eura su opremljene prostorije sa 4 hidraulična bolnička kreveta sa stolovima, 2 pregledna stola i nabavljeni instrumenti hirurške opreme za potrebe Instituta. (Fotografija Donacija).

Savjet stranih investitora u Crnoj Gori (SSICG) objavio je peto izdanje Vodiča o Savjetu stranih investitora, na crnogorskom i engleskom jeziku, u saradnji sa regionalnim izdavačem Alliance International Media (AIM). U publikaciji, članovi Savjeta ocjenjuju poslovno okruženje i investicioni ambijent u zemlji i ukazuju na područja na kojima treba intenzivnije raditi. Pored članova

Savjeta, svoja opažanja i planove predstavili su i Oana Cristina Popa, ambasadorica EU u Crnoj Gori, Jaap Spray, šef kancelarije Evropske banke za obnovu i razvoj (EBRD) za Crnu Goru, Emanuel Salinas, šef kancelarije Svjetske banke za Crnu Goru i Radoje Žugić, guverner Centralne banke (CBCG).

Ministarstvo ekonomskog razvoja iniciralo je sastanak sa Savjetom stranih investitora i drugim privrednim udruženjima na temu analize i dalje razrade trećeg paketa socio-ekonomskih mjera sa fokusom na mjere koje bi mogle biti implementirane u kratkom roku. Kontinuirana komunikacija i praćenje realizacije zadataka biće koordinirana od strane Sekretarijata Savjeta za konkurentnost. (Fotografija MEK).

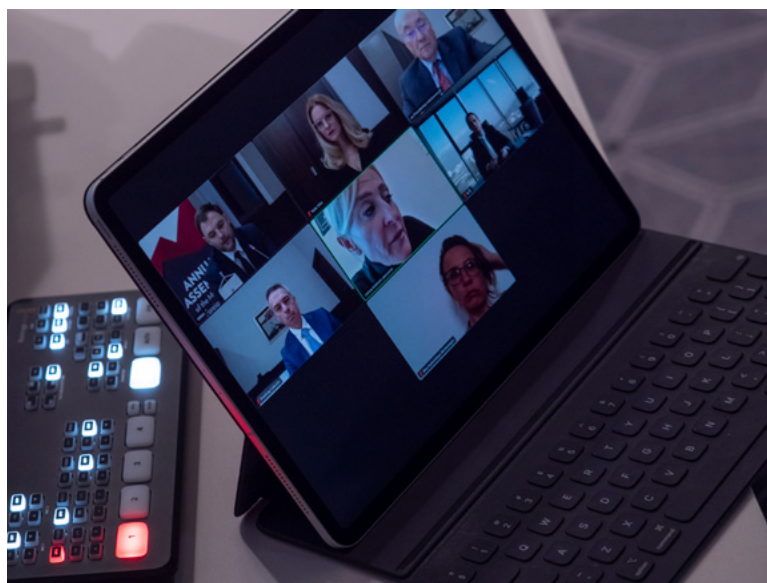

Održana godišnja skupština Savjeta stranih investitora – Crna Gora je atraktivna investiciona destinacija, ocijenio je predsjednik Savjeta stranih investitora (SSICG), Christoph Schoen, i dodao da njegove članice namjeravaju da nastave da šire poslovanje i realizuju nova ulaganja u velikom broju sektora. Schoen je na godišnjoj Skupštini Savjeta, koja je održana u hotelu Hilton, kazao da su u toj organizaciji suočeni sa ogromnim izazovima koje je direktno pokrenula svjetska pandemijska kriza, kao i sa onima koji su postojali ranije, a koji su se zaoštravali tokom godine. „Još jednom želim da ukažem na našu posvećenost saradnji s crnogorskom Vladom i administracijom u narednom periodu”, rekao je Schoen. Prema njegovim riječima SSICG, koji broji 42 članice, se od osnivanja 2009. godine do danas rukovodi istim setom principa – dosljednost, transparentnost, jednakost i predvidljivost. „Ove vrijednosti su danas važnije nego ikad”, poručio je Schoen. On je kazao da će Savjet u narednoj godini nastaviti sa redovnim aktivnostima koje je sprovodio ove godine. Schoen je, kada je u pitanju objavljivanje Bijele knjige, kazao da će Savjet nastaviti saradnju s Vladom i drugim organizacijama. „Nastavićemo sa radom naših komiteta kako bismo insistirali na izmjenama i dopunama propisa i određenim poboljšanjima“, dodao je Schoen. Ova godina je, prema njegovim riječima, bila posebno teška, ne samo zbog pandemije koronavirusa, već i političke situacije. „Mo-

ramo da nastavimo dalje i vidimo kako i na koji način da saradujemo sa novom Vladom. Mi ćemo insistirati na nekim novim formama saradnje s Vladom kako bi ostvarili naše ciljeve“, saopštio je Schoen.

Ministar za kapitalne investicije, Mladen Bojanić, rekao je da će svi domaći i strani investitori u Vladi imati punu institucionalnu podršku. „Bićemo vam partner i zaštitnik vaših biznisa, kako bismo učinili ovaj prostor još atraktivnijim za strane i domaće investitore”, poručio je Bojanić. On je ocijenio da su se investitori, kada je u pitanju Crna Gora, u prethodnom periodu suočavali sa problemima u oblasti vladavine prava i borbe protiv korupcije. „Svaki stani investor koji dođe u Crnu Goru sa željom da investira s pravom zahtijeva punu vladavinu prava i želi da mu obezbijedimo zdravu konkurenciju tako što ćemo svesti na najmanju moguću mjeru, ako ne i u potpunosti iskorijeniti, korupciju”, rekao je Bojanić. On je najavio da će u okviru Ministarstva biti formirano posebno specijalno odjeljenje za borbu protiv korupcije kojem će moći da se obrate i investitori. Bojanić je saopštio da investitori s pravom očekuju i efikasnost kompletne državne uprave. „To je jedna od naših politika koje ćemo da sprovodimo. Takođe, siguran sam da vam je do sada problem pravila nepredvidljivost poreske, carinske i ukupne fiskalne politike”, rekao je Bojanić. On je naveo i da su se prostorni planovi i tehničke dozvole u vezi sa gradnjom dugo čekali, što je uticalo na usporavanje radova određenih investitora ili ih je tjeralo da se povuku. Bojanić je rekao da u Ministarstvu smatraju da je najviše krupnih kapitalnih investicija za Crnu Goru potrebno u drumskoj infrastrukturi i energetici. „To je nešto što bi trebalo da pokrene crnogorsku ekonomiju, odnosno to su, uslovno rečeno, javni radovi. Svakako se tu otvara prostor i za mali i srednji biznis, koji u ovom momentu, ipak, teško da može da bude generator razvoja, ukoliko imamo problema u infrastrukturnim stvarima”, zaključio je Bojanić. Godišnjoj Skupštini SSICG prisustvovali su i ministri finansija i socijalnog staranja i ekonomskog razvoja, Miloško Spajić i Jakov Milatović.

4. INDEKS SAVJETA O POSLOVNOM OKRUŽENJU ZA 2020. GODINU

DESETA GODINA INDEKSA SAVJETA

„MFIC indeks“ ili ocjenjivanje lakoće poslovanja u Crnoj Gori od strane članova Savjeta ove godine se radi jubilarno po deseti put. Indeks je zasnovan na percepciji članova Savjeta koji odgovarajući na upitnik, iz godine u godinu, daju ocjenu poslovnom ambijentu u Crnoj Gori. Format ocjenjivanja za najveći dio upitnika je nepromijenjen već deceniju i u tom smislu predstavlja odličnu osnovu za analizu poslovnog ambijenta u Crnoj Gori. Indeks ima za cilj da zainteresovanim stranama, počev od postojećih do potencijalnih novih stranih investitora, a posebno donosiocima odluka u Crnoj Gori, pruži kvantitativan pregled kako strani investitori koji posluju u zemlji vide poslovno okruženje.

Zahvaljujući visokom odzivu članova Savjeta prilikom popunjavanja upitnika (93 posto ukupnog članstva je odgovorilo na upitnik), izračunali smo MFIC indeks za 2020. godinu koji iznosi 6.4 (na skali od 1 do 10, pri čemu 1 predstavlja najlošiju ocjenu, a 10 najbolju). Rezultat za 2020. godinu pokazuje značajan pad u odnosu na 2019. godinu koja se smatrala po više segmenata kao rekordna, ali i pad u odnosu na 2017. i 2018. godinu kada je indeks iznosio 6.5. Ovako značajan pad indeksa, za 0.5, nije zabilježen do sada, ali je pad bio za očekivati imajući u vidu da je 2020. godinu obilježila pandemija COVID-19 koja se izrazito negativno odrazila na ekonomiju zemlje.

U periodu 2015 – 2019. godina, indeks je pokazao da je ukupan poslovni ambijent bio stabilan i da se postepeno unapređivao, sa 2019. godinom kada smo imali jasan signal da su strani investitori bili mišljenja da je godinu obilježilo konkretnije unapređenje u odnosu na pred-

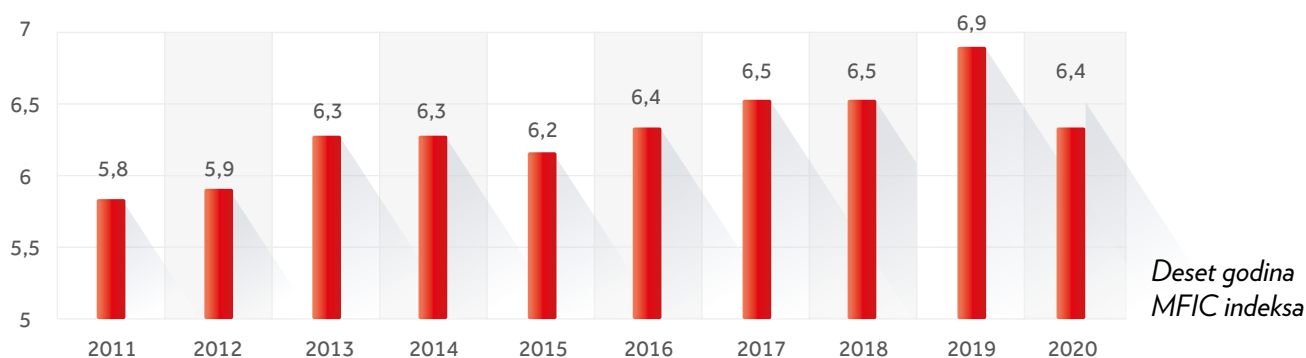
hodne godine. Ipak, 2020. godina pokazala je sve slabosti crnogorske ekonomije i ukazala na neophodnost njene diverzifikacije i to je pretočeno i u MFIC indeks za prethodnu godinu.

Drugi kvartal 2020. godine karakterisalo je ekonomsko i društveno zatvaranje u cilju sprječavanja širenja zaraze, i implementacija brojnih epidemioloških mjera u cilju zaštite javnog zdravlja. U takvom ambijentu zabilježen je visoki ekonomski pad od 20,2%.

Produženo trajanje zdravstvene krize opredijelilo je da dođe do visoke ekonomske kontrakcije u ljetnjim mjesecima u kojima se ostvaruje najveći dio turističkog prometa, koji generiše značajne privatne i javne prihode u zemlji. Prema Izvještaju o implementaciji Programa ekonomskih reformi, realni pad BDP za prvu polovinu 2020. godine iznosi 10,3%, dok su prihodi od turizma u prvoj polovini 2020. godine bili niži 78,5% u odnosu na uporedni period 2019, dok je samo u drugom kvartalu zabilježen visoki pad od 95,3%.

Imajući u vidu navedeno, sektor turizma je za 2020. godinu, u poređenju sa 2019. godinom, zabilježio najveći pad od čak 0.8 poena (sa 6.9 na 6.1).

Upravo dešavanja tokom 2020. godine, koja su svakako ekstremna, pokazuju da je višegodišnja poruka Savjeta da se u kontinuitetu moraju sprovoditi ozbiljni reformski procesi u okviru analiziranih sektora, a u cilju daljeg unapređenja poslovnog ambijenta, privlačenja stranih investicija i povećanja ekonomskog standarda svih građana Crne Gore, ispravna i ključna.

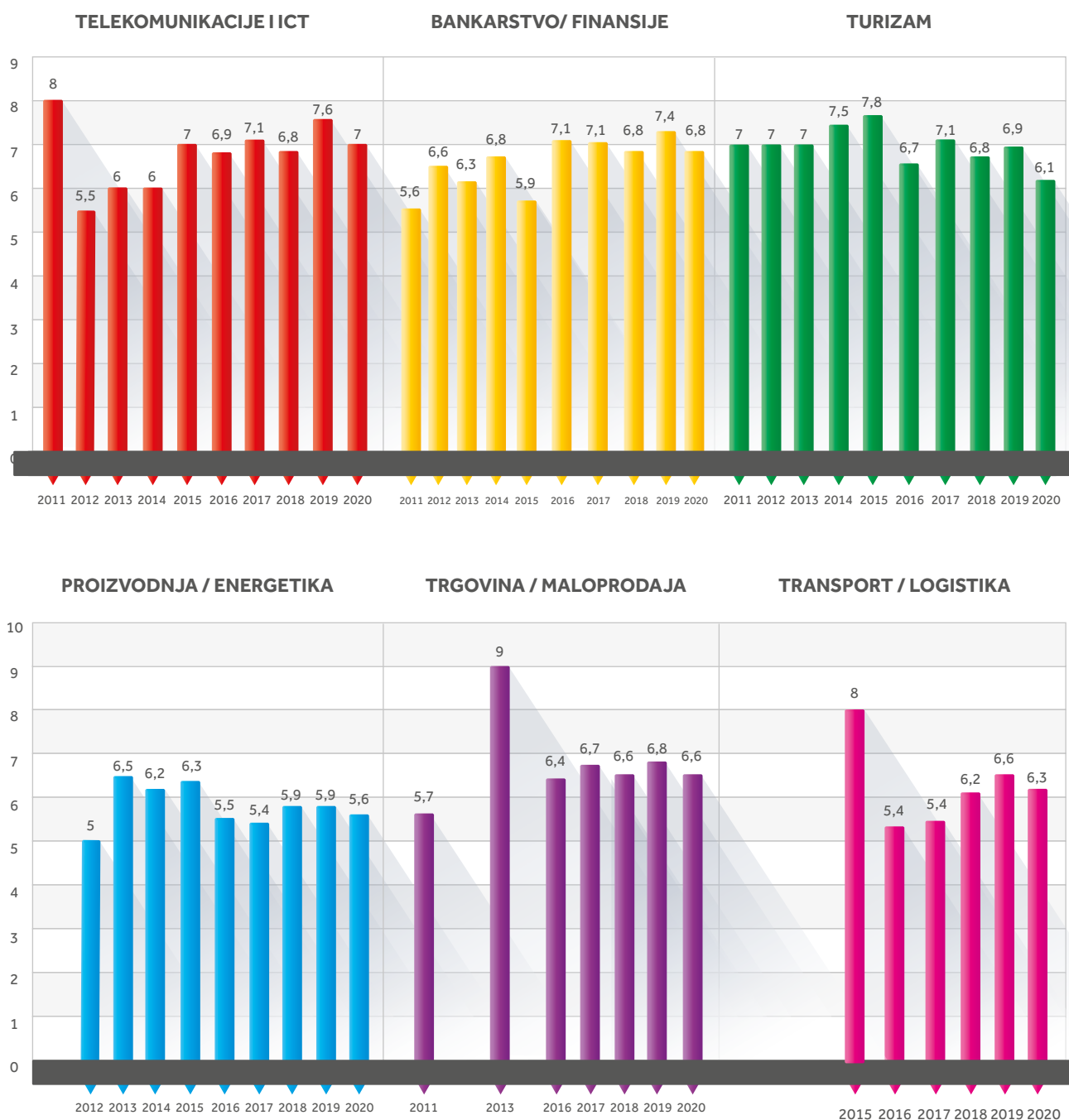

OCJENJIVANJE PRIVREDNIH SEKTORA

Deseti put, a u cilju kontinuiteta i uporedivosti podataka, naši članovi su analizirali koliko opšte poslovno i regulatorno okruženje čini njihovo svakodnevno poslovanje lakim ili komplikovanim. Dodatno, ocjenjivali su i ostale faktore poput administracije, zakonodavnog okvira, domena poslovne infrastrukture, kao što su putevi, obrazovanje, itd. Drugim riječima, ocjenjivali su uslove koje „pružaju“ državne institucije u Crnoj Gori, a ne uslove koji se tiču spoljnih i drugih faktora koji utiču na ekonomiju.

Naši članovi ocijenili su sektore telekomunikacija,

bankarstva/finansija, turizma, proizvodnje/energetike, trgovine/maloprodaje i transporta/logistike. Kada govorimo o 2020. godini, evidentan je pad svih pojedinačnih indeksa, što je svakako i razumljivo imajući u vidu značajan pad ukupnog indeksa. S tim u vezi, **ukupno najveći indeks, pored značajnog pada, i ove godine ima sektor telekomunikacija i ICT. U odnosu na 2019. godinu, sektor turizma bilježi najveći pad za čak 0.8, bankarstvo/finansije za 0.6, sektori transport/logistika i proizvodnja/energetika bilježe pad od 0.3, dok trgovina ima najmanji pad u odnosu na prethodnu godinu i to za 0.2.**

Deset godina ocjenjivanja privrednih sektora

► 1. TELEKOMUNIKACIJE / ICT

Podaci pokazuju da telekomunikacije i ICT godinama imaju visoke ocjene u odnosu na ostale sektore i da se u periodu od 2012. do 2019. godine ambijent za poslovanje u ovom sektoru popravlja. Nakon rekordne ocjene za 2019. godinu koja je iznosila 7.6, 2020. godinu karakteriše pad od 0.6 poena. I pored ovog pada, u poređenju sa ostalim sektorima, ovaj sektor bilježi najveću ocjenu.

► 2. BANKARSTVO / FINANSIJE

Sektor bankarstva/finansija karakteriše identična situacija kao i ICT sektor; nakon rekordne 2019. godine, bilježi se pad od 0.6 poena i sada ocjena iznosi 6.8, što je na nivou od 2018. godine. Ovaj sektor je u 2019. godini imao najveću ocjenu od kada se vrši mjerenje, koja je iznosila 7.4. To je značajan porast u odnosu na 2018. godinu kada je ocjena bila 6.8.

► 3. TURIZAM

Za sektor turizma 2020. godina je, usljed pandemije, bila izrazito teška. To se oslikalo i u ocjeni ovog sektora koja iznosi 6.1, a što je najniže od kada se radi ova vrsta ocjenjivanja. Pad od 0.8 poena je jasan znak da je sektor pretrpio veliku štetu koja nije u najvećoj mjeri sanirana kroz pakete pomoći.

► 4. PROIZVODNJA / ENERGETIKA

Sektor proizvodnje/energetike svih deset godina računanja ocjena bilježi niske, najniže u odnosu na druge sektore, ocjene. U tom smislu, 2020. godinu je obilježio manji pad, za 0.3 poena. Svakako, i dalje, ovaj sektor ima najnižu ocjenu.

► 5. TRGOVINA / MALOPRODAJA

Sektor trgovine/maloprodaje bilježi najmanji pad, za 0.2 poena, i u tom smislu pokazatelj je da je ovaj sektor pretrpio manje štete u odnosu na preostale analizirane sektore.

► 6. TRANSPORT / LOGISTIKA

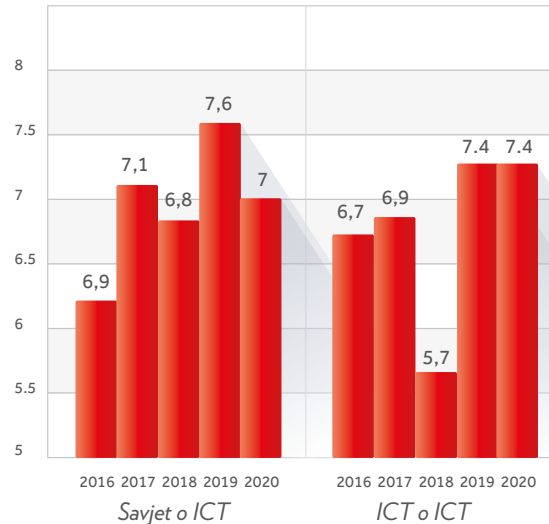
Sektor transporta/logistike je bilježio rast u 2019. godini, dok je i na ovaj sektor 2020. godina negativno uticala i bilježi se pad od 0.3 poena.

Važan dio analize dobijenih ocjena predstavlja i mišljenje predstavnika pojedinih sektora o sektoru u kojem posluju. U nastavku su date ocjene predstavnika sektora telekomunikacija, bankarstva i turizma o stanju u svojim sektorima od 2016 do 2020. godine.

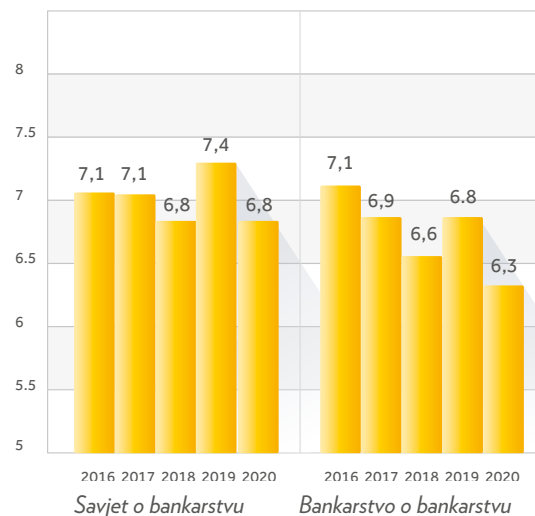
Članovi koji predstavljaju telekomunikacije i ICT sektor u Savjetu dali su identičnu ocjenu za 2020. godinu kao i za 2019. godinu koja je ujedno i najveća ocjena ovom sektoru od kada se vrši mjerenje na ovaj način. Imajući u vidu da je 2019. godinu obilježio rast

Mišljenje članova Savjeta koji su predstavnici sektora telekomunikacija i ICT, bankarstva i finansijskog sektora, i sektora turizma o stanju u svojim sektorima za period 2016-2020. godine:

► Mišljenje predstavnika ICT sektora u Savjetu o lokalnom ICT okruženju

► Mišljenje predstavnika bankarskog sektora u Savjetu o lokalnom bankarskom okruženju

► Mišljenje predstavnika sektora turizma u Savjetu o lokalnom turizmu

sa 5.7 na 7.4 (tada najveći rast indeksa), zadržavanje iste ocjene pokazuje optimizam da je ovaj sektor uspio da se izbori sa ekonomskim problemima koje je pandemija donijela. Kao i nekih prethodnih godina, ocjena koju su dali predstavnici telekomunikacija i ICT i ocjena svih članova razlikuje se za 0.4.

Kao i prethodnih godina, i tokom 2020. godine, sektor telekomunikacija i ICT je od strane Savjeta prepoznat kao prioritetan i pokrenute su i konkretne aktivnosti u cilju definisanja i sprovođenja mjera za dalji razvoj u ovom sektoru.

Članovi koji zastupaju bankarski sektor u Savjetu (banke) dali su svom sektoru ocjenu 6.3 u odnosu na ukupnu ocjenu 6.8, što ukazuje na kontinuirano nižu ocjenu od predstavnika sektora u odnosu na sve članove Savjeta. Sa druge strane, ocjena 6.3 predstavlja pad

od 0.5 poena i najniža je ocjena do sada. Ovo ukazuje da je i sektor bankarstva imao problema u poslovanju tokom 2020. godine.

Dodatno, **kada bankarskom sektoru dodamo ocjene osiguravajućih društava**, koja su dio finansijskog sektora, dobijamo ocjenu 6.9, koja je niža za 0.3 poena u odnosu na 2019. godinu (2019: 7.2, 2018: 6.7). U odnosu na ocjenu koju su dale samo banke, uočava se značajan pad od 0.6 poena.

Na kraju, **članovi koji predstavljaju sektor turizma u Savjetu** dali su svom sektoru ocjenu 5.3, nižu za 1.7 poena u odnosu za 2019. godinu i nižu za 0.8 poena u odnosu na sve članove Savjeta. Ovo su ujedno i najveće negativne razlike u ocjenama i važan pokazatelj problema u sektoru turizma koji su nastali tokom 2020. godine.

POJEDINAČNE KATEGORIJE OD ZNAČAJA

Desetu godinu za redom, da bi ocijenili pojedinačne kategorije od značaja, članovi su analizirali u kojoj mjeri navedene kategorije utiču pozitivno ili negativno na njihovo poslovanje:

- ▶ Tržište rada i zapošljavanje obuhvata nekoliko pitanja poput otpremnina, ugovora na određeno, bolovanja, itd.
- ▶ Razvoj nekretnina za ovu svrhu odnosi se na građevinske dozvole, registraciju, katastar, realizaciju ugovora o hipoteci, procjene nekretnine, itd.
- ▶ Porezi/doprinosi vežu se za razne naknade, takse, namete i sveukupnu usklađenost i transparentnost u plaćanju poreza / izbjegavanju poreza.
- ▶ Korporativno upravljanje obuhvata finansijske izvještaje, propise o stečaju, usklađivanje PDV-a sa revizorskim praksama i praksama Evropske unije.

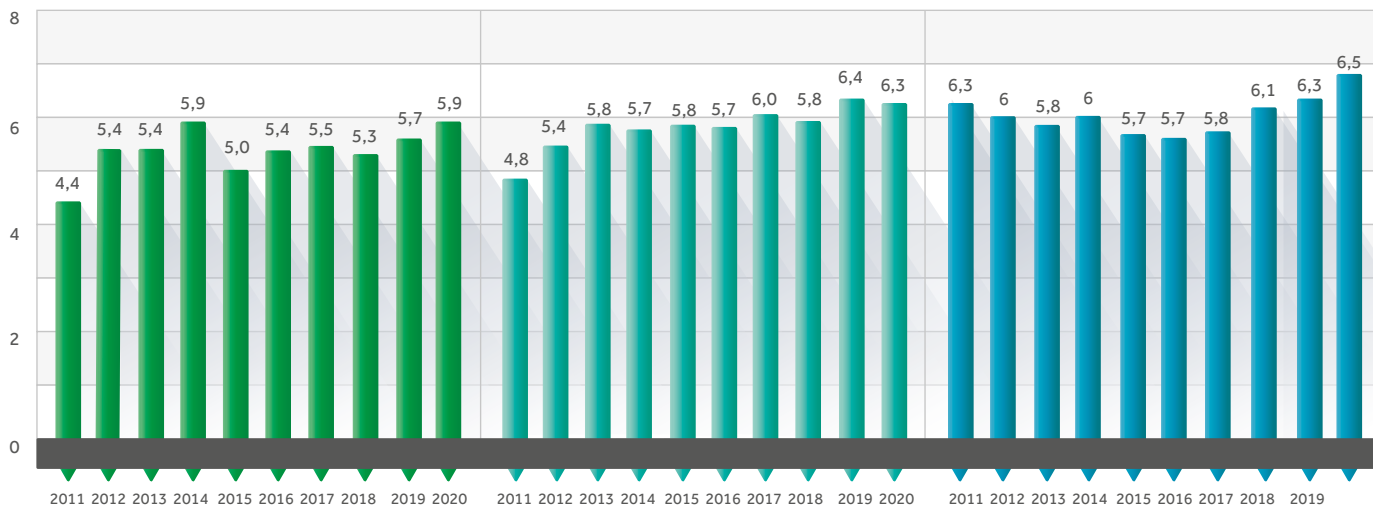
▶ Vladavina prava i pružanje javnih usluga obuhvata dužinu privrednih sporova i sudskih slučajeva, dozvole i licence, boravišne i radne dozvole, itd.

U poređenju sa svim ostalim ocjenama za 2020. godinu koje bilježe pad, kod pojedinačnih kategorija od značaja imamo porast indeksa za 0.2 poena za tržište rada i zapošljavanje i za oporezivanje. Pad ocjene zabilježen je kod ostale tri pojedinačne kategorije. I dalje ove ocjene se kreću do 6.5 od 10 i dovode do zaključka da su ove kategorije iz godine u godinu prepoznate kao prioritetne od strane privatnog sektora, jer zahtijevaju sistematski pristup i reformsku agendu. Rezultati za 2020. godinu posebno zabrinjavaju za oblast vladavine prava koja bilježi pad od 0.4 poena i sada iznosi 5.3 što je na nivou od prije 2016. godine.

TRŽIŠTE RADA I ZAPOSŁJAVANJE

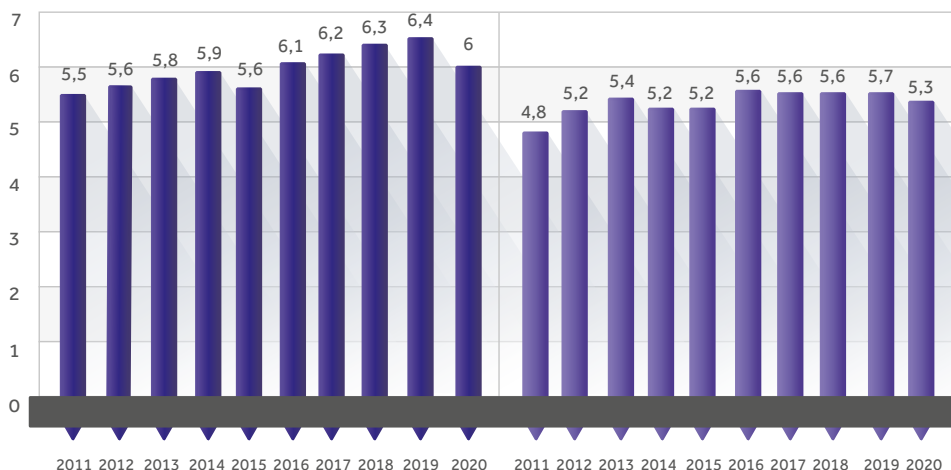
RAZVOJ NEKRETNINA

OPOREZIVANJE

KORPORATIVNO UPRAVLJANJE

VLADAVINA PRAVA

Kao i prethodnih godina, članovi Savjeta posebno izdvajaju vladavinu prava kao oblast od ključnog značaja za unapređenje poslovnog ambijenta. Analizirajući dosadašnje ocjene, nakon tri godine sa ocjenom od 5,6, bilježimo blagi porast na 5,7 u 2019. godini. Ipak, 2020. godina se izrazito negativno odrazila i na ovu oblast gdje bilježimo pad od 0,4 poena. Praćenje implementacije aktivnosti na unapređenju vladavine prava ostaće u vrhu prioriteta rada Savjeta i narednih godina.

Tržište rada i zapošljavanje je tokom 2018. i 2019. godine bila posebno aktuelna tema u susret donošenju novog Zakona o radu. Poruka investitora je bila, i ostaje, da je u ovoj oblasti potreban nastavak systemske reforme u smislu usklađivanja propisa sa standardima Evropske unije. Usvajanje Zakona o radu, kao jednog od ključnih systemskih zakona, koji je posebno kompleksan zbog često pogrešnog tumačenja različitih interesa poslodavaca i zaposlenih, je obilježio 2019. godinu i njegova implementacija se ocjenjivala kroz upitnik za 2020. godinu, koju karakteriše porast indeksa za 0,2 poena. Novi Zakon o radu predstavlja korak naprijed u dijelu suzbijanja sive ekonomije i zaštite prava zaposlenih. Sa druge strane, kada je u pitanju fleksibilnost na tržištu rada, naši predlozi za unapređenjem određenih normi u cilju pojednostavljenja uslova poslovanja i eliminisanja biznis barijera, koji su zajednički pripremljeni sa ostalim udruženjima poslodavaca u Crnoj Gori nijesu naišli na razumijevanje kod predlagača zakona. Mišljenja smo da su neophodna dalja unapređenja Zakona o radu kako bi se obezbijedila pravičnost i zaštita zaposlenih, ali uz istovremenu promociju zdrave konkurencije kroz povećanje fleksibilnosti i mobilnosti radne snage u cilju daljeg razvoja, povećanja produktivnosti i privlačenja investicija.

Razvoj nekretnina pokazuje pad za 0,1 poen u odnosu na rekordnu 2019. godinu kada je ocjena iznosila 6,4.

Korporativno upravljanje nakon minimalnog rasta u 2019. godini, bilježi značajniji pad od 0,4 poena za 2020. godinu.

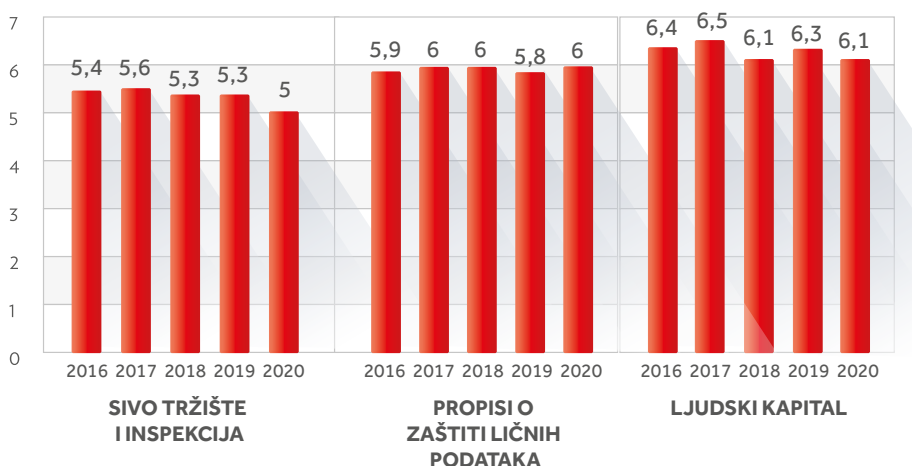
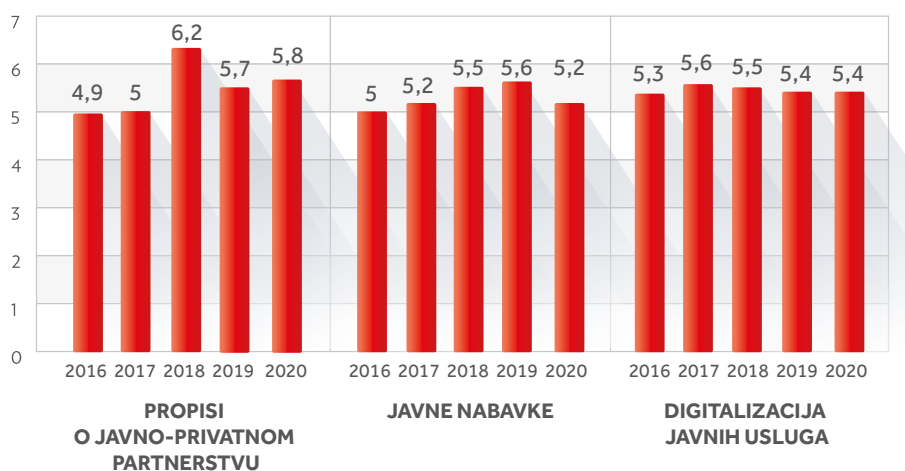
Karakteristično je da **oporezivanje**, i pored jako teške 2020. godine, bilježi rast u odnosu na 2019. godinu za 0,2 poena. Ocjena za ovu oblast je prilično stabilna i kreće se od 5,7 do 6,5 za prethodnih deset godina, a najveća ocjena je upravo za 2020. godinu. Navedeno potvrđuje unapređenje stanja u ovoj oblasti kroz pojednostavljanje postupka plaćanja poreza, uvođenje elektronskih servisa, implementaciju aktivnosti na suzbijanju sive ekonomije i jačanju poreske discipline.

DODATNE POJEDINAČNE KATEGORIJE/OBLASTI ZA OCJENJIVANJE

Uzimajući u obzir prioritete članova Savjeta, a u cilju što detaljnije analize poslovnog okruženja, od 2016. godine uvedeno je šest kategorija koje su članovi Savjeta u prethodnom periodu prepoznali kao područja na koja resorne institucije treba da obrate pažnju, jer predstavljaju postojeće ili potencijalne barijere u

poslovanju. To su: **ljudski kapital, sivo tržište i inspekcije, propisi o javno-privatnom partnerstvu, javne nabavke, digitalizacija javnih usluga, propisi o zaštiti ličnih podataka.**

Rezultati odgovora koje smo prikupili od članova Savjeta u prethodnom periodu:

Od šest analiziranih oblasti, tri bilježe pad ocjena u odnosu na 2019. godinu (javno-privatno partnerstvo, sivo tržište, ljudski kapital), minimalan rast je zabilježen za oblast koja se odnosi na javne nabavke, digitalizacija javnih usluga ostala je na istom nivou, dok su propisi o zaštiti ličnih podataka zabilježili rast od 0.2 poena.

Uopšteno posmatrano, niske ocjene koje se kreću do 6 su i dalje prisutne, a dodatno zabrinjava što od 2016. godine ne bilježimo ozbiljniji rast ni u jednoj od navedenih oblasti. Navedeno dovodi do zaključka da rezultati ukazuju na potrebu da svih 6 kategorija/oblasti treba da se nađe pri vrhu prioriteta Vlade Crne Gore za naredni period, kao i da je neophodno sprovesti reformske

procesе prema najboljim međunarodnim standardima i praksama.

Dodatno, ocjene i dalje pokazuju da će ove kategorije biti prioritete i za Savjet u narednom periodu i da će Savjet kroz konkretne predloge podržati razvoj i reformski proces u ovim oblastima. Članovi Savjeta su spremni da se uključe i pomognu donosiocima odluka da se dobiju bolji rezultati.

5. CRNA GORA - PREGLED

UVODNA NAPOMENA: Sa namjerom da Bijela knjiga pruži i širi pregled poslovnog ambijenta, tj. sumira i podatke prikupljene iz drugih relevantnih izvora, u ovom dijelu predstavimo podatke koji su preuzeti iz objavljenih i javno dostupnih lokalnih i međunarodnih izvještaja, a koji mogu biti od koristi korisnicima ovog izdanja. Dakle, podaci ne predstavljaju stavove članova Savjeta ili zvanične stavove Savjeta kao organizacije, tj. nijesu bili predmet istraživanja u formi u kojoj ih prenosimo. Ovom prilikom, zahvaljujemo se organizacijama od kojih su podaci preuzeti.

Crna Gora je postigla određeni napredak i umjereno se pripremila za razvoj funkcionalne tržišne ekonomije. Zbog smanjenog rasta investicija, privreda je u 2019. godini usporena na održiviji tempo. Izvoz, naročito usluga, rastao je, ali nedovoljno da obuzda veliki deficit tekućeg računa. Stabilnost finansijskog sektora ojačana je nakon bankrota i prestanka rada dvije lokalne banke i jačanja nadzornog okvira nad bankama. Uslovi na tržištu rada su se poboljšali, ali stopa nezaposlenosti je još uvijek visoka, naročito među ženama, mladima, Romima i niskokvalifikovanim licima. Aktivne mjere na tržištu rada potrebno je pojačati i više ih fokusirati na prekvalifikaciju i podizanje nivoa vještina kao i na jačanje i koordinaciju između službi za zapošljavanje i socijalnih službi. Ekonomski izgledi Crne Gore znatno su opali od drugog kvartala 2020. godine, pošto su mjere karantina, koje su uvedene u aprilu zbog korona virusa, zaustavile veliki dio privrede. Javne finansije, koje su se u 2019. godini popravile, u 2020. godini su pod velikim pritiskom zbog narastajućih troškova države u finansiranju borbe protiv pandemije i naglog pada budžetskih prihoda zbog smanjene privredne aktivnosti. U međuvremenu, uprkos izvjesnim naznakama poboljšanja poslovnog okruženja, mjere za borbu protiv sive ekonomije su odložene, a postoji i vrlo veliki, konstantan broj kompanija sa zamrznutim bankovnim računima. Državne saobraćajne kompanije nijesu konkurentne i njihovi gubici se prenose na državu. Institucionalni kapaciteti Agencije za zaštitu konkurencije i Agencije za sprječavanje korupcije i dalje su slabi. Da bi se poboljšalo funkcionisanje tržišne

ekonomije Crna Gora treba naročito da:

- ▶ koristi raspoloživi fiskalni prostor kako bi se ublažile posljedice krize po razvoj i zaposlenost;
- ▶ obezbijedi jasne smjernice za sprovođenje zakona koji utiču na poslovanje i da obezbijedi da javna uprava dosljedno poštuje te smjernice;
- ▶ poboljša restrukturiranje i privatizaciju javnih kompanija koje su pretrpjele gubitke, uz poštovanje pravila EU o državnoj pomoći;
- ▶ smanji poresko opterećenje za lica s niskim dohotkom.

Crna Gora je ostvarila određeni napredak i njeni kapaciteti da se nosi sa pritiskom konkurencije i tržišnim snagama unutar Evropske unije ostaju umjereno spremni. Ulaganja u znanje i ljudski kapital su veoma skromna, što ima za posljedicu nizak stepen inovacije i produktivnosti lokalnih kompanija. Potrebno je da se poboljšaju ishodi obrazovanja u svim kategorijama, kao i obezbjeđenje mjera usavršavanja i prekvalifikacija. Sprovodi se nekoliko značajnih infrastrukturnih projekata, kojima se Crna Gora postepeno transformiše u neto izvoznika električne energije i razvijaju se prenosne mreže. Privatni sektor razvija fizičke širokopojasne mreže, dok vlasti jačaju zakonodavni okvir. Međutim, ekonomija predstavlja slabu industrijsku bazu koju karakterišu djelatnosti s malom dodatkom vrijednošću, a koja je ograničena malom veličinom tržišta i niskim tehnološkim znanjem i iskustvom većine lokalnih kompanija.

Da bi se poboljšala konkurentnost i dugoročni rast, Crna Gora treba naročito da:

- ▶ poboljša kvalitet i relevantnost obrazovanja na tržištu rada, naročito na nivou sekundarnog i stručnog obrazovanja;
- ▶ učini pouzdanu analizu troškova i koristi sastavnim djelom upravljanja javnim ulaganjima.

Djelovi regulatornog poslovnog okruženja zabilježili su neko poboljšanje, ali sprovođenje ugovora je i dalje relativno slabo. Tokom 2019. vlada je počela da uvodi različite mjere koje su imale za cilj unapređenje efikasnosti državne administracije, smanjenje troškova i skraćenje administrativnih procedura. Prema tome, zakon o administrativnim taksama i zakon o lokalnim komunalnim taksama ukida 49 taksi i smanjuje 72 dodatne takse. Za sada, jedna četvrtina lokalnih opština još uvijek treba da implementira ova dva zakona. Novi zakon o javnim nabavkama ima potencijal (do usvajanja sekundarnog zakonodavstva) da stvori transparentniji sistem koji je u velikoj mjeri usklađen s pravnim tekovinama EU. Portal elektronske uprave (eUprava) trenutno obezbjeđuje 249 e-usluga, od kojih je većina informativnog karaktera. U toku je rad na razvoju e-katastra, jer određene procedure još uvijek ne mogu da se obave elektronski. Veliki broj zaduženih kompanija predstavlja izazov. Crna Gora ne zaostaje za zemljama OECD-a u smislu potrebnog vremena i troškova za rješavanje nesolventnosti (na primjer, potrebno je približno 1,4 godine u Crnoj Gori za završetak postupka likvidacije sa prosječnim troškom od 8% stečajne mase, u poređenju sa prosjekom OECD-a od 1,8 godina i 1,6% troškova države). Međutim, određeni vlasnici radije napuštaju postojeću i otvaraju novu firmu, koristeći jednostavnost i niske troškove registracije. Postoji više od 18.000 kompanija i preduzetnika sa zamrznutim bankovnim računima zbog neplaćenih potraživanja koja ukupno iznose 648 miliona eura ili 13,5% BDP-a. Do 20% ovih firmi su u stečaju ili su neaktivne. Sistem sudskih izvršitelja je i dalje ključni stub za prinudno naplaćivanje dugovnih potraživanja, sa 26.600 podnijetih predmeta u prvoj polovini 2019. godine (od kojih, 17.917 je još u toku), u odnosu na samo 380 predmeta koji su upućeni na vansudsku medijaciju u istom periodu. Tokom 2019. godine, Poreska uprava podnijela je 590 zahtjeva za uvođenje stečaja u zaduženim kompanijama.

Mjere za borbu protiv neformalne ekonomije su odložene. Crna Gora se suočava sa nekoliko ključnih prepreka u borbi protiv neformalne ekonomije, kao što su slabi kapaciteti sprovođenja, korupcija i velika regulatorna opterećenja. Inspektori nemaju pristup privatnim prostorijama fizičkih lica u kojima se sumnja da se vrše neformalne aktivnosti, izuzev ukoliko postoji dokaz da

je počinjeno krivično djelo. U januaru 2020. godine, Vlada je usvojila novi zakon o inspekciji ali nije uspjela da riješi ovaj problem. U julu 2019. godine, Skupština je usvojila zakon o fiskalizaciji u prometu roba i usluga radi uvođenja sistema elektronske fiskalizacije za prenos podataka u realnom vremenu od terminala preduzeća do poreske uprave, čime bi podržala borbu protiv neformalne ekonomije. Međutim, zakon je izmijenjen i dopunjen u decembru, čime je njegovo sprovođenje odloženo do januara 2021. godine zbog nabavke softvera i usvajanja sekundarnog zakonodavstva. Specijalno državno tužilaštvo i dalje istražuje nekoliko slučajeva korupcije, ali moraju se povećati naponi za unapređenje vladavine prava.

Visoke kamatne stope i zaduženost lokalnih kompanija su dvije glavne prepreke za pristup finansijskim sredstvima. Krediti banaka privatnom sektoru porasli su za nominalnih 27,5% tokom posljednjih pet godina, zabilježivi vrlo nizak rast od 2018. godine dok je ekonomija rasla bržim tempom. Kao posljedica, udio kreditiranja privatnog sektora u BDP-u se smanjio, sa 64,8% u 2014. na 58,6% u 2019, uz porast na 60,4% udjela u BDP-u u junu 2020. godine. Međutim, potražnja za nove kredite se smanjila za 35% od izbijanja COVID-19 (u martu do sredine jula) u odnosu na isti period prethodne godine. Najznačajniji pad je zabilježen za gotovinske kredite, nakon čega slijede hipotekarni krediti i krediti koji se koriste za pripremu turističke sezone. U međuvremenu, poslovne banke su restrukturirale kredite u vrijednosti od 75 miliona eura. Kao dio mjera koje imaju za cilj pružanje pomoći ekonomiji u toku pandemijske krize, Centralna banka Crna Gore uvela je moratorijum na otplatu kredita u trajanju od šest mjeseci, što je dovelo do pada u dobiti poslovnih banaka u iznosu od 50 %.¹

PROCES EU INTEGRACIJA

Crna Gora je članica Ujedinjenih nacija, NATO-a, Svjetske trgovinske organizacije, Organizacije za bezbjednost i saradnju u Evropi, Savjeta Evrope, potpisnik je Sporazuma o slobodnoj trgovini u Centralnoj Evropi i zemlja osnivač Mediteranske unije, a nalazi se i na putu ka pristupanju Evropskoj uniji.

Poglavlje 8 (Konkurencija), posljednje pregovaračko poglavlje za Crnu Goru, otvoreno je u junu 2020. godine. Ukupni napredak u pristupnim pregovorima zavisice od napretka u oblasti vladavine prava, u skladu sa zahtjevima iz Pregovaračkog okvira. Napredak u ispunjavanju privremenih mjerila utvrđenih u poglavljima 23 i 24 posvećenim vladavini prava biće ključan za dalji napredak ukupnih pregovora.

Proces pristupanja EU je i dalje značajna uporišna tačka ekonomske politike za Crnu Goru. U Crnoj Gori po-

1 Evropska komisija: Izvještaj za Crnu Goru za 2020. god

stoji opšta podrška za integraciju u EU i prema tome, za usklađivanje njenog zakonodavnog okvira i praksi s onima u EU. Tokom posljednje godine, Crna Gora je usvojila važne djelove zakonodavstva o tržištu rada, kreditnim ustanovama, javnim nabavkama i državnoj administraciji. Međutim, slabi institucionalni kapaciteti i nedovoljna koordinacija između javnih ustanova, a naročito između centralnih i lokalnih nivoa, i dalje otežavaju efikasnu formulaciju ekonomske politike i njeno sprovođenje. Program ekonomskih reformi Crne Gore obezbjeđuje sveobuhvatnu formulaciju ekonomskih politika, ali sprovođenje politike često podliježe ad-hoc odlukama. Djelimično su sprovedene smjernice politike koje su zajedno usvojene u maju 2019. godine u kontekstu Ekonomskog i finansijskog dijaloga između EU i zemalja Zapadnog Balkana i Turske. Crna Gora je potvrdila svoje prve slučajeve COVID-19 infekcije 17. marta 2020. godine. Dana 19. marta 2020. godine, Vlada je usvojila prvi paket mjera za pomoć ekonomiji za borbu protiv posljedica krize izazvane pandemijom COVID-19. Mjere su se sastojale od odlaganja plaćanja poreskih obaveza, moratorijuma na otpatu kredita, te obezbjeđenja kreditnih linija za pomoć kompanijama da unaprijede svoju likvidnost. Vlasti su usvojile drugi ekonomski paket 9. aprila, i treći 23. jula, uključujući subvencije za preduzeća i zaposlene. Međunarodna zajednica je takođe dala doprinos pružanjem podrške naporima Crne Gore u suzbijanju pandemije COVID-19. Dana 25. maja, Evropski parlament i Savjet usvojili su odluku o obezbjeđivanju makrofinansijske pomoći (MFP) do 60 miliona eura za pomoć Crnoj Gori da pokrije dio preostalih potreba za spoljnim finansiranjem, da poboljša makroekonomsku stabilnost i smanji negativne socio-ekonomske posljedice pandemije, uz pomoć međunarodnih finansijskih ustanova, kao što je Međunarodni monetarni fond (MMF) kroz pomoć instrumenta za brzo finansiranje (RFI).²

EVROPSKA KOMISIJA: IZVJEŠTAJ ZA CRNU GORU ZA 2020. GODINU

Pristupni pregovori s Crnom Gorom otvoreni su u junu 2012. godine. Do danas su otvorena sva 33 pregovaračka poglavlja, od kojih su tri privremeno zatvorena. Crna Gora je nastavila da opsežno primjenjuje Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju (SSP), a sastanci zajedničkih tijela u okviru sporazuma odvijali su se u redovnim intervalima.

Javno političko opredjeljenje crnogorskih vlasti ka strateškom cilju evropskih integracija redovno se i dosljed-

no navodi kao ključni prioritet za ovu zemlju, a uglavnom se prenosi i na političke odluke.

Pandemija virusa COVID-19 globalni je šok koji nije poštedio Zapadni Balkan. Još uvijek je teško procijeniti konačne razmjere posljedica koje je ovaj virus proizveo u ljudskim gubicima i ekonomskoj šteti, ali prema prvim procjenama, region će se suočiti s padom bruto domaćeg proizvoda između 4 i 6%. Hiljade građana suočavaju se s mogućim gubitkom zaposlenja, a mjere privremene državne pomoći (naknade za nezaposlenost, odlaganja/oslobađanja od poreza i doprinosa za socijalno osiguranje, itd.) imaju važan fiskalni uticaj.

Po pitanju sposobnosti Crne Gore da preuzme obaveze iz članstva, važan posao na usklađivanju i pripremi za implementaciju pravne tekovine Evropske unije je obavljen u mnogim oblastima. Crna Gora je postigla dobar nivo spremnosti u oblastima kao što su pravo privrednih društava, pravo intelektualne svojine, energetika i vanjska, bezbjednosna i odbrambena politika. Crna Gora je umjereno spremna u mnogim poglavljima, kao što su slobodno kretanje robe, poljoprivreda i ruralni razvoj, bezbjednost hrane, veterinarska i fitosanitarna politika. Crna Gora je postigla određeni nivo spremnosti u oblastima kao što su životna sredina i klimatske promjene, te socijalna politika i zapošljavanje. Dobar je napredak ostvaren u oblastima socijalne politike i zapošljavanja, finansijskih usluga, poljoprivrede i ruralnog razvoja, bezbjednosti hrane, veterinarske i fitosanitarne politike i nauke i istraživanja.

U predstojećem periodu potrebno je da se Crna Gora posebno fokusira na politiku zaštite konkurencije, ekonomsku i monetarnu politiku, statistiku i finansijsku kontrolu, a naročito na funkcionisanje pravosuđa i slobodu izražavanja. Jačanje administrativnih kapaciteta za obezbjeđivanje primjene pravne tekovine Evropske unije ostaje važan izazov za Crnu Goru. Crna Gora nastavlja da se usklađuje sa zajedničkim stavovima i deklaracijama vanjske i bezbjednosne politike Evropske unije.³

2 Evropska komisija: Izvještaj za Crnu Goru za 2020. god

3 Evropska komisija: Izvještaj za Crnu Goru za 2020. god

MONTENEGRO

on its European path

#EUenlargement

©Balsa Rakocevic

Key milestones

DECEMBER 2008

Application for EU Membership

MAY 2010

Entry into force of the Stabilisation and Association Agreement

DECEMBER 2010

EU candidate country status granted

JUNE 2012

EU decides to open accession negotiations

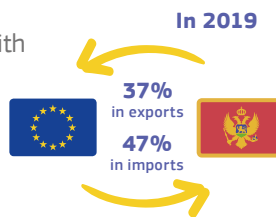
JUNE 2020

After eight years of accession negotiations all the 33 screened chapters have been opened, of which 3 are provisionally closed

Trade & investment

- The EU is Montenegro's biggest trading partner
- The EU's Foreign Direct Investment in Montenegro reached €55.3 million in 2018
- Volume of trade with the EU was €1.38 billion in 2019

EU funding

- The EU is the largest provider of financial assistance to Montenegro
- €504.9 million in EU pre-accession funds 2007-2020
- €804 million provided in European Investment Bank loans since 1999
- €172.9 million provided since 2009 in Western Balkans Investment Framework grants, to leverage investments of estimated €1.7 billion

Mobility & empowerment

- Visa-free travel to the EU since December 2009
- In 2015–2020: over 4,153 participants from Montenegro in student, academic and youth exchanges under ERASMUS+
- Reforms of the social welfare and child-care systems implemented with EU support

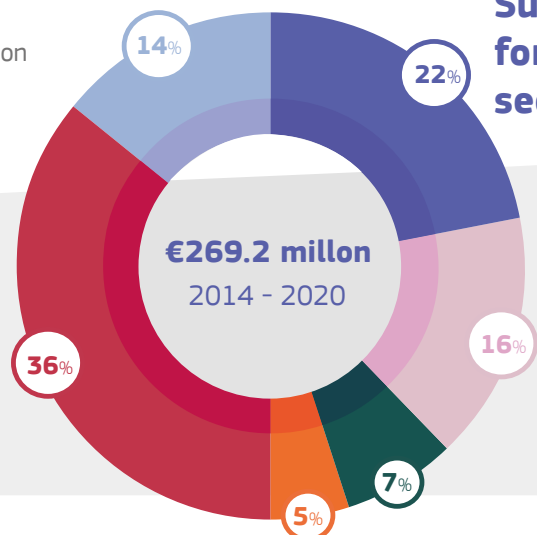

Supporting transformation

- Strengthening democracy: rule of law, justice and fundamental rights
- Reforming public administration
- Fostering competitiveness and supporting business development
- Working towards a cleaner environment and safer food supply

Support for key sectors

- Democracy and governance
- Rule of law and fundamental rights
- Environment, climate action and energy
- Transport
- Competitiveness, innovation, agriculture and rural development
- Education, employment and social policies

COVID-19 response

From IPA 2014-2020, €53 million in bilateral assistance for Montenegro to cover urgent health needs and economic and social recovery, and €455 million for regional economic reactivation package. In addition, €60 million was approved by the EU in Macro-Financial Assistance for Montenegro and the European Investment Bank is providing €1.7 billion to the region. In December 2020 the Commission adopted a €70 million package to help fund the access of Western Balkans partners to COVID-19 vaccines.

Last updated: 01/2021

EBRD IZVJEŠTAJ O TRANZICIJI 2020-2021: INTERVENCIJA DRŽAVE

KLJUČNE STAVKE:

- ▶ Pandemija Covid-19 snažno utiče na rast u 2020. god. Ekonomija se u velikoj mjeri oslanja na turizam, a dolasci stranih turista u prvoj polovini 2020. god opali su za više od 80 procenata na godišnjem nivou, što je doprinijelo naglom padu BDP-a.
- ▶ Vlada je usvojila tri paketa ekonomskih mjera podrške kao odgovor na krizu izazvanu koronavirusom. Paketi vrijede više od 1,5 milijardi eura (više od 30 procenata BDP-a) i imaju za cilj održavanje likvidnosti kompanija, čuvanje radnih mjesta i podršku ranjivim grupama.
- ▶ Zemlja napreduje u zelenoj energetskoj proizvodnji. Plan dekarbonizacije Elektroprivrede Crne Gore oslanja se na opsežni investicioni plan obnovljivih izvora.

KLJUČNI PRIORITETI ZA 2021:

- ▶ Fiskalna prilagođavanja bi trebalo da se nastave čim situacija sa Covid-19 dozvoli. Pored srednjeročnog održavanja primarnog viška, potrebno je dalje jačanje budžetskih procedura, upravljanje javnim ulaganjima i jačanje poreske administracije. Izgradnji daljih dionica autoputa treba da prethodi pažljiva analiza troškova i koristi.
- ▶ Neformalnost treba rješavati putem daljih mjera. Nelojalna konkurencija neformalnog sektora pretežno teži lokalnim mikro, malim i srednjim preduzećima. Vladine mjere trebalo bi da se usredsrede na osnovne uzroke kao što su regulatorni teret, slab kapacitet izvršenja i korupcija, a pojednostavljenje poreskog zakonodavstva i smanjenje parafiskalnih nameta takođe bi bilo korisno.
- ▶ Pregled kvaliteta aktive banaka trebalo bi dovršiti. Ovo bi moglo da pruži jasnu sliku osnovnih snaga i slabosti bankarskog sektora. Pored toga, Centralna banka bi trebala pažljivo da nadgleda finansijsku stabilnost i pitanja koja proizilaze iz Covid-19 krize.⁴

SVJETSKA BANKA: REDOVNI EKONOMSKI IZVJEŠTAJ ZA ZAPADNI BALKAN: CRNA GORA: NEIZVJESTAN OPORAVAK

- ▶ Kriza izazvana kovidom-19 pokazala je ograničenja fiskalnih zaštitnih mehanizama Crne Gore i njenu opštu ranjivost na eksterne šokove.
- ▶ Projektovan je pad ekonomije za oko 12 procenata u 2020. godini, što predstavlja najdublju recesiju u dvije decenije.
- ▶ Nezapamćena kriza je poništila skorije rezultate na planu zapošljavanja i smanjenja siromaštva, mada su subvencionisanje zarada i druge mjere za ublažavanje krize do sada sprečavale povećanje nezaposlenosti.
- ▶ Očekuje se da gubitak prihoda poveća fiskalni deficit u 2020. godini na oko 12 procenata BDP-a.
- ▶ Prognozira se da će ekonomija ostvariti snažan rast u 2021. godini, ali će tek u 2022. godini biti nadoknađen ukupni gubitak BDP-a.

SKORAŠNJA EKONOMSKA KRETANJA

Crna Gora sada mora da se nosi sa najdubljom recesijom u dvije decenije. Očekivalo se da ekonomska aktivnost oslabi u odnosu na rast od 4,1 procenta iz 2019, ali je u 2020. kriza izazvana Covidom-19 povukla ekonomiju u recesiju koja se procjenjuje na 12,4 procenata; turizam, najteže pogođeni sektor, učestvuje u BDP-u sa skoro 25 procenata. Nakon rasta od 2,7 procenata u prvom kvartalu, BDP je u drugom kvartalu opao za 20,2 procenta, prvenstveno usljed naglog pada privatne potrošnje i investicija, dok je neto izvoz pozitivno doprinio rastu. Raspoloživi mjesečni podaci i indikatori ukazuju da je oporavak nakon otvaranja ekonomije bio spor: maloprodaja je doživjela pad od 32 procenta u julu, noćenja stranih gostiju su iznosila svega 6 posto onih od prošle godine, dok se industrijska proizvodnja oporavila i zabilježila blagi pad od 1 posto. Zbog prekida međunarodnih putovanja i znatnog drugog talasa Covida-19 u zemljama Zapadnog Balkana od polovine juna, očekuje se da turistička sezona 2020. bude najgora ikad zabilježena. Budući da glavna turistička sezona obično obuhvata period od jula do septembra, očekuje se da godišnji primici od turizma opadnu za 75 procenata u odnosu na 2019, dovodeći do smanjenja izvoza roba i usluga, koje se procjenjuje na 45 procenata. Kao rezultat toga, procjenjuje se da će privatna potrošnja opasti za 12,5 procenata, mada se očekuje da će državna potrošnja porasti za 6,6 procenata. U međuvremenu, procjenjuje se da će visok stepen neizvjesnosti, prekidi u lancima snabdijevanja i ograničenja kretanja radne snage umanjiti investicije, uključujući tu i prioritetnu dionicu autoputa, za 21 procenat. Očekuje se da niže

investicije i potrošnja i veliki pad u turizmu dovedu do smanjenja uvoza za 32 procenta.

Kriza je poništila dosadašnje pozitivne rezultate na planu zaposlenosti. Preko 80 procenata radnih mjesta u Crnoj Gori nalazi se u sektoru usluga, koji je jako pogođen krizom. Administrativni podaci ukazuju da je do jula zaposlenost pala za 9 procenata. Mada je pad zaposlenosti zabilježen u svim sektorima, najteže su pogođeni sektori sa najviše radne snage – turizam, maloprodaja i građevinarstvo. Broj evidentiranih nezaposlenih je porastao sa 34.576 u julu 2019. na 42.367 u julu 2020. Domaćinstva trpe posljedice gubitka radnih mjesta i prihoda. Otpuštanja većih razmjera spriječio je vladin program subvencionisanja zarada u najteže pogođenim sektorima, kroz koji je podršku dobilo preko 64.000 zaposlenih, skoro polovina ukupno zaposlenih u formalnom privatnom sektoru. Procjenjuje se da će siromaštvo (dohodak ispod standardizovane linije siromaštva za zemlje višeg srednjeg nivoa dohotka od 5,5USD dnevno prema PPP za 2011) porasti za oko 2 procentna poena i dostići 20,4 procenata u 2020.

Vlada je usvojila set mjera za ublažavanje efekata krize. Njene mjere su obuhvatale tromjesečno odlaganje uplate poreza i doprinosa (procijenjena vrijednost 45 miliona eura), odlaganje otplate kredita kod Investiciono-razvojnog fonda (IRF) (160 miliona eura), kreditne linije IRF-a od 150 miliona eura, subvencije za zarade najteže pogođenih sektora (50 miliona eura), podršku turizmu (19 miliona eura) i poljoprivredi (8 miliona eura), te dodatnu novčanu pomoć najranjivijima (4,2 miliona). Te mjere, koje su pratile većinu odgovora na planu politika EU, bile su dobro usmjerene, ali je moguće da značajan dio ranjive populacije koji zavisi od neformalnog sektora nije dobio dovoljnu podršku. Potrebni su napor da se identifikuje ta grupa ljudi i da im se pomogne u obezbjeđivanju neophodne podrške. Vlada je predstavila ambiciozan srednjoročni plan investicija kao podršku ekonomskom oporavku nakon pandemije kovida-19.

Finansijski sektor je do sada pokazao otpornost. Centralna banka Crne Gore (CBCG) je uvela moratorijum na otplatu kredita u trajanju od 90 dana, koji je u početku bio opšti, a potom samo za najteže pogođene sektore. Kako bi dodatno podstakla kreditiranje banaka, CBCG je snizila zahtjeve u pogledu rezervi za 2 procentna poena. Do avgusta je kreditiranje banaka poraslo za 7 procenata, prvenstveno na osnovu kredita domaćinstvima (7 procenata) i privatnom sektoru (8,5 procenata). Međutim, depoziti su opali za 6 procenata, sa povlačenjem depozita privatnog sektora u visini 6 procenata, države u visini 11 i domaćinstava u visini 5 procenata. Odnos kredita i depozita je dostigao 98 pro-

centa, najviše od septembra 2015. Nekvalitetni krediti (NPL) su u junu iznosili 5,6 procenata ukupnih kredita, a koeficijent adekvatnosti kapitala je iznosio zdravih 19,6 procenata. Ali, neto dobit banaka u prvih sedam mjeseci 2020. je opala za skoro 50 procenata, zbog manjih prihoda od provizija i većih rezervisanja po kreditima u toku krize, a i očekuje se da može doći do povećanja nivoa nekvalitetnih kredita, što treba pažljivo pratiti. U julu su strane rezerve iznosile 1,1 milijardu eura, što pokriva 6 mjeseci uvoza robe.

IZGLED I RIZICI

Neizvjesnost je velika i Crna Gora se suočava sa fiskalnim i eksternim rizicima. Izgledi u velikoj mjeri zavise od toka pandemije Covida-19. Pod pretpostavkom da će se ona javljati samo tokom sledeće zime i proljeća, očekuje se da se ekonomija Crne Gore brzo oporavi u 2021, sa procijenjenim rastom BDP-a od 6,9 procenata koji će podržati oporavak primitaka od turizma u odnosu na veoma nisku osnovu iz 2020. godine. Projektovano je da se ukupni gubitak proizvodnje uzrokovan krizom u potpunosti oporavi tek u 2022, kada se projektuje rast ekonomije od 4,2 procenta. Procjenjuje se da turizam u 2021. dostigne 80 procenata, a u 2022. 95 procenata nivoa iz 2019, što bi podržalo rast izvoza i potrošnje. Projektovano je da očekivano dovršenje prioritetne dionice autoputa pogura investicije u 2021, ali smanji ukupne investicije u 2022. Očekuje se da spoljni disbalansi ostanu na visokom nivou u 2021, ali da u 2022. završetak izgradnje dionice autoputa i snažniji izvoz u turizmu smanje deficit tekućeg računa na 11 procenata BDP-a. Nadalje, očekuje se da se završetkom krupnih projekata smanji visoka zavisnost investicija od uvoza u Crnoj Gori. Izgledi u pogledu zaposlenosti su veoma neizvjesni, budući da zavise od oporavka sektora u kojima je intenzivan angažman radne snage. Brzina oporavka radnih mjesta sa nižim kvalifikacijama će djelimično odrediti koliko brzo će siromašna i ranjiva domaćinstva moći da povrate svoje prihode. Za snažna unapređenja socijalne dobrobiti od ključnog je značaja rješavanje dugotrajnih izazova u pogledu radnih mjesta.

Visok fiskalni deficit će vjerovatno dovesti javni dug do novog maksimuma u 2021, nakon čega se prognozira opadanje. Uz postojeće politike, očekuje se da se fiskalni deficit smanji na 5,2 procenata BDP-a u 2021. tj. na 1,6 procenata u 2022, kada dođe do znatnog pada kapitalnih izdataka nakon završetka izgradnje dionice autoputa i oporavljanja prihoda. Kriza je skrenula Crnu Goru sa putanje smanjenja duga i u prvi plan stavila pitanja održivosti duga, s obzirom na povećanje troškova finansiranja duga. Projektovano je da javni dug sa garancijama dostigne maksimum od 98 procenata BDP-a u 2021, a da potom padne na 93 procenta. Biće potreb-

no pažljivo upravljanje dugom i strožija fiskalna politika da bi Crna Gora, kada krene oporavak, stupila na putanju čvrstog i ubrzanog smanjenja duga.

Prevlađuju negativni rizici, među kojima su produženo trajanje pandemije, dodatni finansijski preokreti i pogoršanje globalne i regionalne trgovine. Brzinu oporavka određiće trajanje pandemije i rok u kojem će vakcina postati široko dostupna. S obzirom na svoju zavisnost od regionalne i ekonomije EU, jedan od glavnih rizika predstavlja oporavak u ovim zemljama koji bi bio slabiji od očekivanog. Najviše zabrinjava mogućnost novog talasa Covid-19 na ljeto 2021, koji bi doveo do ograničenja putovanja koje bi ponovo koštalo zemlju većeg dijela turističke sezone.

Srednjeročni fiskalni rizici i ranjivosti su takođe značajni. S obzirom na globalnu recesiju i neizvjesnosti, može doći do pooštavanja uslova za spoljno finansiranje, uz i dalje prilično veliki iznos od 745 miliona eura za otplatu javnog duga u 2021–22 (15 procenata BDP-a za 2021). Ti rizici se mogu ublažiti samo pažljivim fiskalnim upravljanjem. Početak izgradnje druge dionice autoputa predstavlja rizik po održivost javnog duga. Mada je većina rizika negativna, reforme na planu upravljanja i ekonomskog upravljanja koje je najavila nova skupštinska većina mogle bi dati pozitivan zamah bržem ekonomskom oporavku.⁵

MEĐUNARODNI IZVJEŠTAJI – LAKOĆA POSLOVANJA, EKONOMSKE SLOBODE, PERCEPCIJA KORUPCIJE I GLOBALNA KONKURENTNOST

Istraživanja međunarodnih organizacija o zemljama u pogledu ekonomskih uslova za investicije i drugih analiza sa različitih ekonomskih aspekata važan su preduslov pozicioniranja na globalnoj ekonomskoj mapi. Ovaj segment nema samo političku važnost i nije samo parametar za rangiranje loših i dobrih tržišnih igrača već je i osnova za reforme u državama koje teže da budu lideri u investicionom smislu. Ozbiljnije analize ekonomskog ambijenta prioritet su za unapređenje politike privlačenja stranih investitora ali i izgradnje ekonomskih projekcija za snaženje privrede u zemlji.

Izveštaji u kojima se analizira i crnogorska ekonomija su: Doing Business Report (Svjetska banka), Izveštaj o ekonomskim slobodama (Heritidž Fondacija), Indeks ekonomskih sloboda (Frejzer Institut), Indeks percepcije korupcije (Transparency International) i Indeks globalne konkurentnosti (Svjetski ekonomski forum).

DOING BUSINESS REPORT (SVJETSKA BANKA) – IZVJEŠTAJ O LAKOĆI POSLOVANJA

Doing Business je izvještaj Svjetske banke koji analizira koliko je lako, prema važećoj zakonskoj regulativi zemlje, otvoriti malo ili srednje preduzeće i poslovati. Projekat Doing Business započeo je 2002. godine, a prvi izvještaj objavljen je 2003. godine i objedinio je ekonomije 133 zemlje, mjerene kroz 5 indikatora. Danas Izveštaj o lakoći poslovanja predstavlja kvantitativne pokazatelje o poslovnoj regulativi i zaštiti imovinskih prava koji su uporedivi sa **190 zemalja svijeta** (od Avganistana do Zimbabvea), mjerenih **kroz 11 indikatora**, koji odražavaju bitna područja životnog ciklusa preduzeća.

Crna Gora je, u posljednjem Izveštaju (DB2020), zauzela 50. mjesto na listi od 190 rangiranih zemalja i time, u poređenju sa prošlogodišnjim Izveštajem, zadržala poziciju i povećala ocjenu za 1,07.

Značajan napredak od 35 mjesta zabilježen je kod indikatora “izdavanje građevinskih dozvola” gdje se Crna Gora sada nalazi na 40. poziciji. Navedeno je rezultat smanjenja troškova i broja dana u okviru ovog indikatora, usljed činjenice da je građevinska saglasnost zamijenila građevinsku dozvolu, a ukinuta je i upotrebna dozvola. Napredak Crne Gore u najnovijem Izveštaju ostvaren je u oblasti “prekogranična trgovina”, gdje su prepoznate aktivnosti na graničnoj usklađenosti i usklađenosti dokumenata, kod podindikatora “troškovi izvoza”.

Isti rang Crna Gora je zabilježila u sljedećim oblastima: “izvršenje ugovora” (44) i “rješavanje problema insolventnosti” (43), “dobijanje priključka za električnu energiju” (134) gdje je zabilježila veći broj bodova kao rezultat smanjenja broja dana koji su potrebni za dobijanje priključka (sa 142 na 131 dan) i smanjenja troška kao procenta dohotka po glavi stanovnika.

Kod indikatora “započinjanje biznisa”, Crna Gora je zadovoljila za 11 mjesta (sa 90. na 101. mjesto). Treba napomenuti da se procenat troškova po glavi stanovnika smanjio sa 1.3 na 1.2.

Neznatan pad u poziciji, ostvaren je kod sljedećih indikatora: “plaćanje poreza” (pad za sedam mjesta), “dobijanje kredita” (pad za tri pozicije), “zaštita manjinskih akcionara” (pad za pet pozicija). U odnosu na prethodni Izveštaj, Crna Gora je ostvarila nešto lošiju poziciju i kod indikatora “registrovanje nepokretnosti” i nalazi se na 83. mjestu, nakon prošlogodišnje 76. pozicije.

5 SB: Redovni ekonomski izvještaj za Zapadni Balkan: Crna Gora: Neizvjestan oporavak

CRNA GORA RANG	DB 2019 50	DB 2020 50
ZAPOČINJANJE BIZNISA (POZICIJA):	90	101
DTF (0-100)	86.65	86.7
• Broj procedura	8	8
• Broj dana	12	12
• Trošak (% dohotka po glavi st.)	1.3	1.2
• Minimalni kapital (% dohotka PGS)	0.0	0.0
IZDAVANJE GRAĐEVINSKIH DOZVOLA (POZICIJA):	75	40
DTF (0-100)	70.88	76.1
• Broj procedura	8	9
• Broj dana	152	102
• Trošak (% dohotka po glavi st.)	10.09	4.9
• Indeks kontrole kvaliteta izgradnje (0-15)	12	10
REGISTROVANJE NEPOKRETNOSTI (POZICIJA):	76	83
DTF (0-100)	65.78	65.8
• Broj procedura	6	6
• Broj dana	69	69
• Trošak (% vrijednosti imovine)	3.2	3.1
• Indeks kvaliteta administracije	17.5	17.5
DOBIJANJE KREDITA (POZICIJA):	12	15
DTF (0-100)	85.00	85.00
• Jačina indeksa prava (0-10)	12	12
• Dubina kreditne informacije indeks	5	5
• Pokrivenost javnog registra (% odraslih)	56.6	41.0
• Pokrivenost privatnog biroa (% odraslih)	0.0	0.0
ZAŠTITA MANJINSKIH INVESTITORA (POZICIJA):	57	61
DTF (0-100)	61.67	62
• Indeks obima objavljivanja informacija o vlasništvu i finansijskih informacija (0-10)	5	5
• Indeks obima odgovornosti direktora (0-10)	8	8
• Indeks obima parnica akcionara (0-10)	6	6
• Indeks obima prava akcionara (0-10)	6	3
• Indeks obima vlasništva i kontrole (0-10)	3	3
• Indeks obima korporativne transparentnosti (0-10)	9	6

PLAĆANJE POREZA (POZICIJA):		
DTF (0-100)	68	75
• Isplate (broj po godini)	76.67	76.7
• Vrijeme (sati po godini)	18	18
• Ukupna poreska stopa (% profita)	300	300
• Indeks nakon podnošenja (0-100)	22.1	22.2
	70.49	70.5
PREKOGRANIČNA TRGOVINA (POZICIJA):		
DTF (0-100)	47	41
Vrijeme za izvoz	88.75	91.9
• Usklađenost dokumenata (sati)	5	5
• Granična usklađenost (sati)	8	8
• Domaći transport (sati)		
Troškovi izvoza		
• Usklađenost dokumenata (US\$)	67	26
• Granična usklađenost (US\$)	158	85
• Domaći transport (US\$)		
Vrijeme za uvoz		
• Usklađenost dokumenata (sati)	10	6
• Granična usklađenost (sati)	23	23
• Domaći transport (sati)		
Troškovi izvoza		
• Usklađenost dokumenata (US\$)	100	60
• Granična usklađenost (US\$)		
• Domaći transport (US\$)	306	306
IZVRŠENJE UGOVORA (POZICIJA):		
DTF (0-100)	44	44
• Vrijeme (dani)	66.75	66.8
• Trošak	545	545
• Indeks kvaliteta sudskog postupka (0-18)	25.7	25.7
	11.5	11.5
RJEŠAVANJE PROBLEMA INSOLVENTNOSTI (POZICIJA):		
DTF (0-100)	43	43
• Vrijeme (godina)	65.99	66.1
• Troškovi (% imovine)	1.4	1.4
• Cijena oporavka (US centi)	8.0	8.0
• Indeks jačine regulat. okvira za insolventnost	50.0	50.3
	12.5	12.5
DOBIJANJE EL. ENERGIJE (POZICIJA):		
DTF (0-100)	134	134
• Broj procedura	59.19	61.2
• Broj dana	7	7
• Trošak (% dohotka po glavi stanovnika)	142	131
• Indeks pouzdanosti snadbijevanja i transparentnosti tarifa (0-8)	418.7	144.4
	5	5

Od zemalja u regionu bolje od Crne Gore ove godine su rangirane **Makedonija (17)**, **Slovenija (37)** i **Srbija (44)**, dok su lošije rangirane Hrvatska (51), Kosovo (57), Albanija (82), i Bosna i Hercegovina (90).

U odnosu na prošlogodišnji Izvještaj, pad u rangui na globalnoj listi pored Crne Gore imale su Bugarska, Rumunija, Slovenija, Hrvatska, Kosovo, Srbija i Bosna

i Hercegovina, dok su napredovanje u rangui ostvarile Makedonija i Albanija.

Zemlja	DB 2020	DB 2019	DB 2018	DB 2017
Broj analiz. ekon.	190	190	190	190
Makedonija	17	10	11	10
Crna Gora	50	50	42	51
Bugarska	61	59	50	39
Rumunija	55	52	45	36
Slovenija	37	40	37	30
Hrvatska	51	58	51	43
Albanija	82	63	65	58
Kosovo	57	44	40	60
Srbija	44	48	43	47
BIH	90	89	86	81

INDEKS GLOBALNE KONKURENTNOSTI (SVJETSKI EKONOMSKI FORUM)

Ovogodišnje posebno izdanje ima za cilj da podrži strategije oporavka, pozivajući na holistički pristup, obuhvatajući nekoliko područja politike i uspostavljajući sinergiju između različitih reformskih ciljeva. Specijalno izdanje razlikuje se od prethodnih izdanja, koja su jasno prikazivala ljestvicu konkurentnosti, na osnovu koje je bilo moguće porediti nivo konkurentnosti među zemljama. Dakle, u ovogodišnjem izdanju nema rangiranja zemalja.

Navedene izmjene nastale su usljed nedostatka podataka različitih međunarodnih organizacija, kao i potrebe za novim razmišljanjima koja će biti usmjerena ka ekonomskom oporavku, nakon šoka usljed COVID-19 pandemije. Ovo izdanje fokusira se na jedinstveni kontekst, prioritete koji proizlaze iz pandemije, kao i prioritete na koje se ukazivalo i ranije, kao što je potreba za većom produktivnošću.

Preporuke i vremenski okviri grupisani su kroz četiri široka područja djelovanja: 1) oživljavanje i transformacija povoljnog okruženja, 2) oživljavanje i transformacija ljudskog kapitala, 3) oživljavanje i transformisanje tržišta, i 4) oživljavanje i transformacija inovativnog ekosistema.

U okviru svakog od ovih tematskih područja predstavljani su prioritete koje kreatori politika moraju razmotriti kako bi razvili produktivni, ekonomski sistem za zajed-

nički prosperitet i ekološki kompatibilni sistem. Ti su prioritete prikazani kroz tri vremenska okvira:

- ▶ posljednjih 12 godina, procjenjujući razvoj ključnih pokretača održive i inkluzivne produktivnosti od finansijske krize, uključujući kratkoročni šok izazvan krizom COVID-19;
- ▶ naredne dvije godine (oživljavanje), gdje se razmatraju prioritete za ponovno pokretanje ekonomije, istovremeno ugrađujući kriterijume za dugoročnu produktivnost, uključenost i održivost, mimo neposrednih odgovora na krizu COVID-19;
- ▶ narednih 4-5 godina (transformacija), razmatraju se prioritete za ekonomske sisteme koji u potpunosti integrišu socijalne i ekološke ciljeve prilikom kreiranja politika.

Iako je trenutni prioritet odgovor na zdravstvenu krizu, ovaj trenutak takođe predstavlja jedinstvenu priliku da se osvrnemo na temeljne pokretače rasta i produktivnosti. Trenutak je i da se utvrdi kako možemo oblikovati svoje ekonomske sisteme u budućnosti tako da oni ne budu samo produktivni, već i da vode ka ekološkoj održivosti i zajedničkom prosperitetu, navodi se u Izvještaju.

Crna Gora je u posljednjem izvještaju zauzela 73. mjesto od 141 rangirane zemlje, što je pogoršanje za dva mjesta u odnosu na prošlogodišnji izvještajni period. Međutim, iako je ostvaren pad na ljestvici konkurentnosti, broj dodijeljenih bodova je povećan sa 59,6, koliko je dodijeljeno u prošlogodišnjem istraživanju, na 60,8.

Upoređujući sa podacima Izvještaja iz 2018. godine, Crna Gora je posmatrajući broj dodijeljenih bodova, poboljšala stanje kod 10 posmatranih indikatora, ali najviše za 5 poena.

Crna Gora je svoju poziciju poboljšala kod stubova: **Institucije, Infrastruktura, Uspostavljanje informaciono-komunikacionih tehnologija, Finansijski sistem, Kapacitet za inovacije i Tržište proizvoda.**

U regionalnom poređenju na ljestvici globalne konkurentnosti, napredovale su Hrvatska (5 mjesta) i Sjeverna Makedonija (2 mjesta), dok je Slovenija zadržala istu poziciju.

Lošiju poziciju zabilježile su Srbija (7 mjesta), Albanija (5 mjesta) i Bosna i Hercegovina (1 mjesto).

U poređenju sa Crnom Gorom lošije su rangirane Albanija (81), Sjeverna Makedonija (82), Bosna i Hercegovina

(92), dok su bolje rangirane Slovenija (35), Hrvatska (63) i Srbija (72).

INDEKS PERCEPCIJE KORUPCIJE - TRANSPARENCY INTERNATIONAL

Transparency International je vodeća globalna organizacija civilnog društva, osnovana 1993. godine, čija je osnovna misija stvaranje zdravog društva bez korupcije. Njena glavna uloga jeste poboljšanje životnog standarda širom svijeta sprovođenjem akcija u cilju podizanja svijesti i smanjenja tolerantnosti prema korupciji.

Indeks percepcije korupcije (CPI) rangira zemlje i teritorije u skladu sa percipiranim nivoima korupcije u javnom sektoru. To je agregatni pokazatelj, koji kombinuje različite izvore informacija o korupciji.

	2019		2018	
	bodovi (od 0-100)	rang (od 141)	bodovi (od 0-100)	rang (od 140)
Indeks globalne konkurentnosti	60.8	73	59.6	71
1. Institucije	57.3	53	54.7	63
2. Infrastruktura	63.6	83	62.2	86
3. Primjena IKT tehnologija	62.9	57	57.1	58
4. Makroekonomska stabilnost	70.0	104	69.7	102
5. Zdravstvo	81.2	65	84.8	55
6. Obrazovanje i vještine	68.7	53	68.1	52
7. Tržište proizvoda	59.4	42	60.9	45
8. Tržište rada	67.7	26	67.5	25
9. Finansijski sistem	68.0	44	63.9	51
10. Veličina tržišta	28.8	134	28.2	132
11. Poslovna dinamika	64.0	50	63.4	50
12. Kapacitet za inovacije	38.3	69	34.9	74

Zemlja	2019	2018	2017 ^{<?>}	2017/2018	2016/17	2015/16	2014/15	2013/14	2012/13	2011/12
Slovenija	35	35	35	48.	56.	59.	70.	62.	56.	57.
Hrvatska	63	68	66	74.	74.	77.	77.	75.	81.	76.
Srbija	72	65	70	78.	90.	94.	94.	101.	95.	95.
Crna Gora	73	71	73	77.	82.	70.	67.	67.	72.	60.
Albanija	81	76	80	75.	80.	93.	97.	95.	89.	78.
Sjeverna Makedonija	82	84	n/a	-	68.	60.	63.	73.	80.	79.
BiH	92	91	90	103.	107.	111.	n/a	87.	88.	100.

Svijet	Prosjek bodova	Najbolje rangirana zemlja/teritorija	Najlošije rangirana zemlja/teritorija
Sjeverna i Južna Amerika	43	Kanada	Venecuela
Azija i Pacifik	45	Novi Zeland	Sjeverna Koreja
Istočna Evropa i Centralna Azija	36	Gruzija	Turkmenistan
EU i Zapadna Evropa	66	Danska	Bugarska, Mađarska, Rumunija
Srednji Istok i Sjeverna Afrika	39	UAE	Sirija
Sub-Saharska Afrika	32	Sejšeli	Somalija / Južni Sudan

GLOBALNI OSVRT

- ▶ Ovogodišnji CPI 2020 analizira 180 zemalja i teritorija.
- ▶ Iako nalazi pokazuju da su neke zemlje dobro rangirane, ne postoji zemlja sa zavidnim rezultatom od 100 bodova. Više od dvije trećine od ukupnog broja rangiranih zemalja u Indeksu 2020 ostvarile su rezultat niži od 50.
- ▶ Globalni prosjek, kada je riječ o broju dodijeljenih bodova, je 43 boda.

U top 10 najbolje rangiranih zemalja/teritorija svijeta ubrajaju se: Danska (88), Novi Zeland (88 bodova), Finska (85), Singapur (85), Švedska (85), Švajcarska (85), Norveška (84), Holandija (82), Njemačka (80) i Luksemburg (80).

Najlošije rangirane zemlje/teritorije svijeta ubrajaju se: Južni Sudan (12 bodova), Somalija (12), Sirija (14), Jemen (15), Venecuela (15), Sudan (16), Ekvatorijalna Gvineja (16), Libija (17), Sjeverna Koreja (18), Haiti (18) i Republika Kongo (18).

Kada je riječ o ostalim razvijenim zemljama u svijetu, shodno CPI rezultatima ostvarene su sljedeće pozicije: Njemačka (9. mjesto), Japan (19. mjesto), Sjedinjene Američke Države SAD (25. mjesto), Kina (78. mjesto) i Rusija (129. mjesto).

POLOŽAJ CRNE GORE PREMA INDEKSU PERCEPCIJE KORUPCIJE 2020

▶ Crna Gora, sa ocjenom 45, prema Indeksu percepcije korupcije 2020, zauzela je 67. poziciju u odnosu na 180 zemalja svijeta.

▶ Budući da je u prošlogodišnjem Izvještaju koji je obuhvatao 180 zemalja svijeta, Crna Gora, sa ocjenom 45, zauzela 66. poziciju, može se konstatovati da se Crna Gora ove godine lošije kotira za jednu poziciju, iako je ostvarila istu ocjenu.

▶ Sa svojom pozicijom Crna Gora (67) je, prema Indeksu percepcije korupcije 2020, bolje rangirana od Rumunije (69), Bugarske (69), Srbije (94), Kosova (104), Albanije (104), BiH (111) i Sjeverne Makedonije (111), dok se Hrvatska (63) i Slovenija (35) nalaze na boljim pozicijama.

Zemlja	Rang 2020 od 180	Bodovi 2020	Rang 2019 od 180	Bodovi 2019	Rang 2018 od 180	Bodovi 2018
Slovenija	35	60	35	60	36	60
Hrvatska	63	47	63	47	60	48
Crna Gora	67	45	66	45	67	45
Rumunija	69	44	70	44	61	47
Bugarska	69	44	74	43	77	42
Srbija	94	38	91	39	87	39
Kosovo	104	36	101	36	93	37
Albanija	104	36	106	35	99	36
BIH	111	35	101	36	89	38
Sjeverna Makedonija	111	35	106	35	93	37

► Od zemalja iz bližeg susjedstva rang su unaprijedile: Rumunija (za 1 mjesto), Albanija (za 2 mjesta) i Bugarska (za 5 mjesta).

► Rang su pogoršale sljedeće zemlje iz bližeg susjedstva: Bosna i Hercegovina (za 10 mjesta), Sjeverna Makedonija (za 5 mjesta), Srbija (za 3 mjesta) i Kosovo (za 3 mjesta).

INDEKS EKONOMSKIH SLOBODA – FRASER INSTITUT

Fraser institut je nezavisna, međunarodna, istraživačka i obrazovna organizacija sa sjedištem u Kanadi i Sjedinjenim Američkim Državama. Institut ima aktivnu saradnju sa sličnim istraživačkim i nezavisnim organizacijama u više od 70 zemalja širom svijeta. U nizu istraživačkih oblasti koje su pokrivene analizom Fraser Instituta, nalazi se procjena poštovanja ekonomskih sloboda zemalja širom svijeta. Ovogodišnji izvještaj „Ekonomske slobode svijeta 2020”, mjeri ekonomske slobode u 162 zemlje svijeta na bazi 42 indikatora. Mjerenje se vrši na skali od 0 do 10, pri čemu veća ocjena znači veći stepen slobode. Izvještaj se bazira na podacima iz 2018. godine (Indeks 2018).

Izvještaj Ekonomskih sloboda svijeta mjeri nivo do kojeg politika i institucije zemalja poštuju ekonomske slobode. Temelji ekonomskih sloboda su lični izbor, dobrovoljna razmjena, sloboda ulaza na tržište i konkurencija, kao i lična i imovinska sigurnost.

Indeksom ekonomskih sloboda obuhvaćene su sljedeće oblasti:

- Veličina javne uprave - Size of government;
- Pravna regulativa i poštovanje imovinskih prava - Legal System and Property Rights;
- Zdravlje novca – Sound Money;
- Slobodna međunarodna trgovina – Freedom to trade internationally;
- Regulacija - Kontrola poslovanja, tržišta rada i bankarskog sektora - Regulation.

GLOBALNI REZULTAT

Top 10 država: Hong Kong (8,94) i Singapur (8,65), zauzimaju prva dva mjesta. Ostale države koje su rangirane u prvih 10 su: Novi Zeland (8,53), Švajcarska (8,43), Australija (8,23) Sjedinjene Američke Države (8,22), Mauricijus (8,21), Gruzija (8,18), Kanada (8,17) i Irska (8,13).

Ostale velike države: Rang lista drugih velikih zemalja: Japan (20), Njemačka (21), Italija (51), Francuska (58), Meksiko (68), Indija (105), Rusija (89), Brazil (105) i

Kina (124).

Najlošije rangirane države: Devet najniže ocijenjenih država su: Centralnoafrička Republika (153), Republika Kongo (154), Zimbabve (155), Alžir (157), Iran (158), Angola (159), Libija (160), Sudan (161), i, na posljednjem mjestu, Venecuela (162).

Zemlje koje pripadaju grupi najviše slobodnih/“most free” imale su prosječni BDP po glavi stanovnika od 44,198 dolara u 2018. godini, dok su najmanje slobodne zemlje/„least free“ imale prosječni BDP od 5,754 dolara.

CRNA GORA U IZVJEŠTAJU EKONOMSKIH SLOBODA SVIJETA: GODIŠNJI IZVJEŠTAJ 2020. ZA 2018. GODINU

Prema izvještaju „Ekonomске slobode svijeta 2020“, Crna Gora je poboljšala svoju poziciju za 2 mjesta i sa ocjenom 6,94 nalazi se na 80. mjestu, na listi koja obuhvata 162 države. U prethodnom izvještaju zauzimala je prema revidiranim podacima 82. mjesto, uz rezultat od 6.86.

U odnosu na Indeks 2017. godine, kod indikatora „državna potrošnja“ koji pripada oblasti „veličina javne uprave“, ocjena je neznatno smanjena sa 5,94 na 5,84. S druge strane, kod indikatora koji tretira državna preduzeća i investicije, ocjena je niska i iznosi 2,78, što je posljedica povećanje učešća državnih investicija u infrastrukturu.

U ostale četiri oblasti koje prati Fraser izvještaj, Crna Gora bilježi poboljšanja.

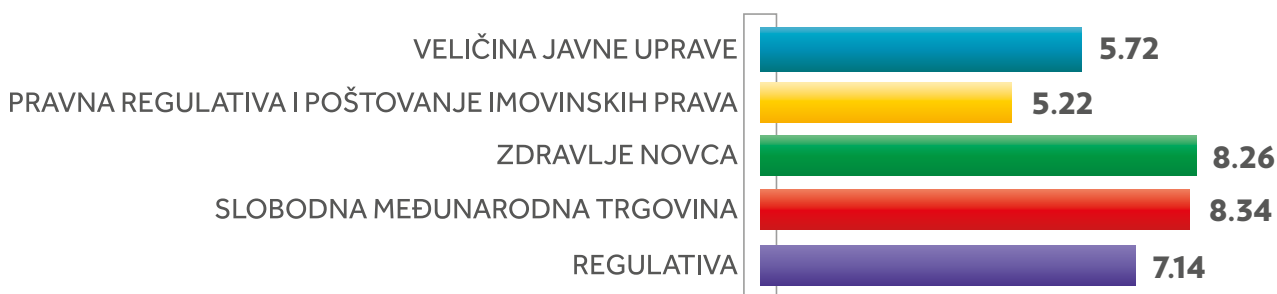
Ocjena kod oblasti „pravna regulativa i poštovanje imovinskih prava“ povećana je sa 5,03 na 5,22. Takođe, poboljšanje ocjene je zabilježeno kod podindikatora „nezavisnost sudstva“ sa 5,15 na 5,41, „nepristrasnost sudova“ sa 4,63 na 4,89, „zaštita imovinskih prava“ sa 5,68 na 6,14 i „pouzdanost policije“ sa 5,18 na 5,89. Navedene ocjene predstavljaju ključni element ekonomskih sloboda i civilnog društva, i pokazatelji su efikasnosti obavljanja funkcija Vlade.

U okviru oblasti „zdravlje novca“ koja tretira pitanje stope inflacije, slobode posjedovanja računa u stranoj valuti zabilježena je visoka ocjena (8,26).

Oblast „sloboda međunarodne trgovine“ koja tretira pi-

Rang Crne Gore po oblastima ekonomskih sloboda, Indeksi 2008 - 2018

Crna Gora	OBLAST										KOMPONENTA OBLASTI 5					
	1		2		3		4		5		5A		5B		5C	
	Ocjena	Rang	Ocjena	Rang	Ocjena	Rang	Ocjena	Rang	Ocjena	Rang	Ocjena	Rang	Ocjena	Rang	Ocjena	Rang
	Velicina državne uprave	Pravna regulativa i poštovanje imovinskih prava	Zdravlje novca	Sloboda međunarodne trgovine	Regulacija - kontrola privrede, tržišta rada i bankarskog sektora	Regulativa tržišta kredita	Regulativa tržišta rada	Regulativa u vezi sa poslovnim ambijentom								
	Size of Government	Legal System and Property Rights	Sound Money	Freedom to trade internationally	Regulation	Credit market regulations	Labor market regulations	Business regulations								
2008	5,84	96	5,94	60	7,91	74	7,19	50	7,61	31	9,59	13	7,91	20	5,33	101
2009	5,96	86	6,13	52	9,49	25	6,75	62	8,01	12	9,80	7	8,29	19	5,95	71
2010	6,00	94	6,47	42	9,57	21	7,77	35	7,90	25	9,78	12	8,01	20	5,91	79
2011	5,70	107	6,30	49	8,90	58	7,80	38	7,60	41	9,6	18	7,1	59	6,1	74
2012	6,2	93	5,9	58	9,4	34	7,7	36	7,7	31	10,0	1	7,2	57	6,1	94
2013	7,2	46	5,6	69	8,5	75	7,8	35	6,8	99	6,7	138	7,3	53	6,4	73
2014	6,5	71	5,5	81	8,6	82	8,2	23	7,5	53	8,9	70	7,2	57	6,4	81
2015	5,1	132	4,8	89	8,4	84	8,1	33	7,3	65	8,3	87	6,9	61	6,7	62
2016	6,93	61	4,92	89	8,27	91	8,16	33	6,94	88	6,67	137	7,43	39	6,72	60
2017	5,93	108	4,89	91	8,15	100	8,17	31	7,04	83	6,67	133	7,66	32	6,78	63
2018	5,72	123	5,22	71	8,26	94	8,34	28	7,14	80	6,67	135	7,67	33	7,08	63

tanja carinskih stopa i slobode kretanja kapitala, bilježi visoku ocjenu (8,34).

Oblast „regulacije“ koja obuhvata pitanja tržišta rada, bankarskog tržišta i regulacije preduzeća, bilježi visoku ocjenu (7,14). Ovdje je važno napomenuti da je visokoj ocjeni doprinijelo poboljšanje ocjene kod podindikatora „regulativa u vezi sa zapošljavanjem i otpuštanjem radnika“ sa 4,70 na 5,12. Visoke ocjene zabilježene su kod podindikatora „započinjanje biznisa“ (9,60) i podindikatora „ograničenja u dobijanju licenci“ (9,25).

Od zemalja u regionu Bosna i Hercegovina je pozicionirana na 82. mjestu, dok su Srbija (74), Makedonija (71), Hrvatska (61), Slovenija (62) i Albanija (26) bolje pozicionirane od 80 mjesta na kome se trenutno nalazi Crna Gora.

IZVJEŠTAJ O EKONOMSKIM SLOBODAMA HERITIDŽ FONDACIJE

Heritidž fondacija osnovana je 1973. godine, kao istraživački i obrazovni institut, čija je misija promocija konzervativne javne politike zasnovane na principima slobodnog preduzetništva, ograničenog uticaja države i individualnim slobodama.

Indeks ekonomskih sloboda rezultat je ocjena Heritidž fondacije i u svom 26. izdanju daje listu globalnih ekonomskih sloboda za 180 rangiranih zemalja. Publikacije koje Fondacija objavljuje od 1995. godine, prate rangiranja zemalja širom svijeta u okviru 12 ekonomskih sloboda, koje ocjenjuju vladavinu prava, veličinu vlasti, regulatornu efikasnost i otvorenost tržišta.

U cilju unapređenja analitičkog razumijevanja, u izvještaju je 12 specifičnih komponenti ekonomskih sloboda grupisano u 4 kategorije, tj. 4 stuba ekonomskih sloboda, koje se rangiraju na skali od 0 do 100:

- Vladavina prava (imovinska prava, sudska efikasnost i državni integritet);
- Ograničen nivo administracije (poresko opterećenje, državna potrošnja i fiskalno zdravlje);

- Efikasnost regulative (sloboda poslovanja, slobode na tržištu rada, monetarne slobode);

- Otvorenost tržišta (slobodna trgovina, investicione slobode, finansijske slobode).

GLOBALNI PREGLED

Prosječna ocjena globalne ekonomske slobode za 2020. godinu je 61.6, što je najviša do sad zabilježena ocjena u 26-godišnjoj istoriji Indeksa. Rast globalnih ekonomskih sloboda u 2020. godini bio je podstaknut povećanjem ekonomske slobode koja je evidentna za 124 od ukupno 180 rangiranih ekonomija. Prema indeksnim standardima za ocjenjivanje, globalna ekonomija je „umjereno slobodna“.

U 2020. godini rezultati Indeksa pokazuju da su principi i lekcije ekonomske slobode široko shvaćeni, prihvaćeni i primijenjeni u praksi od strane značajnog broja zemalja širom svijeta. Zaista, postoje ubjedljivi dokazi da ekonomske slobode i ekonomski prosperitet idu „ruku pod ruku“. Za relativno mali broj zemalja, koje i dalje prate državni ili socijalistički put, negativne posljedice su bile očigledne u vidu ostvarivanja slabog ekonomskog učinka, što je rezultiralo padom njihovog indeksa.

Od 180 ekonomija rangiranih u Indeksu, 6 se smatra „slobodnim“, 31 zemlja ocijenjena je kao „uglavnom slobodna“ sa ukupnim brojem poena između 70 i 80, i 62 države mogu se smatrati „umjereno slobodnim“ sa ocjenama između 60 i 70 poena. Navedeno znači da ukupno 99 ekonomija ili 55 procenata svih nacija i teritorija ocijenjenih u Indeksu za 2020. godinu ima zadovoljavajući stepen ekonomskih sloboda, koji daje mogućnost za stvaranje povoljnog poslovnog ambijenta i ostvarivanje većeg ekonomskog razvoja i prosperiteta.

Sa druge strane, rezultati su se smanjili u 50 zemalja, dok su nepromijenjeni ostali u šest zemalja. Naime, 45 procenata zemalja koje su ocijenjene u Indeksu 2020 (81 ekonomija) ostvarilo je ukupan broj bodova ispod 60, od toga 62 ekonomije se smatraju „uglavnom nezadovoljavajućim“ (50-60 poena). U pitanju su ekonomije koje su usvojile određene karakteristike tržišnog sistema, ali sa nezadovoljavajućim rezultatima koji se odnose na

vladavinu zakona i otvorenost njihovih tržišta. Preostalih 19 ekonomija su uglavnom zemlje u kojima pojedinci gotovo da i ne uživaju ekonomske slobode, odnosno većina aspekata unutar oblasti ekonomskih sloboda je ocijenjena kao "potiskivana" (rezultati ispod 50 poena).

CRNA GORA U INDEKSU 2020

Crna Gora je, po ocjenama Heritidž fondacije, povećala broj bodova u odnosu na prethodnu godinu za jedan, te se sa 61.5 bodova našla u zoni umjereno slobodnih zemalja. Na globalnoj rang listi, Crna Gora se našla na 91. mjestu od ukupno 180 država svijeta, što predstavlja blagi rast na rang listi od jednog mjesta u odnosu na prethodnu godinu. Poboljšano stanje prati značajan rast u okviru indikatora „integritet vlade“, uz ostvarene skromne pozitivne pomake u okviru indikatora "imovinska prava", "sudska efikasnost", "poresko opterećenje", "fiskalno zdravlje" i "sloboda na tržištu rada".

Na regionalnoj rang listi, od 45 evropskih zemalja, Crna Gora zauzima 42. mjesto, što predstavlja pad ranga od 3 mjesta u poređenju sa prethodnom godinom. Ukupan rezultat joj je ispod regionalnog (69.8), a skoro identičan svjetskom prosjeku (61.6).

Ekonomija Crne Gore, imajući u vidu indeks ekonomske slobode Heritidž fondacije, umjereno je slobodna više od decenije. Rast BDP-a bio je dobar po evropskim standardima, a vođen je potrošnjom domaćinstava, ulaganjima u infrastrukturu i značajnim prihodima od turizma.

Istovremeno, smanjen je broj ostvarenih bodova u okviru četiri indikatora: "državna potrošnja", "lakoća poslovanja", "monetarna sloboda" i "slobodna trgovina", dok su dva indikatora "finansijska sloboda" i "investiciona sloboda" ostali nepromijenjeni što se tiče broja ostvarenih poena.

Kreditne rejting agencije koje prate Crnu Goru Moody's i Standard and Poor's ocijenile su stabilizaciju javnih finansija i svojim ocjenama dali podsticaj daljim reformama fiskalne konsolidacije, što posebno ukazuje stabilan i pozitivan outlook zadnjih ocjena ovih agencija.⁶

Oblasti u kojima je Crna Gora napredovala po broju bodova

Indikator	Bodovi 2020	Bodovi 2019	Promjena
Poresko opterećenje	85.4	85.3	+0.1
Sloboda na tržištu rada	74.8	73.4	+1.4
Imovinska prava	59.1	55.4	+3.7
Sudska efikasnost	55.3	51.8	+3.5
Državni integritet	47.5	39.5	+8.0
Fiskalno zdravlje	23.4	23.2	+0.2

Oblasti u kojima je Crna Gora nazadovala po broju bodova

Indikator	Bodovi 2020	Bodovi 2019	Promjena
Državna potrošnja	32.1	32.6	-0.5
Lakoća poslovanja	70.8	73.3	-2.5
Monetarna sloboda	80.3	81.6	-1.3
Slobodna trgovina	83.8	84.7	-0.9

Oblasti u kojima je pozicija nepromijenjena po broju bodova

Indikator	Bodovi 2020	Bodovi 2019	Promjena
Finansijska sloboda	50.0	50.0	/
Investiciona sloboda	75.0	75.0	/

6 Izvor: Ministarstvo finansija i socijalnog staranja

MEDUNARODNI INDIKATOR ⁶	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Doing Business	77	65	56	56	51	44	36	46 ¹	51	42	50	50	
Indeks percepcije korupcije - Transparency International	85	69	69	66	75 ² [1]	67	76	61	64	64	67		67
Ekonomске slobode - Heritage Foundation	-	94	68	76	72	70	68	66	65	83	68	92	91
Economic Freedom of the World - Fraser Institut	58	78	47	37	28	49	38	62	59	85 ² [1]	72	83	80
Indeks globalne konkurentnosti - WEF	65	62	49	60	72	67	67	70	82	77 ² [2]	71	73	
Sloboda u svijetu - Freedom House	djelim. slobodna	djelim. slobodna	slobodna	slobodna	slobodna	slobodna	slobodna	djelim. slobodna	djelim. slobodna	djelim. slobodna	djelim. slobodna	B+ Stabilan april 2019,	B+ Negativan [5, B+Negativan (septem- bar) 2019.
Kreditni rejting - Standard & Poor's	BB+ (neg. 10.11.)	BB+ (neg. 30.04.)	BB (neg. 31.03.)	BB (neg. 13.12.)	BB- stab (jun)	BB- nega- tivan	B+ stab. (nov)	B+ stabilan	B+ nega- tivan	B+ stabilan	B+ stabilan	B+ Stabilan, septem- bar 2019.	B+ Negativan [5, B+Negativan (septem- bar) 2019.
Kreditni rejting - Moody's	Ba2 (stabilan 12.03 negat. 18.12.)	Ba3 (neg. 30.04.)	Ba3 (neg.)	Ba3 (stabilan 30.03.)	Ba3 stabilan	Ba3 stabilan	Ba3 neg- ativan	Ba3 nega- tivan	B1 nega- tivan	B1 stabi- lan	B1 poziti- van	B1 pozitivan april 2019, B1 pozitivan, oktobar 2019	B1 stabi- lan, B1 stabilan septem- bar

[1] Došlo je do značajne promjene u metodologiji pripreme izvještaja:

[2] Revidirani rang za 2017 je 90;

[3] Revidirani rang za 2017 je 73;

[4] Revidirani rang za 2017 je 73;

[5] Uslijed pojave novog COVID-19 virusa, izgled rejtinga za Crnu Goru promijenjen je iz „stabilnog“ u „negativni“ uz očuvanje ocjene B+/B;

VAŽNI DOGAĐAJI U 2020. GODINI

MAJ 2020:

SAMIT EU – ZAPADNI BALKAN U ZAGREBU

Samit EU – Zapadni Balkan održan je 6. maja 2020. godine putem video konferencije usljed pandemije izazvane virusom COVID-19. Samit je okupio:

- šefove država ili vlada zemalja članica EU
- lidere šest zemalja partnera iz Zapadnog Balkana: Albanije, Bosne i Hercegovine, Srbije, Crne Gore, Sjeverne Makedonije i Kosova*.

Sastankom je predsjedavao Šarl Mišel, predsjednik Evropskog Savjeta.

Učestvovali su i Ursula fon der Lajen, predsjednica Evropske komisije, Andrej Plenković, predsjednik Vlade Hrvatske, koja trenutno predsjedava Savjetom, Žosep Borelj, visoki predstavnik za spoljnu politiku i politiku bezbjednosti, David Sasoli, predsjednik Evropskog parlamenta, predstavnici Evropske banke za rekonstrukciju i razvoj, Svjetske banke, Evropske investicione banke i Regionalnog savjeta za saradnju.

Lideri EU usvojili su Zagrebačku deklaraciju koju su prihvatili i partneri sa Zapadnog Balkana.

Na samitu su EU lideri ponovo potvrdili nedvosmisleno podršku evropskoj perspektivi Zapadnog Balkana. EU je odlučna u tome da jača svoju podršku političkoj, ekonomskoj i socijalnoj transformaciji regiona.

Partneri sa Zapadnog Balkana ponovo su potvrdili perspektivu kao snažan strateški izbor. Takođe su se obavezali da će efikasno sprovoditi neophodne reforme u pravcu ostvarivanja evropskih vrijednosti i principa kao i vladavine prava.

EU lideri su istakli značaj dobrih susjedskih odnosa, regionalne stabilnosti i zajedničke saradnje. Ovo se odnosi na sprovođenje bilateralnih sporazuma sa vidljivim rezultatima, uključujući Prespanski sporazum sa Grčkom i Sporazum o dobrim susjedskim odnosima sa Bugarskom. Potrebno je pronaći rješenje za bilateralne sporove i uložiti napore da se postigne pomirenje.

EU i Zapadni Balkan zajedno se bore protiv virusa korona i posljedica. EU aktivno podržava napore u borbi protiv širenja virusa i njegovog uticaja na društva i privredu, dok partneri sa Zapadnog Balkana daju važnu podršku EU za vrijeme pandemije:

▶ finansijska podrška: EU je opredijelila paket preko 3.3 milijarde eura Zapadnom Balkanu za podršku sektoru zdravstva, socijalnom i ekonomskom oporavku i za pružanje podrške preko Evropske investicione banke, kao i makro-finansijske pomoći;

▶ saradnja i koordinacija u vidu zajedničke nabavke i neograničenog trgovinskog toka zaštitne lične opreme, osiguravanje brzog protoka osnovne robe putem zelenih traka koje povezuju EU i Zapadni Balkan, snadbijevanje od strane EU materijalom za kontrolu ispravnosti testova na koronavirus na Zapadnom Balkanu kao i blisku saradnju s relevantnim zdravstvenim tijelima;

▶ suzbijanje dezinformacija i drugih hibridnih aktivnosti, posebno aktivnosti od strane aktera iz trećih zemalja koji žele ugroziti evropsku perspektivu regiona.

EU traži od lidera Zapadnog Balkana da u potpunosti iskoristi mogućnost regionalne saradnje kako bi se olakšao ekonomski oporavak nakon krize uključujući i:

▶ produblјivanje regionalne ekonomske integracije,

▶ pravila i standarda EU, čime se region i njegova preduzeća približavaju unutrašnjem tržištu EU-a, putem regionalnog ekonomskog područja (REA).

Lideri su razmijenili stavove o novoj fazi bliske saradnje kako bi se pozabavili socijalno-ekonomskim uticajem krize izazvane virusom korona.

Evropska komisija je pozvana da osmisli robustan ekonomski i investicioni plan za region s ciljem podsticanja ekonomija i unapređenja njihove konkurentnosti, kako bi se bolje povezale unutar regiona i s EU.

Ovo bi dovelo do toga da Zapadni Balkan može:

- ▶ u potpunosti da se poveže sa EU jedinstvenim tržištem,
- ▶ stvarati nova radna mjesta i preduzetničke prilike,
- ▶ unaprijediti poslovnu i investicionu klimu,
- ▶ promovisati Zelenu agendu za Zapadni Balkan, jačati digitalnu ekonomiju i povezanost. *

*Izvor: ec.europa.eu

NOVEMBAR 2020: SAMIT EU-ZAPADNI BALKAN U SOFIJI U OKVI- RU BERLINSKOG PROCESA

Evropska Komisija je pozdravila posvećenost lidera Zapadnog Balkana izraženu na samitu u Sofiji koji je održan 10. novembra 2020. godine u pravcu daljeg jačanja regionalne saradnje kako bi se ostvarivao napredak na putu prema EU. Pozitivan odgovor regiona na Ekonomski i investicioni plan, posvećenost regiona unaprijeđenoj povezanosti i ostvarenju ključnih inicijativa kao što su uspostavljanje zajedničkog regionalnog tržišta, pokretanje Zelene agende za Zapadni Balkan i dalja podrška integraciji romske populacije pomoći će da se ubrza oporavak nakon pandemije tako što će se insistirati na održivom ekonomskom rastu.

Ursula fon der Lajen, predsjednica Komisije, izjavila je pred početak samita: "Zapadni Balkan je apsolutni prioritet Komisije od prvog dana. Budućnost regiona je u EU. Ova 2020. godina bila je izazovna, ali mi smo čvrsto stajali zajedno. Naš ekonomsko-investicioni plan koji je nedavno usvojen ubrzaće ekonomski razvoj Zapadnog Balkana i podstaći će njegovo približavanje Evropskoj uniji, podržati implementaciju osnovnih reformi i približiti region EU jedinstvenom tržištu. Plan vam može pomoći da promijenite svakodnevni život ljudi i poslovanje u regionu za pet godina od sada."

Visoki predstavnik / potpredsjednik Žozep Borrel dodao je: "Drago mi je što lideri Zapadnog Balkana shvataju vitalnu ulogu regionalne saradnje. Ona je neophodna kako za pomirenje tako i za ekonomski oporavak regiona. Zbog toga su Ekonomsko-investicioni plan i Zelena agenda za Zapadni Balkan usredsrijeđeni na moderne, zelene investicije usmjerene na ljude. Istovremeno, investicije moraju biti potkrijepljene temeljnim reformama na putu ka EU."

Oliver Varhelji, evropski komesar za proširenje, istakao je na samitu: "Saradnja sa partnerima za Zapadnog Balkana je ključni prioritet za EU i evropska perspektiva ostaje pokretač promjena u regionu. Posvećenost lidera regiona da se razvije jedinstveno regionalno tržište i sprovede zelene i digitalne tranzicije neophodno je za približavanje regiona EU. Zajedno sa ulaganjima u povezanost i ljudski kapital, ovo su ključni elementi Ekonomsko-investicionog plana za Zapadni Balkan koji je Evropska komisija objavila u oktobru. Ovo će svakako donijeti opipljive koristi ljudima na Zapadnom Balkanu i ojačati naše veze sa regionom."

Inicijative dogovorene u Sofiji nadovezuju se na obaveze koje su prethodno dogovorene na samitu u Zagrebu u maju 2020. biće podržane kroz Ekonomski-investicioni plan za Zapadni Balkan koji je Evropska komisija usvojila 6. oktobra 2020. Ovim planom se opredjeljuje do 9 milijardi eura EU grantova kako bi se ubrzao socijalno ekonomski oporavak regiona od pandemije i njegovo ekonomsko približavanje EU. Pored toga, ovim planom se predviđa nova linija za garancije za Zapadni Balkan kojom se mogu povećati investicije do 20 milijardi eura. Na sastanku u Sofiji kojim su zajednički predsjedavali Bugarska i Sjeverna Makedonija, učestvovalo je nekoliko zemalja članica EU i EU institucija u kontekstu Berlinskog procesa. Na samitu su lideri Zapadnog Balkana pozdravili Plan i opredijelili se da sprovedu reforme koje su neophodne da se postignu ambiciozni ciljevi.

Lideri su na samitu takođe pozdravili novi paket povezanosti za 2020. sa šest projekata u područjima održivog saobraćaja i čiste energije koji je predstavila Komisija u okviru Investicionog okvira za Zapadni Balkan. Ovaj paket predstavlja prvi korak ka implementaciji najvažnijih projekata po Ekonomsko-investicionom planu. Istovremeno, ovim paketom ispunjava se obaveza EU iz 2015. godine da da milijardu eura kako bi se povezao region.*

*Izvor: ec.europa.eu

SUSTAINABLE TRANSPORT

The EU will improve core transport corridors in the region, to make them faster and comply with EU standards. Better transport will facilitate trade and drive sustainable economic growth.

Connectivity reforms and simplified border crossing procedures are key.

- FLAGSHIP 1 – Connecting East to West
- FLAGSHIP 2 – Connecting North to South
- FLAGSHIP 3 – Connecting the coastal regions

CLEAN ENERGY

The EU support in the field of energy will be reinforced, in line with its ambition to reach climate neutrality by 2050.

Decarbonisation and transition to clean energy will be key.

Priority will be given to energy interconnections and the use of renewable energy sources will be increased.

- FLAGSHIP 4 – Renewable energy
- FLAGSHIP 5 – Transition from coal
- FLAGSHIP 6 – Renovation wave

ENVIRONMENT & CLIMATE

The new Green Agenda for the region, just presented, is expected to be endorsed at the Western Balkan summit in Sofia in November. It will cover green transition, decarbonisation, depollution of air, water and soil, circular economy and promote biodiversity, urban mobility and green transport solutions.

- FLAGSHIP 7 – Waste and Waste water management

DIGITAL FUTURE

The deployment of an ultra-fast broadband, with a view to ensuring universal access, lowering the cost of roaming, developing digital skills and enhancing cybersecurity, will be key priorities of the Digital Agenda for the Western Balkans.

- FLAGSHIP 8 – Digital infrastructure

PRIVATE SECTOR

The EU will increase financial support to strengthen the competitiveness of micro and SMEs in strategic sectors and foster green growth and circular economy, under the new Western Balkans Guarantee Facility.

- FLAGSHIP 9 – Investing in the competitiveness of the private sector

HUMAN CAPITAL

The EU will strongly support the development of human capital, including high quality education and training systems, employment, health and social protection.

The EU will improve labour market participation, especially of young people and women, vulnerable groups and minorities, in particular Roma.

- FLAGSHIP 10 – Youth Guarantee

Integrating the Western Balkan Regional Market into the EU Single Market

The EU Single Market

Mobility of People

Digital Market

European Value Chains

Connecting Economies

Common Western Balkan Regional Market

Free Movement of Goods

Regional Investment Space

Free Movement of Capital

Free Movement of Services

Enlargement
Negotiations

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Generalno posmatrano u međunarodnim okvirima Crna Gora je po ekonomskim ocjenama zadržala istu poziciju u 1, dok je napredovala u 2 od ukupno 5 najznačajnijih međunarodnih izvještaja. Do momenta publikovanja ovog izdanja Bijele knjige, Izvještaj o lakoći poslovanja Svjetske banke i Indeks globalne konkurentnosti Svjetskog ekonomskog foruma, za 2020. godinu nijesu objavljeni. Donosiocice odluka bi suštinski trebale ocjene međunarodnih izvještaja usmjeriti na efikasniju implementaciju reformi i intenzivniju primjenu inovativnih rješenja. Navedeno posebno u regionalnom rang uvažavajući da sve su zemlje jednako naklonjene privlačenju investicija i kreiranju boljih uslova za biznis. Stoga, Crna Gora bi morala uložiti nove napore ne samo u očuvanju postojećih pozicija nego i napredovanju bržim tempom od drugih.

U tom dijelu važne su sljedeće preporuke:

- ▶ efikasnija implementacija reformi i dalji koraci na unapređenju poreskih procedura (plaćanje prireza porezu na dohodak je posebna procedura, koja se sprovodi 12 puta godišnje; nedostatak uvezanosti i razmjene podataka između Poreske uprave, lokalnih samouprava i fondova; komplikovan sistem poreskih prijava i zahtjeva za obaveznim knjigama koji rezultira u značajnom vremenu utrošenom za prikupljanje podataka i informacija za popunjavanje prijave; relativno visoke stope doprinosa, koje utiču na ukupno poresko opterećenje; duge i nedovoljno automatizovane procedure povraćaja PDV-a);
- ▶ značajna modernizacija rada katastarskih i notarskih službi, posebno u dijelu poštovanja rokova u postupcima, smanjenja troškova, ali i uvođenja savremenih elektronskih sistema koji bi u mnogome skratili postupke registracije (uspostavljanje softverske povezanosti notara sa katastrom nepokretnosti u cilju povećanja pravne sigurnosti što bi doprinijelo i pojednostavljenju procedure registracije nepokretnosti za krajnje korisnike; nemogućnost predaje dokumentacije elektronskim putem; nemogućnost plaćanja taksi elektronskim putem; neophodnost poštovanja rokova utvrđenih Zakonom o državnom premjeru i katastru);
- ▶ kreiranje osnova za dalja infrastrukturna ulaganja, kako u dijelu saobraćajne infrastrukture, tako i komunalne, ali i primjena politike intenzivnih mjera za dalja ulaganja u ključnim sektorima turizma i poljoprivredne proizvodnje;
- ▶ nastaviti sa mjerama rasta slobode i fleksibilnosti na tržištu rada, unapređenja politike obrazovanja i zdravstva sa kreiranjem osnova za investiciona ulaganja;
- ▶ nastaviti sa politikom unapređenja rada administracije i podizanja efikasnosti na svim nivoima, posebno u dijelu veće konzistentnosti u implementaciji politika na lokalnom i državnom nivou;
- ▶ dalji razvoj crnogorske ekonomije i društva kroz digitalizaciju kao razvojnu i transformacionu politiku;
- ▶ kreirati osnove za dalju politiku javnih finansija sa posebnim osvrtom na nove investicione aktivnosti koje mogu doprinijeti stabilizaciji javnih finansija sa smanjenjem deficita i održavanju javnog duga.

U pogledu političkih pozicija Crna Gora se tradicionalno drži na nivou stabilnih zemalja sa jasnim porukama iz međunarodne zajednice da je pouzdan i politički uzoran partner. Navedeno kako u dijelu NATO zajednice, tako i brzog integracionog procesa prema Evropskoj uniji.

6. EVALUACIJA REGULATORNOG OKRUŽENJA U CRNOJ GORI

Važan dio aktivnosti Savjeta stranih investitora, koji je takođe predstavljen i u svakom izdanju Bijele knjige, jeste ocjena regulatornog okruženja u zemlji. Članovi Savjeta koriste razne kanale i mehanizme da izraze svoja opažanja, komentare i sugestije vezane za specifična pitanja koja smatraju da se mogu unaprijediti, kako bi se bolje zadovoljile potrebe poslovnog i ekonomskog razvoja i kako bi se ažurirali i unaprijedili propisi koji do vode do barijera u poslovanju i uskladili se sa modernim međunarodnim standardima i najboljim praksama. Pored efikasnog zakonodavstva koje je usklađeno sa modernom praksom i usvojeno uz učešće svih važnih zainteresovanih strana, „regulatorno okruženje“ podra-

zumijeva i implementaciju, izvršenje i sudsku praksu kao važne elemente i preduslove za atraktivno i stimulatívno poslovno okruženje u Crnoj Gori.

S tim u vezi, u ovom dijelu predstavljamo utiske članova Savjeta po pitanju ključnih oblasti koje su im bile važne tokom 2020. godine i koje će Savjet nastaviti da prati i u narednom periodu. Prvo ćemo predstaviti opšte teme, kao što su **poslovno okruženje, proces usvajanja i sprovođenja propisa, javna uprava, digitalizacija i e-usluge, siva ekonomija, oporezivanje i različiti iznosi fiskalитета na opštinskom nivou.**

POSLOVNI AMBIJENT

Predvidljiv poslovni ambijent jedan je od ključnih preduslova za investitore, a upravo čestim izmjenama propisa – izmjenama procedura, uslova, poreskih stopa i ostalih davanja – donosioci odluka mogu negativno uticati na poslovni ambijent i sigurnost poslovanja. Kao što smo i ranije navodili, promjene su neizbježne i u velikom broju slučajeva poželjne jer je proces usklađivanja crnogorskog zakonodavstva sa naprednijim ekonomijama dugoročan i kompleksan. S druge strane, način na koji se njima upravlja i na koji se one implementiraju u regulatorni ambijent je ono što čini razliku između stabilnog, predvidljivog ambijenta koji omogućava kompanijama da planiraju i investiraju, i onog ambijenta u kojem investitori donose konzervativne investicione odluke jer nisu u mogućnosti da predvide uslove koji ne bi trebalo da se mijenjaju bez najave, detaljnih analiza o uticaju na privatni sektor i dovoljnog perioda za investitore da se adaptiraju na njih. Vrlo je važno da donosioci odluka razumiju da prilagođavanje privatnog sektora na nove uslove i procedure podrazumijeva vrlo često neplanirane troškove, dodatne obuke ili dodatnu radnu snagu u vrijeme.

Planom rada Savjeta za konkurentnost za 2020. godinu, utvrđena je i Inicijativa Savjeta stranih investitora u dijelu definisanja mjera za eliminisanje barijera za razvoj elektronskih servisa.

S tim u vezi, u februaru 2020. godine formirana je Radna grupa, čijim radom koordinira Ministarstvo finansija i socijalnog staranja, a članovi su predstavnici Savjeta stranih investitora, kompanija članica i relevantnih državnih institucija (Centralna banka Crne Gore, Uprava prihoda, Uprava policije), kao i Sekretarijata Savjeta za konkurentnost. Kao rezultat rada i komunikacije Radne grupe, formiran je Akcioni plan sa aktivnostima koje su dodijeljene resornim institucijama. Od ukupno devet aktivnosti, dvije su realizovane, dok je realizacija ostalih u toku.

Realizovane aktivnosti odnose se na:

- ▶ Omogućavanje ponude „end to end“ elektronskih servisa za apliciranje i dobijanje kredita za postojeće klijente banaka. Banke u Crnoj Gori za sada ne nude potpuni „end to end“ servis za apliciranje i dobijanje kredita i kreditnih kartica ni za postojeće klijente. U mišljenju datom od strane CBCG navedeno je da nema prepreka u Zakonu o bankama i podzakonskim aktima da se ugovori sa klijentima banke sklupaju upotrebom sredstava komunikacije na daljinu. Skrenuta je pažnja da banke moraju da poštuju odredbe Zakona o sprječavanju pranja novca i finansiranja terorizma

koje se odnose na obavezu utvrđivanja i provjere identiteta klijenta prilikom stupanja u poslovni odnos, na način da banka utvrđuje i provjerava identitet klijenta uvidom u ličnu ispravu uz njegovo prisustvo. Naglašeno je da stupanje u poslovni odnos podrazumijeva i zaključenje ugovora o kreditu ukoliko klijent nema već otvoren račun kod banke, kojom prilikom je bio identifikovan na propisan način. Takođe, u mišljenju je navedeno da način daljeg plasiranja proizvoda banke postojećim klijentima (koji su identifikovani na propisan način), tj. upotreba novih distributivnih kanala zavise od procjene rizika istih od strane banke, kao i sposobnosti uspostavljenog sistema banke za upravljanje navedenim rizikom i preduzimanjem neophodnih Zakonom propisanih mjera. Rizik uvođenja novih proizvoda i distributivnih kanala snose banke, donošenjem odluke o uvođenju istih nakon izvršene analize rizika. Naglašeno je i da je neophodno primijeniti sve principe iz oblasti upravljanja eksternalizacijom, ukoliko su u sprovođenju opisanih procesa uključeni spoljni saradnici,

- ▶ Omogućavanje nesmetanog rada elektronskih servisa banaka produženjem radnog vremena Kreditnog registra CBCG. Kako bi budući elektronski servisi bili na raspolaganju klijentima 24/7, 365 dana u godini, potrebno je i da Kreditni registar CBCG bude aktivan na isti način. CBCG će produžiti radno vrijeme Kreditnog registra za 2 sata, uz potrebu za novom evaluacijom kako broj korisnika elektronskih servisa bude rastao. Kreditni registar CBCG će raditi umjesto od 10 do 22 časa, od 8 do 22 časa svim danima, osim državnim praznicima.

Aktivnosti čija realizacija je u toku, odnose se na:

- ▶ Razvoj elektronskih servisa koji podrazumijevaju da klijenti ne moraju bankama da podnose dokumentaciju koja je sastavni dio obavezne „papirologije“ prilikom podnošenja zahtjeva za kredit, a kada su u pitanju potvrde iz preduzeća u kojima rade već da te podatke banke dobijaju od Uprave prihoda,
- ▶ Smanjenje koraka u postupku registracije preduzeća na način da se ukine obaveza podnosioca zahtjeva da dostavlja dokaz o uplaćenom osnivačkom kapitalu CRPS-u već da taj dokaz CRPS dobija od banaka,
- ▶ Otvaranje transakcionog računa u bankama bez dolaska u banku. Kako bi banke bile u mogućnosti da ponude građanima elektronsku uslugu koja podrazumijeva da cio proces, od zahtjeva za otvaranjem transakcionog računa do dobijanja istog, odnosno potpisivanja ugovora, bude elektronski, bez dolaska u banku, jedan od preduslova je izmjena Zakona o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma,
- ▶ Omogućavanje pružaocima platnih usluga izvršavanje pojedinačnih instant transfera (instant plaćanja)

24 časa dnevno, sedam dana u nedelji, 365 dana u godini (24/7/365), u svega nekoliko sekundi,

- ▶ Potreba uspostavljanja tijela, kao što je Forum za sprečavanje prevara, koje će se baviti sprečavanjem prevara u bankarskom sistemu i koje će služiti kao platforma za razmjenu informacija među bankama,
- ▶ Potreba formiranja radne grupe u kojoj bi bili uključeni predstavnici Centralne banke i predstavnici banaka koje su članice Savjeta stranih investitora u cilju definisanja uslova za pokretanje tržišta novca u Crnoj Gori,
- ▶ Potreba da se proširi radna grupa koja se bavi donošenjem podzakonskog akta i rješavanjem otvorenih pitanja sa predstavnicima iz IT sektora, kako bi banke mogle pravilno da implementiraju uslove za FATCA izvještavanje.

Zajednički zaključak predstavnika privatnog i javnog sektora, a koji su ujedno i članovi Radne grupe, jeste da je u narednom periodu kroz kontinuiranu saradnju potrebno raditi na implementaciji predloženih mjera, u cilju omogućavanja digitalnih servisa kod bankarskih usluga.

PROCES USVAJANJA I SPROVOĐENJA ZAKONA

Propisana procedura javne rasprave formalno podrazumijeva da su sve zainteresovane strane konsultovane, da su imale vremena i načina da reaguju, da se njihov glas čuo i razumio. Međutim, naše iskustvo ne ide u prilog ovoj konstataciji jer često čujemo primjedbe članova da nisu zadovoljni ovim procesom, da nisu bili informisani na vrijeme (što često podrazumijeva da treba da budu uključeni i prije raspisivanja javne rasprave kada su u pitanju ključna zakonska rješenja), da primjedbe nisu ozbiljno razmatrane, a samim tim i usvojene.

Dalje, najveći izazov u praksi jeste primjena propisa, a ovaj složeni proces prepoznat je u svim izvještajima koji prate razvoj Crne Gore. U tom smislu, Savjet koristi svaku priliku da ukaže na važnost vladavine prava, da pruži konkretne primjere koji pokazuju koliko je hitno donijeti određena poboljšanja i da pokaže da je to barijera koja šteti poslovanju. Svjedoci smo dugih sudskih postupaka koji gube smisao zbog dužine trajanja, neodrživih presuda, kašnjenja u usvajanju propisanih podzakonskih akata, nejasnih propisa i mogućnosti neujednačenog tumačenja.

Na kraju, primjena zakona direktno ima uticaj na sve reformske procese na način što čak i dobre reforme ne daju rezultate ako primjena nije u skladu sa planom i očekivanjima.

U cilju unapređenja javno privatnog dijaloga u Crnoj Gori, blagovremenog uključivanja privatnog sektora u proces izrade zakonskih propisa, kao i korišćenja zajedničkih kapaciteta i iskustava svih aktera u procesu donošenja legislative, Sekretarijat Savjeta za konkurentnost je pripremio Izveštaj o uključenosti privatnog sektora u postupak izrade zakonskih propisa za 2020. godinu, a po zaključku Savjeta za konkurentnost. Izveštaj je pripremljen na osnovu prikupljenih podataka, to jest odgovora na upitnik, koji je upućen privrednim udruženjima, članovima Savjeta za konkurentnost i svim ministarstvima koja su po Programu rada Vlade za 2020. godinu planirala usvajanje zakonske regulative.

Analizirajući odgovore privrednih udruženja, procenat uključenosti u proces izrade 86 zakona koji su bili predmet analize iznosi 34,9% (30 zakona). Za svrhu ove analize važno je napomenuti da ukoliko je bilo ko od privrednih udruženja bio uključen na bilo koji način u proces donošenja zakona, smatrano je da su privredna udruženja bila uključena. Od broja zakona u čijoj izradi je privreda bila uključena, u 46,7% slučajeva, privredna udruženja su bila uključena tokom početnih konsultacija (ili 16,3% u odnosu na ukupan broj zakona), 53,3% u toku javne rasprave (18,6% u odnosu na ukupan broj zakona). Uključenost u rad radnih grupa je bila 50,0% (ili 17,4% u odnosu na ukupan broj zakona). Na pitanje o uključenosti u rad na izradi RIA2 obrasca, udruženja su navela da su bila uključena u izradu jednog propisa (1,2% od ukupnog broja zakona).

Od broja zakona u čijoj izradi su privredna udruženja bila uključena, privreda je dala konkretne komentare za 24 zakona, odnosno 80,0%. Ukoliko se odgovori privrede rangiraju (komentari nisu usvojeni uopšte -1, djelimično su usvojeni -2, usvojeni su u većoj mjeri - 3, usvojeni su u potpunosti - 43), dobija se srednja ocjena percepcije privrednih udruženja o usvajanju komentara koje su dali 2,0 (na skali od 1 do 4).

Analizirajući isključivo zakone u čijoj izradi su privredna udruženja bila uključena, postavljeno je i pitanje o tome da li su bili adekvatno uključeni u proces izrade zakona. Tako u 63,9% slučajeva privredna udruženja smatraju da su bila adekvatno uključena, a 25,0% da su bila djelimično uključena. Ukoliko se odgovori privrede rangiraju (nisu uopšte bili uključeni -1, nedovoljno uključeni -2, djelimično uključeni - 3, adekvatno uključeni - 4), dobija se srednja ocjena percepcije privrednih udruženja o kvalitetu njihove uključenosti 3,5 (na skali od 1 do 4).

Sa druge strane, na osnovu prikupljenih odgovora ministarstava, od 86 zakona koji su bili predmet analize, u izradu 62,8% je bio uključen privatni sektor (54 zakona). Privatni sektor je bio uključen u fazi konsultacija u

77,8% slučajeva u odnosu na broj zakona u čijoj izradi je učestvovala privreda (42 zakona ili 48,8% u odnosu na ukupan broj zakona). U toku javne rasprave, privreda je bila uključena u izradu 39 zakona ili 72,2% u odnosu na broj zakona u čijoj izradi je učestvovala, odnosno 45,3% u odnosu na ukupan broj zakona. U radu radnih grupa privreda je učestvovala u 38,9% slučajeva (21 zakona ili 24,4% u odnosu na ukupan broj zakona). Od broja zakona u čijoj izradi je privreda učestvovala, privatni sektor je po odgovorima nadležnih institucija bio uključen u izradu RIA obrazaca u 13,0% slučajeva (7 zakona ili 8,1% slučajeva u odnosu na ukupan broj zakona).

Kada se posmatraju odgovori privrede u odnosu na godišnji izvještaj za 2019. godinu, zapaža se pad procenta uključenosti i po odgovorima privrede i ministarstava. Naime, privreda je 2019. godine bila uključena u izradu 40,0% zakona, dok je taj procenat za 2020. iznosio 34,9%. Niže učešće privrede naročito je evidentno kada se posmatra učešće u javnoj raspravi (31,1% u 2019. u odnosu na 18,6% u 2020.). Po odgovorima ministarstava procenat uključenosti privrede je takođe niži u odnosu na 2019. godinu (72,2% u 2019. u odnosu na 62,8% u 2020.). Treba imati u vidu da je 2020. godinu obilježila pandemija COVID19 virusa, što je uticalo na način rada svih učesnika u ovom procesu.

JAVNA UPRAVA

Prednosti efikasne javne uprave su sveopšte poznate i nije ih potrebno detaljno obrazlagati. Međusobno razumijevanje i partnerski odnos u kojem obje strane znaju svoju ulogu su ključni. Vrijeme se isto ne mjeri u državnom i privatnom sektoru i zato je važno jasno propisati sve procedure i rokove, posebno imajući u vidu potrebe tržišta i štetu koju investitor trpi ukoliko su oni nepotrebno dugi. Često investitori, tj. investicije, zavise od "pojedinaca" u javnom sektoru i njihovog ličnog tumačenja, a ne od jasnih administrativnih procedura koje ne ostavljaju prostora za pojedinačna tumačenja što direktno šteti poslovnom ambijentu i utiče negativno na predvidljivost poslovanja. I dalje imamo primjera nedostatka koordinacije i saradnje između državnih organa što često dovodi do situacija da je investitor primoran da pribavlja razne potvrde/uvjerenja koje bi državni organi trebalo međusobno da razmjenjuju.

Savjet često navodi digitalizaciju javne uprave kao jedan od ključnih procesa koji će uticati na efikasnost, profesionalnost javne uprave, a samim tim i na smanjenje korupcije. Jednošalterski princip bi trebalo proširiti na cijeli niz usluga kako na državnom, tako i na lokalnom nivou.

U januaru 2018. godine, Vlada Crne Gore je donijela Akcioni plan za sprovođenje Strategije reforme javne

uprave 2018-2020 sa fokusom na sljedeće oblasti: organizacija i odgovornost u sistemu javne uprave, pružanje usluga, službenički sistem i upravljanje ljudskim resursima, razvoj i koordinacija javnih politika, upravljanje javnim finansijama, posebna pitanja sistema lokalne samouprave i strateško upravljanje procesom reforme javne uprave i finansijska održivost.

Kada je riječ o aktivnostima u oblasti Organizacija i odgovornost u javnoj upravi one se realizuju planiranom dinamikom. Novim Zakonom o državnoj upravi koji je stupio na snagu 1. januara 2019. stvoreni su uslovi za potpunu reorganizaciju državne uprave. Cilj novih zakonskih rješenja je da se unaprijedi organizaciona struktura, te organizacija državne uprave uskladi sa evropskim standardima tako da se utvrdi jasna tipologija organa državne uprave i jasne linije odgovornosti u sistemu, te smanje troškovi javne uprave.

Kako je navedeno u Izvještaju Evropske komisije za Crnu Goru za 2020. godinu, Crna Gora je umjereno spremna kada je riječ o reformi njene javne uprave. Generalno posmatrano, ostvaren je određen napredak, s obzirom na to da je realizovana jedna od prošlogodišnjih preporuka (početak sprovođenja zakona o državnim službenicima). Pored toga, okvir za srednjoročno planiranje politike, zapošljavanje na osnovu rezultata i racionalizacija organizacije državne uprave i dalje dobro napreduju. Međutim, i dalje je potrebna snažna politička volja za djelotvoran rad na depolitizaciji javne službe, optimizaciji državne uprave i učinkovitoj implementaciji rukovodne odgovornosti, uključujući i delegiranje donošenja odluka. Dvije preporuke Komisije iz 2019. godine i dalje važe.

U predstojećoj godini Crna Gora naročito treba da:

- ▶ sačini i usvoji nove strategije za Reformu javne uprave (PAR) i upravljanje javnim finansijama (PFM) koja će imati realne ciljeve, biti zasnovana na rezultatima ocjene prethodne strategije i procjeni 2019 PEFA (Ocjena javne potrošnje i finansijske odgovornosti);
- ▶ nastavi da djelotvorno implementira plan optimizacije javne uprave;
- ▶ poboljša pristup građana informacijama od javnog značaja finalizacijom Zakona o slobodnom pristupu informacijama od javnog značaja u skladu s principima javne uprave koje je razvila SIGMA.

Crna Gora je usvojila Nacionalni okvir interoperabilnosti koji je usklađen s Evropskim okvirom interoperabilnosti. Jedanaest institucija već je povezano na jedinstveni informacioni sistem za elektronsku razmjenu podataka. Zakon o elektronskoj upravi i izmjene zakona o elektronskoj identifikaciji i elektronskom potpisu takođe su usvojeni tokom izvještajnog perioda.

DIGITALIZACIJA I E-USLUGE

Ubrzani napredak i stalne promjene u oblasti informaciono-komunikacionih tehnologija (IKT) doveli su do potrebe inoviranja kanala komunikacije i organizacije u oblasti pružanja usluga na svim nivoima vlasti, što za cilj ima modernizaciju državne administracije. Razvoj e-uprave oslanja se na različite organizacione, tehničke, finansijske i političke preduslove. Uvođenje elektronske uprave (e-uprave) dovodi do bitnih promjena u cijeloj strukturi društva, organizacionim vrijednostima, organizacionoj kulturi i načinu poslovanja svih ekonomskih subjekata na tržištu. Uspješno dizajnirana i implementirana e-uprava može poboljšati efikasnost i dostupnost javnih usluga, pojednostaviti administrativne procedure i postupke, povećati povjerenje građana u vladu i njihovo učešće u vlasti i obezbijediti značajne uštede za sve korisnike (građane, preduzeća i samu državu). Stoga je značajno što je Vlada Crne Gore prepoznala značaj i vrijednosti e-uprave i nastojala da implementira ovaj koncept u svom poslovanju, prije svega kroz proces reforme javne uprave i razvoja informacionog društva.

Najveći benefiti pružanja elektronskih usluga se ogledaju u poboljšanju efikasnosti administracije, kvaliteta usluga, rezultata rada, kao i bržem i većem ekonomskom rastu, ubrzanju socijalnih reformi i povećanju transparentnosti i povjerenja u javni sektor. Neophodno je da se u narednom periodu e-usluge ojačaju, između ostalog smanjenjem nivoa administrativnih barijera za procedure kao što su registracija biznisa, plaćanje poreza, izdavanje građevinske dozvole, priključivanje na električnu energiju, registracija nekretnina, odnosno implementacija najbitnijih elektronskih usluga prepoznatih od strane EU.

Ciljevi prepoznati u oblasti pružanja usluga, na kojima se radilo prethodnih godina, kako kroz strateški okvir reforme javne uprave, tako i kroz razvoj informacionog društva, doprinijeli su da se unaprijedi normativni okvir u ovoj oblasti, poveća broj elektronskih usluga kao i da se razviju i unaprijede informacioni sistemi koji zajedno mogu obezbijediti integrisan okvir za razvoj e-uprave. Međutim, najveće prepreke daljem unapređenju, i dalje, predstavljaju neujednačen pristup ovom pitanju od strane institucija koje pružaju usluge, neusklađenost pojedinih propisa sa sistemskim propisima iz oblasti razvoja e-uprave kao i nedovoljna informatička pismenost građana ali i službenika u javnoj upravi.

Takođe, neophodno je potpuno uspostavljanje i integracija sistema koji su preduslov za razvoj e-usluga kako bi se obezbijedio potpuno digitalizovani proces, što podrazumijeva dalji razvoj interoperabilnosti, elektronskog plaćanja, elektronske identifikacije i na kraju elek-

tronske dostave. Potpuna implementacija elektronskog dokumenta i sistema za elektronsko upravljanje dokumentima takođe mora biti osnov daljeg razvoja. Razvoj e-uprave nije, i ne smije biti, samo po sebi cilj već je njegova osnovna svrha da eliminiše administrativne barijere, dovede do uštede vremena građana i da cio proces pružanja usluga učini jednostavnim i efikasnim, kako bi građani na najlakši način ostvarili svoja prava i ispunili svoje obaveze i na jednom mjestu.

Rezultati objavljeni u Izvještaju o implementaciji Akcionog plana za sprovođenje Strategije reforme javne uprave 2016 –2020. za 2019. godinu pokazuju da su skoro svi strateški indikatori ostvareni u najvećoj mjeri. Ono što je izostalo je upravo razvoj odabranih e-usluga koje su već pomenute dok su na polju razvoja sistema interoperabilnosti, broja e-usluga, razvoja sistema e-demokratije i otvorenosti podataka kao i upravljanja dokumentima u Vladi Crne Gore ostvareni dobri rezultati.

Ono što je primjetno je da su gotovo sve aktivnosti realizovane od strane Ministarstva javne uprave, digitalnog društva i medija prije svega imajući u vidu da su postavljani indikatori definisali razvoj sistema koji predstavljaju osnovne gradivne stubove za razvoj e-uprave. Ipak, važno je još jednom istaći da je e-uprava proces koji mora pratiti angažovanje svih institucija na centralnom i lokalnom nivou, te se u narednom periodu mora prepoznati odgovornost svih institucija u procesu.

Prethodnu 2020. godinu obilježila je globalna zdravstvena kriza prouzrokovana pandemijom korona virusa. Mjere socijalne distance koje su u Crnoj Gori kontinuirano bile na snazi, uslovile su potrebu za ubrzanim razvojem digitalizacije, prije svega u oblasti zdravstva i obrazovanja, ali i drugim oblastima. Kreirani su novi online kanali za građane putem web sajtova i mobilnih aplikacija. Zbog toga je vjerovatno očekivati da će stepen korišćenja e-usluga u Crnoj Gori biti u porastu.

Nedostatak elektronskog plaćanja u okviru pružanja elektronskih usluga prepoznat je kao jedan od velikih nedostataka i znatno utiče, ne samo na kvalitet pruženih usluga, već i na sveukupan razvoj e-uprave. Iako postoje malobrojni primjeri elektronskog plaćanja tek će implementacija Nacionalnog sistema za elektronsko plaćanje administrativnih taksi (NS-NAT), kojim upravlja Ministarstvo javne uprave, digitalnog društva i medija dovesti do stvarnog napretka u ovoj oblasti. Naime, ovaj sistem treba da obezbijedi naplatu administrativnih taksi i da omogući jednostavnu i dosljednu kontrolu, čime će se otkloniti postojeći problemi naplate, uvođenjem centralnog mjesta za nadzor i kontrolu kao i omogućavanje plaćanja putem platnih kartica komercijalnih banaka putem POS terminala na šalterima kao i elektronskog

plaćanja preko portala za elektronske usluge.

Najveći broj elektronskih usluga u Crnoj Gori, kreiran je na portalu e-Uprave, koji je razvijen kao jedinstveni elektronski šalter javne uprave. Trenutno portal e-Uprave pruža 596 usluge iz nadležnosti 51 institucije. Od ovog broja 185 je elektronskih usluga a 409 informativnih, od čega 356 za pravna lica a 216 za fizička. I pored velikog broja elektronskih usluga na Portalu eUprave, treba posmatrati stepen njihove razvijenosti a ne ukupni broj usluga.¹

Ministarstvo javne uprave je u maju 2020. godine, pristupilo izradi Strategije digitalne transformacije Crne Gore 2021-2025, u čijem radu učestvuje i Savjet stranih investitora u Crnoj Gori i naš ICT komitet je blagovremeno dostavio predloge za izradu navedene Strategije. Tom prilikom smo posebno naglasili da osnovni preduslovi za dalji razvoj Crne Gore kao digitalnog društva, odnosno preduslovi za uspješno sprovođenje digitalne transformacije su: adekvatan pravni okvir koji omogućava primjenu tehnički i organizaciono integrisanih rješenja na nivou međunarodnih grupa u okviru kojih posluju crnogorski operatori elektronskih komunikacija, razvijena elektronska komunikaciona infrastruktura, razvijeni elektronski servisi državne uprave, lokalnih samouprava, banaka i drugih finansijskih institucija, promjene obrazovnog sistema i edukacije građana u cilju većeg stepena digitalne pismenosti.

Takođe, vjerujemo da Strategija treba da sadrži:

- ▶ Analizu trenutnog nivoa digitalizacije po industrijama/segmentima kompanija, kao i detaljniju analizu ICT sektora u Crnoj Gori, u smislu učešća u BDP-u, po segmentima. Bilo bi dobro kroz dio analize prikazati najbolju praksu država u okruženju, u smislu penetracije elektronske identifikacije i ostalih elektronskih servisa;
- ▶ Poseban segment posvećen definisanju ciljeva i digitalizacije malih i srednjih preduzeća;
- ▶ Segment posvećen podsticanju investicija, obezbjeđivanju grantova za digitalizaciju industrije, istraživanja i razvoj startup zajednica, kao i trenutnom stanju u tom pogledu (iz kojih fondova, za koji vremenski period i slično).

Dostavljeni predlozi odnose se na:

- ▶ Potrebu nastavka jačanja kapaciteta u području cyber sigurnosti kako bi se osigurala potrebna zaštita građana i privrede od cyber prijetnji;
- ▶ Razvoj e-poslovanja kroz razvoj kapaciteta povezanih sa vještačkom inteligencijom kao jednim od važnih pokretača digitalne transformacije industrije i javnog sektora;

- ▶ Promovisanje činjenice da regulatorni okvir, uz predstojeće promjene na kojima se već radi (elektronska identifikacija) omogućava da proces prodaje usluga, aktivacije dodatnih i novih usluga i servisa, isporuke računa i plaćanja može da bude digitalizovan od početka do kraja jer pod određenim uslovima izjednačava ili će se uskoro izjednačiti: digitalna i fizička identifikacije korisnika usluga, elektronskog i fizičkog pečata i elektronskog i štampanog računa, elektronskog i fizičkog plaćanja;
- ▶ Razvoj e-obrazovanja – brze promjene uzrokovane digitalizacijom zahtijevaju nove kompetencije i radna mjesta, za koje su postojeći studijski programi nedovoljni ili čak ni ne postoje;
- ▶ Definisanje ciljeva za osnovne i napredne digitalne vještine cijele populacije;
- ▶ Digitalizaciju zdravstva kroz dalji razvoj telemedicine, povezanih uređaja, biotehnologije i slično što treba da doprinese ne samo smanjenju vremena boravka pacijenata u bolnici već i njihov brži oporavak, a nove razvojne tehnologije, kao što je 5G mreža, stvorice prilike za poboljšanje mobilnih širokopojsnih proizvoda i usluga, podržavajući upotrebu mnoštva povezanih uređaja i unaprijediti usluge u vezi sa sprečavanjem bolesti, razvojem sistema telesavjetovanja, internetskog izdavanja recepata i uputa za dalju zdravstvenu zaštitu, specijalističke preglede i sl.;
- ▶ E – socijalnu zaštitu koja kroz proces digitalizacije treba da omogući online usluge najranjivijim kategorijama stanovništva kao što su lica s invaliditetom, slabo pokretljiva lica i stare osobe, naročito one koje same žive, a centri za socijalni rad u saradnji sa zdravstvenim ustanovama trebaju biti u mogućnosti da imaju pravovremene informacije o stanju ovih lica i obezbijede pravovremenu zdravstvenu zaštitu (uređaji koji omogućavaju praćenje stanja i vitalnih funkcija ovih osoba na daljinu mogu biti jedno od takvih rješenja); Izjednačavanje elektronskog identiteta pravno sa fizičkom identifikacijom, a koji bi bio dostupan preko uobičajenih pametnih uređaja za pristup internetu i ne bi zahtijevao dodatne tehničke uslove za krajnjeg korisnika (čitač kartice i sl.);
- ▶ Obuhvatanje ciljeva koji se odnose na standardizaciju instant plaćanja i QR koda, identifikaciju klijenata i otvaranje računa bez prisustva klijenta, ugovaranje digitalnih bankarskih servisa i kredita, kao i ostalih bankarskih proizvoda i usluga putem digitalnih bankarskih servisa za postojeće klijente banke;
- ▶ Definisanje instant plaćanja – instant plaćanja se u EU razvijaju već neko vrijeme, a u posljednjih par godina prisutna su i u regionu. Predstavljaju ekonomičniju alternativu kartičnim transakcijama i doprinose smanjenju troškova trgovaca. Ovom uslugom bi se zadovoljio zahtjev banaka koje žele da ponude inovativna

¹ Ministarstvo javne uprave, digitalnog društva i medija

digitalna rješenja klijentima kao i zahtjev korisnika platnih usluga koji žele da vrše plaćanja vikendom i u večernjim satima.

SIVA EKONOMIJA

Imajući u vidu povećanja fiskalnih nameta tokom prethodnih godina, a posebno imajući u vidu povećanje PDV-a i akciza, siva ekonomija je kontinuirano tema od značaja za Savjet. Kada su u pitanju fiskalni uzroci, prisustvu sive ekonomije doprinose komplikovane i skupe poreske procedure, veliko fiskalno opterećenje zarada i postojeća socijalna politika po kojoj socijalna davanja ostvaruje i radno sposobno stanovništvo, nedovoljno transparentan poreski sistem, nedovoljno obučena i opremljena poreska administracija, nedovoljan kvalitet usluga javnog sektora, kao i visok stepen tolerancije društva prema sivoj ekonomiji. Dodatno, usljed niske produktivnosti privredni subjekti opredjeljuju se da poslovanje u potpunosti ili djelimično prenesu u neformalni sektor i to na način da ne izmiruju poreske obaveze. Visok nivo gotovine u finansijskim transakcijama i neformalni izvori finansiranja svakako doprinose ovoj "pojavi". Što se tiče sive ekonomije, potrebno je i dalje ulagati napore za rješavanje svih oblika neformalnosti, kao i dalje jačanje inspekcije rada.

Kako je suzbijanje sive ekonomije jedna od prioritarnih oblasti, Vlada je u aprilu 2019. godine proširila Komisiju za borbu protiv sive ekonomije između ostalog i sa predstavnicima udruženja poslodavaca u Crnoj Gori, uključujući i Savjet stranih investitora. Komisija, u novom sastavu koji pokriva cio spektar relevantnih društvenih subjekata, šalje snažan signal zajedničkog stava, interesa i sinergije u savladavanju izazova sive ekonomije kroz partnersko djelovanje, u interesu zaposlenih, poslovne zajednice i dodatnih prihoda za fondove za zdravlje i obrazovanje, a samim tim u interesu svih građana Crne Gore.

Kako je navedeno u Izvještaju Evropske komisije za Crnu Goru za 2020. godinu, Poreska uprava Crne Gore sprovodi svoj godišnji akcioni plan za suzbijanje sive ekonomije. Od januara do decembra 2019. godine, izvršila je 2.646 poreskih kontrola, što je za rezultat imalo korekcije poreza u iznosu od 67 miliona eura, a izdato je 1.217 prekršajnih naloga za iznos od preko 1,9 miliona eura. Poreska uprava je takođe inovirala svoju poslovnu strategiju za period 2019-2022. godine u skladu s fiskalnim planom EU i osnovala komitet za reforme i odbor za upravljanje rizicima koji će pratiti njeno sprovođenje. Uprkos izvjesnim naznakama poboljšanja poslovnog okruženja, mjere za borbu protiv sive ekonomije su odložene, a postoji i vrlo veliki, konstantan broj kompanija sa zamrznutim bankovnim računima.

OPOREZIVANJE

Crna Gora je generalno prepoznata kao zemlja s niskim poreskim režimom. Veoma je dobro imati takav imidž u poslovnoj zajednici, međutim, to je samo dio priče, jer porez na dobit od 9% nije jedina stavka koju treba uzeti u razmatranje prilikom diskusije o poreskoj politici. Investitori pokazuju zabrinutost za ekonomsku stabilnost u zemlji zbog discipline plaćanja poreza, odnosno zbog nedostatka sistematske i stroge naplate poreza. Sa našeg stanovišta, „disciplina“ direktno utiče na konkurentnost kompanija na tržištu i nejednake uslove poslovanja. Izmjena poreske politike negativno utiče na predvidljivost investicija i opštu privlačnost zemlje. Neophodna je veća predvidljivost poslovnog okruženja i transparentnost planiranja, a posebno planiranja poreske politike. Na taj način bi se omogućilo kompanijama da planiraju poslovne aktivnosti i razmatraju dodatne investicije u odnosu na konzervativan i oprezan pristup kojima kompanije pribjegavaju usljed sve većeg broja novih poreza.

U oblasti poreske i carinske politike, tokom 2019. i 2020. godine izvršene su izmjene i dopune sljedećih poreskih propisa:

Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o doprinosima za obavezno socijalno osiguranje („Sl. list CG“, broj 42/19), Skupština Crne Gore usvojila je 23. jula 2019. godine. Ovim zakonom je izvršeno smanjenje doprinosa za zdravstveno osiguranje na teret poslodavca, za 2 p.p. čime se učešće minimalne zarade u prosječnoj zaradi u Crnoj Gori povećalo na 43%. Na ovaj način se pokazala spremnost za pronalaženje optimalnog rješenja kojim će se obezbijediti unapređenje standarda zaposlenih sa minimalnom zaradom, rast zaposlenosti i konkurentnosti privrede, i ostvarenje prihoda projektovanih u procesu fiskalne konsolidacije.

Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o porezu na dohodak fizičkih lica („Sl. list CG“, broj 67/19), Skupština Crne Gore je usvojila 22. novembra 2019. godine. Ovim zakonom se prihodi od sportske djelatnosti i prihodi od autorskih i srodnih prava, patenta, žiga i prihoda samostalnih stručnjaka u kulturi izdvajaju u samostalne izvore prihoda iz prihoda od samostalne djelatnosti i prihoda od imovine i imovinskih prava. Izvršeno je širenje liste primanja na koja se ne plaća porez na dohodak prihoda po osnovu doživotne mjesečne naknade koju ima sportista sa vrhunskim reprezentativnim rezultatom i selektor, stipendije perspektivnom sportisti, sportske invalidnine, nagrade sportisti godine, nagrade zaslužnom sportskom radniku i premije koja se dodjeljuje iz budžetskih sredstava Crne Gore u skladu sa propisima kojima se uređuje sport i doživotne mjesečne naknade koju ima istaknuti kulturni stvaralac po osnovu tog sta-

tusa dodijeljenog u skladu sa zakonom kojim se uređuje kultura.

Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o poreskim savjetnicima ("Sl. list CG", broj 47/19), Skupština Crne Gore je usvojila 31. jula 2019. godine. Ovim zakonom je izvršeno usklađivanje važećeg Zakona o poreskim savjetnicima sa Direktivom i Zakonom o uslugama, čime se izvršilo izjednačavanje rezidentnih i nerezidentnih fizičkih i pravnih lica koji obavljaju poslove poreskog savjetnika, u pogledu korišćenja prednosti jedinstvenog tržišta usluga kako za pružaoce, tako i za korisnike usluga, od dana pristupanja Crne Gore Evropskoj uniji.

Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o akcizama ("Sl. list CG", br.76/20), Skupština Crne Gore je usvojila 31. jula 2019. godine. Ovim zakonom je izvršeno unapređenje postojećih rješenja, njihovo usklađivanje sa relevantnim direktivama iz ove oblasti čime će se doprinijeti boljoj naplati akcizne dažbine kao i jačanju kontrolnih mehanizama na planu borbe protiv sive ekonomije, kod prometa akciznim proizvodima. Navedenim zakonskim rješenjem izvršeno je uvođenje nove nacionalne aplikacije za akcize, odnosno novog informacionog sistema za elektronsku razmjenu podataka kojim će se omogućiti programsko povezivanje softvera za razmjenu podataka u digitalnom obliku i to rješenje se primjenjuje od 1. januara 2021. godine. Takođe, navedenim zakonom je, u cilju ujednačavanja cijena na domaćem tržištu sa cijenama u regionu, kao i stimulisanja domaće proizvodnje i egzistencije akciznih obveznika na tržištu, izvršeno smanjenje visine akcize za etil alkohol, gazirana pića sa dodatkom šećera i tečnosti za punjenje elektronskih cigareta. Takođe, shodno mogućnostima propisanih Direktivom 92/83 o usklađivanju struktura akciza na alkohol i alkoholna pića predmetnim zakonom su postojeći akcizni sistem uvedene male nezavisne pivare (craft pivare).

Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o fiskalizaciji u prometu proizvoda i usluga ("Sl. list CG", br.76/20), Skupština Crne Gore je usvojila je 29. decembra 2020. godine. Ovim zakonom se uređuje postupak fiskalizacije gotovinskog i bezgotovinskog plaćanja u prometu proizvoda i usluga, sadržaj fiskalnog računa, obveznici fiskalizacije kao i druga pitanja od značaja za fiskalizaciju. Razlozi za izmjenu važećeg Zakona bio je uslovljen nedostatkom vremena za prilagođavanje obveznika fiskalizacije novom sistemu evidentiranja prometa proizvoda i usluga putem elektronskih naplatnih uređaja što je inicirano od strane velikih poreskih obveznika, strukovnih udruženja, mikro, malih i srednjih preduzeća. Proces implementacije navedenog zakonskog rješenja, kako je to ukazano od strane velikog broja privrednika, dodatno usložnjava situacija izazvana pandemijom CO-

VID – 19, usljed koje je došlo do smanjenja ekonomske aktivnosti privrednih subjekata.

Uvažavajući potrebe privredne zajednice, navedenim zakonskim rješenjem je predviđena mogućnost prelaznog perioda, do 1. juna 2021. godine, za uspostavljanje sistema elektronske fiskalizacije u realnom vremenu (on line). To znači da se poreskim obveznicima u prvih pet mjeseci 2021. godine, ostavlja mogućnost izbora načina evidentiranja prometa proizvoda odnosno usluga, uz obavezu uvođenja primjene sistema on line fiskalizacije u realnom vremenu, od 1. juna 2021. godine, za sve obveznike u skladu sa Zakonom. Takođe, precizirano je da u trenutku prelaska na novi sistem elektronske fiskalizacije u realnom vremenu, poreski obveznici neće biti u mogućnosti da se vrate na stari sistem.

Navedenim zakonom izvršeno je dodatno definisanje pojmova identifikacionog koda obveznika fiskalizacije (IKOF), jedinstvenog identifikacionog koda računa (JKR), broja fiskalnog računa za gotovinsko plaćanje, broja fiskalnog računa za bezgotovinsko plaćanje i gotovinskog depozita. Takođe, navedenim zakonom je izvršena izmjena u smislu eliminisanja izdavanja rješenja na osnovu podnesenog papirnog obrasca za proizvođača, održavaoca programskog rješenja i samog programskog rješenja. Podnošenje zahtjeva se sada vrši pomoću elektronskog sertifikata kako bi se automatski generisala šifra za proizvođača, održavaoca programskog rješenja. Ovim zakonom uspostaviće se sistem kojim će se obezbijediti dostupnost podataka o prometu proizvoda i usluga sa ciljem:

- efikasne kontrole prometa, odnosno kontrola svih isporuka proizvoda i usluga, što će značajno doprinijeti smanjivanju neformalne ekonomije u ovoj oblasti;
- postepenog smanjivanja poreske administracije što će poreskim obveznicima olakšati postupak obračunavanja i plaćanja poreskih obaveza;
- stvaranja uslova za efikasno upravljanje poreskim kontrolama i postupcima prinudne naplate korišćenjem jasnih kriterijuma za analizu rizika u poslovanju poreskog obveznika.

Zakonodavne aktivnosti iz oblasti poreske i carinske politike koje su planirane za 2021. godinu odnosiće se na izmjene sljedećih propisa:

- **Predlog zakona o izmjenama Zakona o porezu na dohodak fizičkih lica**, kojim će se izvršiti realizacija kratkoročnih mjera podrške privredi za I kvartal 2021. godine u dijelu podrške novom zapošljavanju. Predlog zakona će obuhvatiti oslobođenje od plaćanja dijela obračunatog poreza na dohodak fizičkih lica na period od 3 godine za poreskog obveznika koji do 31. decembra 2021. godine na neodređeno vrijeme zaposli lice koje se

na evidenciji Zavoda za zapošljavanje Crne Gore nalazi duže od 3 mjeseca, pod uslovom da se zasnivanjem radnog odnosa poveća broj zaposlenih u odnosu na broj zaposlenih koji je poslodavac imao na dan 31. decembar 2020. godine.

- **Predlog zakona o izmjenama Zakona o porezu na dodatu vrijednost**, kojim će se u sklopu paketa mjera podrške privredi, izvršiti izmjene u dijelu koji se odnosi na povećanje limita ostvarenog prometa sa 18.000 EUR na 30.000 EUR kao uslova za obaveznu PDV registraciju. Predmetna mjera se odnosi na definisanje limita prometa za sticanje statusa poreskog obveznika, sa ciljem stvaranja boljih uslova za održavanje likvidnosti privrednih subjekata, a u cilju pojačane podrške preduzetnicima i mikro preduzećima koji se trenutno nalaze u najtežoj poslovnoj situaciji.

- **Predlog zakona o izmjenama i dopunama Zakona o doprinosima za obavezno socijalno osiguranje**, kojim će se u sklopu paketa mjera podrške privredi, obezbijediti uslovi za sprovođenje sveobuhvatne reforme poslovnog ambijenta, privrednog rasta, povoljnijih uslova privređivanja kao i suzbijanje „sive ekonomije“. Ova mjera će značajno rasteretiti privredne subjekte i obezbijediti im povoljnije uslove privređivanja. Predloženim zakonskim rješenjem uvodi se novina da poslodavac koji zasnjuje radni odnos na neodređeno vrijeme do 31. decembra 2021. godine sa zaposlenim u skladu sa zakonom kojim se uređuju prava i obaveze zaposlenih po osnovu rada, koje se nalazi na Zavodu za zapošljavanje Crne Gore duže od tri mjeseca, oslobađa se obaveza plaćanja doprinosa za penzijsko i invalidsko osiguranje na teret zaposlenog i na teret poslodavca, za zaradu isplaćenu zaključno sa 31. decembrom 2023. godine.

Pripremljen je Predlog novog **Carinskog zakona** kojim će se izvršiti potpuno usaglašavanje sa Carinskim zakonom Evropske unije (Regulativa 952/2013 Evropskog Parlamenta i Savjeta od 9. oktobra 2013. godine). Predlog Carinskog zakona - Donošenjem novog carinskog zakonodavstva stvaraju se uslovi za uspostavljanje i implementaciju Novog kompjuterizovanog tranzitnog sistema (NCTS-a), kao i ostalih carinskih IT sistema koji će omogućiti interkonektivnost i interoperabilnost sa sistemima EU i u velikoj mjeri olakšati spoljnotrgovinsko poslovanje privrednim subjektima.

- **Predlog zakona o izmjenama i dopunama Zakona o poreskoj administraciji** – ovim zakonom će se izvršiti usklađivanje postojećeg zakona sa Direktivama EU, u dijelu koji se odnosi na razmjenu informacija kojim raspolaže Uprava prihoda sa nadležnim poreskim organi-

ma zemalja članica EU i drugim zemljama.

- **Predlog Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o porezu na dobit pravnih lica** – ovim zakonom će se izvršiti usklađivanje važećeg zakona sa Direktivom Savjeta 2011/96/EU o zajedničkom sistemu oporezivanja, koji se primjenjuje na matična i zavisna društva iz država članica EU i Direktivom Savjeta EU 32003L0049 o zajedničkom sistemu oporezivanja isplata kamata i autorskih naknada između povezanih društava iz država članica EU. Takođe, u cilju sprječavanja izbjegavanja plaćanja poreza, odnosno smanjenja poreske evazije, a uzimajući u obzir sve veći broj poreskih obveznika koji imaju transakcije sa povezanim licima, izvršiće se izmjene i u dijelu koji se odnosi na oporezivanje prihoda od transakcija između povezanih lica u oblasti transfernih cijena. Predloženim zakonskim izmjenama izvršiće se unapređenje postojećih zakonskih rješenja u pogledu definicije povezanih lica, metoda koje su potrebne za utvrđivanje “cijene van dohvata ruke”, vođenje i dostavljanje potrebne dokumentacije o transfernim cijenama kako bi se opravdale navedene transakcije, kao i definisanja odredbi koje se tiču sprječavanja utanjenja kapitalizacije, odnosno ograničenja priznavanja rashoda nastalih po osnovu kamata i pripadajućih troškova po osnovu zajma, odnosno kredita do određene visine vrijednosti obveznikovog kapitala.²

RAZLIČITI IZNOSI FISKALITETA NA OPŠTINSKOM NIVOU

Lokalne samouprave – fokus na reformu

Kod reformskih aktivnosti Vlade u dijelu poslovne klime važan dio naših zapažanja odnosi se, kao i prethodnih godina, na administrativne procedure i fiskalne obaveze na lokalnom nivou.

Različite analize koje su pripremane u prethodnom periodu u dokumentima Savjeta stranih investitora, ali i drugih udruženja poslodavaca, kao i preporuke date u tom dijelu odnosile su se dominantno na brojnost fiskalnih obaveza. Česti troškovi u različitim administrativnim postupcima ne predstavljaju samo direktni trošak investitora već proizvode i dodatne administrativne gubitke.

Savjet za konkurentnost nastoji svojim mjerama unaprijediti stanje u ovoj oblasti pa su i aktivnosti kroz usvajanje dva važna zakonska rješenja, Zakona o administrativnim taksama i Zakona o lokalnim komunalnim taksama potvrda napora u ovom dijelu.

Kako je navedeno od strane Ministarstva finansija,

Zakon o administrativnim taksama i Zakona o lokalnim komunalnim taksama donijeti su u cilju smanjenja, usaglašavanja i konsolidacije administrativnih i lokalnih komunalnih taksi na državnom i lokalnom nivou. U procesu pripreme ovih akata Ministarstvo finansija, kao predlagač, sprovelo je sveobuhvatnu analizu postojećih i rješenja predloženih od strane nadležnih institucija, koja je bila dio pratećeg materijala uz navedene predloge propisa.

Zakonom o administrativnim taksama ukinuto je 49 taksi (7% od ukupnog broja), smanjen je iznos za 72 takse (11% od ukupnog broja, dok nijedna taksa nije povećana). Zakonom o lokalnim komunalnim taksama, ukinuto je devet osnova za utvrđivanje taksi, dok je ukupno tri zadržano uz utvrđivanje limita za njihovu visinu.

Oba zakona stupila su na snagu 30. marta 2019. godine, i sadrže odredbe kojima se opštine obavezuju da svoje propise usaglase sa ovim zakonima do 31. jula 2019. godine, kao i da u procesu donošenja lokalnih Odluka iste dostave Vladi Crne Gore na saglasnost. Cilj ovih odredbi bio je da se obezbijedi dosljedna primjena zakona i na lokalnom nivou.

Do 22. februara 2021. godine, Vlada Crne Gore je dala saglasnost na Prijedlog odluke o lokalnim administrativnim taksama i Prijedlog odluke o lokalnim komunalnim taksama za sljedeće opštine: Andrijevića, Glavni grad Podgorica, Nikšić, Tuzi, Danilovgrad, Bijelo Polje, Kolashin, Mojkovac, Plav, Gusinje, Pljevlja, Rožaje, Žabljak, Šavnik, Plužine, Prijestonica Cetinje, Bar, Herceg Novi, Kotor. Za opštine Ulcinj, Tivat i Budva, Vlada Crne Gore je dala saglasnost na Prijedloge odluka o lokalnim komunalnim taksama, dok je za opštine Berane i Petnjica, Vlada Crne Gore dala suglasnost na Prijedloge odluka o lokalnim administrativnim taksama.

Utvrđeno je da je novim odlukama o lokalnim administrativnim taksama, za koje je Vlada dala saglasnost, veći broj taksi zadržan na nivou ili niži od tarifnih stavova prethodnih odluka o lokalnim administrativnim taksama. Naime, novom odlukom o lokalnim administrativnim taksama izvjestan broj taksi je ukinut. Procenat ukinutih taksi za navedene opštine kreće se u rasponu od 32% do 68% u odnosu na prethodnu odluku. Na taj način uzimajući u obzir procentualno smanjenje iznosa taksi po opštinama, došlo se do podatka da se prosječno smanjenje iznosa taksi kreće u rasponu od 35% do 60%.

Takođe, novim odlukama o lokalnim komunalnim taksama izvjestan broj taksi je ukinut u rasponu od 48% do 85% u odnosu na prethodnu odluku. Uzimajući u obzir procentualno smanjenje iznosa taksi po opštinama, došlo se do podatka da se prosječno smanjenje iznosa taksi

kreće u rasponu od 7% do 85%.

Međutim, dodatno ostaje dosta prostora za unapređenje i povećanje transparentnosti u dijelu fiskalnih nameta na lokalnom nivou. Veliki broj različitih fiskaliteta, tretiranih kroz poreze, prireze porezima, naknade i takse otežavaju stranim investitorima koncipiranje troškova investicija, a dodatno nijesu jasni ni parametri na kojim osnovama se ovim nameti utvrđuju. Navedeno posebno dovodi do pozicija u kojima, usljed brojnosti plaćanja na mjesečnom i godišnjem nivou, investitori nemaju informaciju šta je protivusluga administracije za izvršeno plaćanje.

U ovom dijelu je od posebne važnosti i povećanje transparentnosti u radu lokalnih službi. Navedeno u smislu da investitori u određenim administrativnim postupcima u najčešćem nemaju povratne informacije o realizaciju podnesenog zahtjeva. Takođe, neophodno je raditi na unapređenju rada administracije u dijelu koji se odnosi na poštovanje rokova u postupcima, transparentnom utvrđivanju taksi i načinu plaćanja, informisanja o nadležnim institucijama za određene postupke, kao i dostupnosti informacija o neophodnoj dokumentaciji za procedure koje su u nadležnosti lokalnih uprava.

REGULATORNI OKVIR I KOMITETI SAVJETA

Kao što je i u uvodu navedeno, u okviru Savjeta aktivno djeluju četiri Komiteta: ICT (osnovan 2014. godine), Bankarski komitet (osnovan 2017. godine), dok su Komitet za osiguranje i Komitet za regulatornu politiku osnovani u novembru 2019. godine. Predstavnicima ovih sektora su našli svoj interes da se u okviru ovog Savjeta grupišu i stvore zajedničku platformu za međusobnu komunikaciju, kao i komunikaciju sa donosiocima odluka. U nastavku ukratko ćemo predstaviti rad ovih tijela, odnosno glavne teme koje su obrađene u prethodnom periodu.

INFORMACIONO-KOMUNIKACIONE TEHNOLOGIJE (ICT)

Dobro je poznato kako su se telekomunikacije odvojile od same opreme i utkale svoj put u skoro svaki segment našeg života. Sektor telekomunikacija ima ogroman uticaj na sve ostale sektore i mijenja globalno društvo na razne načine. Informacione tehnologije i mogućnost da se poveže i komunicira jesu osnova za funkcionisanja društava. U današnjem digitalnom ekosistemu, telekomunikacije su postale osnov interakcije u vladama, kompanijama, zajednicama i porodicama. Kompanije se oslanjaju na telekomunikacije da unaprijede operativnu efikasnost i podstaknu rast. Sektor telekomunikacija se razvija, podstaknut tehnološkim promjenama, i donosi benefite klijentima, uklanja barijere između sektora i poziva na konstantan razvoj regulatornog okruženja da bi klijenti u potpunosti imali koristi od ovakvog razvoja.

Kada se govori o generalnim izazovima na tržištu, transparentnost, predvidivost i poštovanje principa vladavine prava ostaju ključni segmenti koji najviše utiču na regulatorno okruženje.

Digitalna transformacija je faktor koji mijenja pravila igre. Informaciono-komunikacione tehnologije prevazišle su domet prostih "komunikacija". Postale su temelj svakog privrednog sektora i sine qua non privrednog rasta.

Usljed pandemije izazvane virusom korona (COVID-19), ICT je imao odlučujući uticaj na šire društvo u 2020. godini. ICT je postao jako važan alat za razvoj, koji pruža pristup informacijama za nauku, tehnologiju i inovacije. Zahvaljujući tome, podstakao je i poboljšao regionalnu i međunarodnu saradnju i razmjenu znanja. Ljudi širom svijeta prešli su na rad od kuće i online konferencije, a veliki dio trgovine na malo koji je baziran na

prodavnicama prebačen je na trgovinu putem interneta. Pored toga što obezbjeđuje nastavak poslovanja u mnogim domenima, ICT pomaže da se društvene i kulturne aktivnosti nastave za vrijeme pandemije i tako doprinosi održavanju boljeg kvaliteta života u izolaciji.

Koristimo ovu priliku da izrazimo zahvalnost Savjetu starnih investitora u Crnoj Gori za podršku u 2020. godini za ostvarenje aktivnosti vezanih za digitalizaciju, što ide u korist klijenata. S druge strane, pojava epidemije koronavirusa izaziva opštu zabrinutost i finansijske teškoće kod klijenata, kompanija i zajednica širom svijeta. Uticaj COVID-19 na sektor telekomunikacija odnosi se primarno na roaming jer putovanja u inostranstvo nijesu bila dozvoljena, postojali su izazovi na tržištima malih i srednjih preduzeća i korporacija, a osjetio se i opšti pritisak potrošnje potrošača, posebno u prepaid segmentu mobilne telefonije. Budući da je Crna Gora turistička destinacija, turizam učestvuje sa oko 25% u BDP-u, a s obzirom na to da elektronske komunikacije u velikom dijelu zavise od turizma, opšta slika privrede i telekomunikacija nije optimistična, ne samo za tekuću godinu nego i za naredni period. Srednjeročne prognoze još uvijek nijesu potpune jer makroekonomija prijete industrijama koje u velikom dijelu zavise od povjerenja potrošača i vladinih politika. Imajući ovo u vidu, ICT industrija očekuje da će se operatorima elektronskih komunikacija smanjiti naknade koje se odnose na djelatnost, u skladu sa padom na tržištu zbog COVID-19 jer ova industrija nije bila obuhvaćena programom mjera za pomoć privredi.

U "novoj normalni" tržište globalnih telekomunikacija nastavlja da se transformiše i postaje temelj digitalne, međupovezane ekonomije. Isto se dešava i na crnogorskom tržištu. Ovaj proces pokreću stalne inovacije i tehnološki razvoj vezan za Big Data analizu, Cloud Computing, M2M, ali i sve prisutniji Internet stvari. Sektor ulaže napore da ide u korak sa ovim brzim promjenama.

ICT u Evropi fokusira se na stvaranje preduzetničkog ICT ekosistema i na pomaganje inovativnim kompanijama da nove proizvode brže plasiraju na tržište. Direktiva Evropske Unije (2018/1972, odnosno Evropski zakonik elektronskih komunikacija ("EECC") koja je prenijeta u domaće zakonodavstvo zemalja EU izjednačava uslove na tržištu i samim tim proširuje primjenu pravila na pružaoce usluga koji nijesu bili regulisani prema važećem okviru, kao što su OTT igrači koji nude razne usluge. Plan Evropske komisije je da će Evropa već dosta napredovati na svom putu da postane gigabitno društvo do 2025. godine, da će nastaviti da favorizuje digitalizaciju i da 5G treba da ostane visoko na agendi.

Evropska komisija je izdala Preporuku 2020/1307 u septembru 2020. godine o paketu mjera za smanjenje

troškova razvoja mreže velikih kapaciteta i za obezbjeđivanje blagovremenog i investiciono stimulativnog pristupa radio spektru za 5G mreže da bi se podstaklo povezivanje i podržao ekonomski oporavak nakon krize izazvane virusom COVID-19. Pomenutom Preporukom definišu se, između ostalog, principi među članicama EU kojima se promovišu odgovarajuće rezervisane tarife koje predstavljaju najniži nivo naknada za prava na radio frekvencije; pruža se mogućnost da se naknade za korišćenje prava na radio frekvencije mogu platiti u ratama u okviru trajanja ovog prava; kombinuju se finansijski podsticaji sa obavezama ili formalnim obavezama da bi se ubrzala ili proširila visokokvalitetna bežična pokrivenost itd. Dalje, operatori elektronskih komunikacija očekuju da će najavljeni prenos EECC-a u crnogorsko zakonodavstvo donijeti produženi period važenja licence za RF spektar (umjesto 15 godina definisanih prema važećem crnogorskom zakonu, period važenja prema EECC-a ne treba da bude kraći od 20 godina).

Operatori elektronskih komunikacija u Crnoj Gori se nadaju da će ovi trendovi u EU da se prenesu i na naše tržište. Kako su digitalizacija i 5G razvoj u vrhu agendi operatora u Crnoj Gori, neophodno je da se obezbijede regulatorni preduslovi, pravo vrijeme i pro-investicione politike za implementaciju 5G. Stimulativno i intuitivno poslovno okruženje je neophodno za dalja ulaganja i poslovanje u Crnoj Gori.

Predstavnici javne uprave, poslovnih udruženja i ICT sektora slažu se da je u ovom trenutku digitalizacija ekonomije prioritetna za ekonomski rast Crne Gore. Digitalna transformacija upućuje na saradnju javnog i privatnog sektora koja je usmjerena na to da digitalizacija otvori nove mogućnosti prosperiteta kako za industriju tako i društvo generalno.

Očekuje se da će potpisivanje Memoranduma o razumijevanju 5G plana za digitalnu transformaciju šest ekonomskih prostora Zapadnog Balkana tokom Digitalnog samita koji je u oktobru 2020. godine održan u Tirani, ubrzati tehnološki razvoj u regionu.

Strategija pametne specijalizacije 2019-2024 koju je donijela Vlada Crne Gore ima za cilj da modernizuje i poveća konkurentnost crnogorske privrede uz oslonac na tri ključna strateška pravca koji predstavljaju opštu dugoročnu viziju razvoja zemlje: zdrava Crna Gora, održiva Crna Gora i digitalizovana Crna Gora.

Kako se digitalna transformacija ubrzava, formulisanje djelotvornog regulatornog pristupa postaje ključni momenat. Kombinacija pristupa finansiranju i politika koje su prilagođene biznisu stvorice okruženje koje je pogodno za tehnološke inovacije.

Digitalno putovanje okuplja sve igrače – različitih "istorija" – u jednu živu zajednicu, dok telko operatori ostaju važni investitori i partneri Vladi.

Na kraju, htjeli bi da iskoristimo ovu priliku da skrenemo pažnju na neke probleme sa kojima se suočavaju operatori elektronskih komunikacija u svakodnevnom poslovanju, čije je rješavanje postaje još važnije za vrijeme pandemije izazvane virusom korona:

ZAKON O ELEKTRONSKIM KOMUNIKACIJAMA

Godine 2019., Ministarstvo ekonomije, nadležno za sektor elektronskih komunikacija, organizovalo je javnu raspravu i okrugli sto gdje se raspravljalo o nacrtima Zakona o elektronskim komunikacijama i Zakona o mjerama za smanjenje troškova postavljanja elektronskih komunikacionih mreža velikih brzina. Kada je riječ o Nacrtu izmjena i dopuna Zakona o elektronskim komunikacijama, predložene izmjene koje su posebno zanimale operatore elektronskih komunikacija odnosile se na sljedeće:

- ▶ potpisivanje ugovora od strane korisnika na način da se ugovor može potpisati osim svojeručnim potpisom – elektronskim potpisom, naprednim elektronskim potpisom, kvalifikovanim elektronskim potpisom i potpisom u digitalnoj formi;
- ▶ izdavanje računa za pružene usluge koje podrazumijeva na način da se račun učini dostupnim korisniku u na način definisan Opštim uslovima za pružanje usluga.

Nažalost, ovaj Zakon nije usvojen tokom 2020. godine, a operatori su zainteresovani da bude donijet što prije ili da se pak pristupi prenošenju EECC u crnogorsko zakonodavstvo kroz donošenje novog Zakon o elektronskim komunikacijama.

ZAKON O MJERAMA ZA SMANJENJE TROŠKOVA POSTAVLJANJA ELEKTRONSKIH KOMUNIKACIONIH MREŽA VELIKIH BRZINA

Operatori su pozdravili uvođenje ovakvog zakona u crnogorski zakonodavni okvir kojim se prenosi Direktiva EU 2014/61, odnosno Direktiva o mjerama za smanjenje troškova postavljanja elektronskih komunikacionih mreža velikih brzina. Cilj ove Direktive jeste da se smanje troškovi postavljanja elektronskih komunikacionih mreža velikih brzina kroz olakšavanje zajedničkog korišćenja i koordinirano postavljanje fizičke infrastrukture

u okviru sektora elektronskih komunikacija i u sektorima kao što su energetika, saobraćaj i vodoprivreda, tako što će se urediti procedura izdavanja dozvola i olakšati pristup prostorijama krajnjih korisnika. Očekivalo se da će se, kada se ovaj Zakon donese, smanjiti vrijeme za postavljanje mreža i da će se obezbijediti transparentnost i nediskriminatorni principi prilikom korišćenja date infrastrukture.

Nažalost, ovaj Zakon nije donijet tokom 2020. godine i u interesu je operatora da bude donijet što prije.

PARAFISKALNI NAMETI NA USLUGE PRISTUPA INTERNETU – ZAKON O KINEMATOGRAFIJI

Godinama telko sektor preispituje naknadu za finansiranje Filmskog fonda kao parafiskalni namet za pružaoce internet usluga zbog činjenice da se na internetu mogu naći razna kinematografska djela. Kako je većina relevantnih institucija ocijenila preporuku ICT Komiteta razumnom i pravno osnovanom, uključujući Ministarstvo ekonomije i Vladin Savjet za konkurentnost, očekivalo se da će ovaj neosnovani finansijski namet biti eliminisan tokom 2020. godine. Iako ovakva inicijativa nije realizovana zbog specifičnih okolnosti nastalih u godini zdravstvene i ekonomske krize, vjerujemo da će u narednom periodu nadležna ministarstva raditi na uvođenju izmjena i dopuna Zakona o kinematografiji kojima će se eliminisati neosnovano finansijsko opterećenje nametnuto pružiocima Internet usluga.

IMPLEMENTACIJA ZAKONA O PLANIRANJU PROSTORA I IZGRADNJI OBJEKATA

Kao što je ICT Komitet već ranije skretao pažnju kroz prethodne preporuke, implementacija Zakona o planiranju prostora i izgradnji objekata i dalje je problematična iz razloga što lokalne samouprave različito primjenjuju propise o održavanju i izgradnji nove infrastrukture. Praksa pokazuje da u mnogim slučajevima urbanističko-tehnički uslovi (UTU) ne sadrže uslove za priključenje na telekomunikacionu infrastrukturu ili za njenu zaštitu. Nasuprot tome, zaštita infrastrukture za elektronsku komunikaciju, garantovana Zakonom o elektronskim komunikacijama, nije u potpunosti obezbijeđena Zakonom o planiranju prostora i izgradnji objekata, jer još uvijek ima prostora za pogrešna tumačenja. Iako nacionalni regulator za elektronske komunikacije podržava operatore elektronskih komunikacija u naporima da obezbijede potpunu primjenu oba zakona u dijelu zaštite infrastrukture, vjerujemo da bi nadležno Ministarstvo i nacionalni regulator trebalo da rade zajedno

na podizanju svijesti izdavalaca UTU-a, investitora / građevinskih firmi o neophodnosti zaštite telekomunikacione infrastrukture.

Kao što smo i ranije predlagali, problem se može riješiti tako što će se uvesti jasnije odredbe Zakonom o planiranju prostora i izgradnji objekata i jasnije smjernice za sprovođenje Zakona. Ovakav pristup je posebno važan s obzirom na to da je predmetna infrastruktura kritična infrastruktura koja je trenutno izložena oštećenjima i uništenju. Pored toga, vlasnici infrastrukture izloženi su direktnim i indirektnim finansijskim gubicima.

BANKARSKI SEKTOR

Godine 2016. i 2017. bile su važne godine za bankarstvo u Crnoj Gori i Savjet stranih investitora je prepoznao potrebu osnivanja Bankarskog komiteta u februaru 2017. godine. Komitet je zamišljen kao platforma koja će članovima iz ovog sektora omogućiti da direktno i konkretno razgovaraju o najvećim izazovima i zajedničkim interesima, interno, ali i sa ostalim akterima. Članovi Bankarskog komiteta su NLB Montenegro banka, CKB, Erste banka, Addiko banka, Hipotekarna banka i EBRD kao pridruženi član Komiteta. Addiko banka trenutno koordinira radom Komiteta. Bankarskom komitetu se u 2019. godini pridružila kompanija Mastercard.

Kako se navodi u Izvještaju Evropske komisije za Crnu Goru za 2020. godinu, Crna Gora je umjereno spremna u oblasti finansijskih usluga, uz dobar napredak ostvaren u izvještajnom periodu, i to u usklađivanju s pravnom tekovinom EU u oblasti bankarstva i finansijskih konglomerata, čime je ispunjena prošlogodišnja preporuka. U predstojećoj godini, Crna Gora treba naročito da:

- ▶ usvoji i započne primjenu podzakonskih akata koji se odnose na Direktivu o kapitalnim zahtjevima i Regulativu o kapitalnim zahtjevima;
- ▶ izvrši nezavisni pregled kvaliteta aktive u bankarskom sistemu, analizira njegove rezultate i pripremi planove za korektivne mjere, ako je potrebno.

U oblasti banaka i finansijskih konglomerata, zakonodavstvo je djelimično usklađeno s pravnom tekovinom EU. U decembru 2019. godine, Skupština je usvojila zakone o zaštiti depozita, kreditnim institucijama, sanaciji kreditnih institucija i izmjene i dopune zakona o stečaju i likvidaciji banaka. Ovo ima za cilj usklađivanje pravnog okvira s Direktivom o kapitalnim zahtjevima (CRD IV) i Regulativom o kapitalnim zahtjevima (CRR) kao i Direktivom o oporavku i sanaciji banaka (BRRD). Rad na podzakonskim aktima, neophodnim za punu primjenu ovih zakona, nastaviće se tokom 2020. godine. Novi zakonski okvir, nakon što bude primijenjen, značajno će poboljšati nadzor kreditnih institucija i omogućiti

blagovremene intervencije u kreditnim institucijama s problemima.

Tokom izvještajnog perioda, Centralna banka Crne Gore izmijenila je i dopunila niz podzakonskih akata o kreditnom registru, izvještavanju i minimalnim standardima za upravljanje kreditnim rizikom u bankama. Takođe je donijela podzakonske akte o makroprudencijalnim mjerama vezanim za bankarske kredite za stanovništvo. U julu 2019. godine uspostavljen je Komitet za bankarski nadzor, stalno savjetodavno tijelo guvernera Centralne banke. Unutrašnja organizacija Centralne banke takođe je promijenjena s ciljem jačanja njenih institucionalnih i supervizorskih kapaciteta. Crna Gora je uspostavila jedinice za posrednu superviziju kreditnih institucija, nadzor operativnog rizika kreditnih institucija, novi direktorat za sanaciju kreditnih institucija i Fond za sanaciju.

Ove radnje, preduzete nakon bankrota dvije manje kreditne institucije početkom 2019. godine, povećale su nivo nadzora i poboljšale nivo zaštite od kreditnog rizika. Glavni pokazatelji za bankarski sektor ostaju pozitivni, pri čemu se koeficijent nekvalitetnih kredita smanjio na 5,1% ukupnih kredita u februaru 2020. godine, a koeficijent solventnosti dostigao je 17,7% na kraju 2019. godine, što je znatno iznad zakonskog minimuma od 10%. Bez obzira na to, eksterna, nezavisna procjena kvaliteta aktive svih 13 banaka prisutnih na crnogorskom tržištu započela je u februaru 2020. godine, s ciljem jačanja stabilnosti u bankarskom sistemu i povjerenja u bankarski sistem. Procjena treba da bude završena tokom 2021. godine.

Centralna banka je u martu 2020. godine, u saradnji s Vladom i komercijalnim bankama, usvojila odluku o privremenim mjerama za finansijski sistem u cilju ublažavanja negativnih efekata pandemije COVID-19 na građane i finansijski sistem Crne Gore. Mjere obuhvataju prije svega moratorijum od 90 dana na otplatu kredita, mogućnost restrukturiranja i produženja kredita i privremenu zabranu isplate dividende akcionarima banaka. Drugom odlukom iz maja 2020. godine uvedene su dalje mjere koje banke mogu preduzeti za restrukturiranje kredita zajmoprimaca pogođenih krizom i mogućnost produženja moratorijuma na otplate kredita za još 90 dana.

Prema Biltenu Centralne banke iz januara 2021. godine, bilansna suma banaka na kraju decembra 2020. godine iznosila je 4.586,5 miliona eura i bilježi pad od 0,9% u odnosu na prethodni mjesec, dok u odnosu na decembar 2019. godine bilježi pad od 0,4%.

U strukturi aktive banaka, u decembru 2020. godine dominantno učešće od 68,9% ostvarili su ukupni krediti, nakon kojih slijede novčana sredstva i računi depozita

kod centralnih banaka sa 19,3%, hartije od vrijednosti sa 10,3%, dok se 1,5% odnosilo na preostale stavke aktive. U strukturi pasive, dominantno učešće od 73,5% ostvarili su depoziti, nakon kojih slijedi kapital sa 12,8%, pozajmice sa 9,9%, dok se na ostale stavke odnosilo 3,8% ukupne pasive.

Ukupan kapital banaka na kraju decembra 2020. godine iznosio je 586,7 miliona eura i bilježi pad od 6,3% na mjesečnom nivou, dok na godišnjem nivou bilježi pad od 1,9%.

Ukupno odobreni krediti banaka na kraju decembra 2020. godine iznosili su 3.159,2 miliona eura i bilježe pad od 2,7% na mjesečnom nivou, dok u odnosu na decembar 2019. godine bilježe rast od 3,2%.

Po osnovu kredita, banke su na kraju decembra 2020. godine najviše (79,1%) potraživale od nefinansijskog sektora i stanovništva.

Depoziti u bankama u decembru 2020. godine iznosili su 3.372,9 miliona eura, i zabilježili su rast od 0,2% na mjesečnom nivou, dok su na godišnjem nivou bili manji za 3%.

U ročnoj strukturi ukupnih depozita na kraju decembra najveće učešće od 71,3% imali su depoziti po viđenju, dok su oročeni depoziti činili 27,7% ukupnih depozita. Preostalih 1% odnosilo se na sredstva na escrow računu. U strukturi ukupnih oročenih depozita najveće učešće imali su depoziti ročnosti od tri mjeseca do jedne godine (48,1%) i od jedne do tri godine (36%).

Posmatrano po sektorima, na kraju decembra 2020. godine u ukupnim depozitima dominirali su depoziti stanovništva sa 37,2%.

Depoziti stanovništva na kraju decembra 2020. godine iznosili su 1.254,1 miliona eura i bilježe rast od 2,0% u odnosu na prethodni mjesec, dok na godišnjem nivou bilježe pad od 4,7%.

Likvidna aktiva banaka u decembru 2020. godine iznosila je 1.016,1 miliona eura i bila je za 6,4 miliona eura ili 0,6% manja nego u prethodnom mjesecu, dok je u odnosu na decembar 2019. godine veća za 59 miliona eura ili 6,2%. U decembru 2020. godine koeficijenti likvidnosti za bankarski sistem u cjelini na dnevnom i dekadnom nivou bili su iznad propisanih minimuma.

U nastavku je dat pregled važnih tema o kojima se govorilo u 2020. godini:

SPREČAVANJE PREVARA

Jedna od najvećih odgovornosti koju banka ili finansijska institucija ima jeste da zaštiti integritet institucije tako što će zaštititi finansijsku imovinu koju ima. Da bi se to postiglo, banka ili finansijska institucija mora da bude sigurna da se bavi pitanjem bankarske prevare koja se može definisati kao neetički i/ili krivični čin počinjen od strane pojedinca ili organizacije kako bi se pokušalo nezakonito doći do novca ili primiti novac od banke ili finansijske institucije.

Banke pokušavaju da odgovorno pobijede korupciju u svojim sektorima tako što u sistem zaštite uključuju sve zaposlene i upravu. Svaki slučaj gdje se pokuša, posumnja ili dokaže zabranjena praksa mora se brzo uočiti i detaljno i profesionalno istražiti. Moraju se preduzeti mjere kako bi se spriječilo širenje posljedica i moraju se definisati odgovorna lica i mora se poštovati pravna obaveza prema nadležnim institucijama.

Za finansijski sektor je izuzetno važno da zaposleni razumiju prirodu prevare u kreditnim transakcijama i da budu spremni da sprovedu sve korake kako bi se smanjila izloženost banke kreditnom riziku, jer je uočeno da klijenti i sredstva koja potiču iz zabranjenih aktivnosti mogu da imaju ozbiljne posljedice po određenu banku i čak po cijelo finansijsko tržište po raznim osnovama i sa raznim pravnim i finansijskim posljedicama.

U šestom izvještaju o kartičnim prevarama analizirani su razvoji u okviru kartičnih plaćanja u periodu od 2014. do 2018. godine, sa posebnim osvrtom na podatke iz 2018. godine. Izvještaj se zasniva na podacima vezanim za šeme kartičnih prevara u euro zoni sa pregledom po zemljama koje su dio Jedinog područja plaćanja u eurima (SEPA). Izvještajem je pokriveno skoro čitavo kartičarsko tržište. Od operatora kartičarskih plaćanja o kojima se izvještava, očekuje se da prijavljuju kartičarske prevare u skladu sa njihovim pravilima i procedurama. Kartičarska prevara sastoji se od (i) prevarnih transakcija sa karticama (kada je kartica "prisutna"), kao što su podizanje novca putem lažnih ili ukradenih kartica, i (ii) prevarnih transakcija na daljinu (bez kartice) kao što su podaci o kartici koji se dobijaju putem fišinga i koriste se za internet plaćanja.

Ukupna vrijednost prevarnih transakcija korišćenjem kartica koje su izdate u SEPA području i preuzete širom svijeta iznosi 1.8 milijardi eura u 2018. godini. Kada su u pitanju kartice izdate u euro zoni, ukupna vrijednost prevarnih kartičnih transakcija koje se koriste svuda u svijetu iznosi 0,94 milijardi eura u 2018. godini.

Rastući trend u kartičarskim prevarama između 2012. i

2015. godine je stao 2017. godine da bi se opet nastavio 2018. godine. Ukupan broj prevara kod plaćanja karticama pokazuje koliko je važno stalno praćenje prevara i oprez kontrolora šema kartičnih plaćanja, kao i sigurnosnih mjera.

Kada se govori o prirodi kartičarskih prevara u 2018. godini, 79% vrijednosti kartičarskih prevara čine plaćanja na daljinu (CNP) (plaćanja putem interneta, imejla ili telefona), 15% čine transakcije na POS terminalima, poput plaćanja u restoranima ili radnjama, a 6% čine transakcije na bankomatima.

S obzirom na navedeno, ukazujemo na neophodnost implementacije daljih aktivnosti u okviru Akcionog plana za sprovođenje inicijative Savjeta stranih investitora u Crnoj Gori za definisanje predloga mjera za eliminisanje barijera za razvoj elektronskih servisa u privatnom sektoru u okviru kojeg se aktivnost pod brojem 5 odnosi na formiranje Foruma za sprečavanje prevara u okviru Udruženja banaka, koje će se baviti sprečavanjem prevara u Crnoj Gori i koje će služiti kao platforma za razmjenu informacija među bankama.

Stoga dalje aktivnosti treba da se fokusiraju na definisanju strategije za implementaciju Foruma u Crnoj Gori. Uspostavljanje ovog tijela treba da se zasniva na primjerima najbolje prakse i da bude prilagođeno potrebama crnogorskog tržišta.

RAZVOJ TRŽIŠTA NOVCA (MM)

Razvoj tržišta novca u Crnoj Gori značajan je za razvoj bankarskog sektora u cjelini. Mišljenja su da razvoj tržišta novca u Crnoj Gori treba da doprinese povećanju prihoda sa jedne strane i shodno trenutnim tržišnim uslovima smanjenju troškova sa druge strane.

Preduslovi za razvoj tržišta novca u Crnoj Gori

- ▶ Tržište novca u Crnoj Gori se odnosi na sve poslovne banke,
- ▶ Aktivno učešće CBCG kao i izrada pravila i regulatornog okvira koji bi važio za poslove tržišta novca.

Benefiti razvoja tržišta novca u Crnoj Gori

Razvojem tržišta novca u Crnoj Gori ostvarili bi se sledeći benefiti:

1. Sigurnija realizacija naloga u nacionalnom platnom prometu iako su banke generalno likvidne. Razvojem tržišta novca bankama bi bilo omogućeno da se kratkoročno zadužuju za potrebe dnevne likvidnosti, i to:

a. Npr. ako Banka raspolaže velikim sredstvima u ino-

stranstvu, ali su joj potrebna sredstva u zemlji. Poznato je da Banka sredstva sa svojih računa u inostranstvu može prenijeti u zemlju, ali to ne može da sprovede odmah, a sa druge strane prenos sredstava u zemlju ima svoju cijenu. Razvojem tržišta novca bi se omogućilo Bankama da iskalkulišu šta je za njih opravdanije, izlagati se trošku prenosa sredstava u zemlju ili platiti kamatu/proviziju MM dila sa kojim će obezbijediti sredstva u zemlji.

b. Kratkoročna zaduženja bi se javljala i u situacijama kada je potrebno unaprijed obezbijediti veliku količinu gotovine (na primjer za isplatu penzija i socijalnih davanja) prije nego što nalogodavac odnosno uplatilac sredstva (u ovom slučaju Država) izvrši uplatu sredstava u korist računa Banke. Ovo je naročito izraženo tokom zimskog perioda kada se proces obezbjeđivanja gotovine za sjeverne opštine zbog vremenskih uslova mora sprovesti nekoliko dana prije isplate penzija ili socijalnih davanja.

2. Sigurnija realizacija naloga u inostranom platnom prometu. Otežano je i skupo transverisanje slobodnih sredstava iz zemlje na inostrane račune (fizičko iznošenje gotovine ili korišćenje CBCG ili neke druge poslovne banke koja ima potrebu za sredstvima u drugom pravcu). Razvojem MM bi bilo omogućeno da banke koje očekuju prilive na inostrane račune mogu kratkoročno zadužiti, jer to može biti jeftinije nego korišćenje nekih od navedenih modela transverisanja sredstava na ino račune.

3. Razvoj REPO poslova koji su potpuno nerazvijeni u Crnoj Gori. Ponudila bi se mogućnost da neke banke dođu do sredstava na MM uz obavezu obezbjeđenja kvalitetne hartije koja je predmet Repo ugovora ili kolaterala za taj posao.

4. Razvojem Repo poslova u Crnoj Gori moguće je uticati i na razvoj tržišta kapitala u Crnoj Gori. Banke će shvatiti da će u slučaju potrebe moći brzo i jeftino da se zaduže ako u svom portfoliju imaju kvalitetnu hartiju.

Generalno, razvojem MM omogućava se stabilniji finansijski sektor u Crnoj Gori. Odnosno, omogućava se u slučaju potrebe brz i jednostavan model pribavljanja sredstava za dnevnu likvidnost. Razvojem MM može da se obezbijedi bolja profitabilnost i manji troškovi.

Koraci koje je potrebno sprovesti:

Potrebno je formirati radnu grupu u kojoj bi bili uključeni predstavnici Centralne banke i predstavnici banaka koje su članice Savjeta stranih investitora. Radna grupa bi se bavila daljom razradom procesa rada, uključivala

eksperte iz drugih oblasti bankarstva u cilju formiranja kompletnog procesa, koji bi podrazumijevao:

- ▶ Formiranje regulatornog okvira,
- ▶ Definisane korake za dogovaranje MM transakcije, front office poslove, forme okvirnog ugovora, forme tiketa...
- ▶ Tehničku realizaciju transakcije, back office poslove, realizaciju naloga...
- ▶ Računovodstvenu evidenciju napravljenih transakcija, knjiženje napravljenih transakcija, kamate, provizije, kolaterala...

S obzirom na navedeno, ukazujemo na neophodnost implementacije daljih aktivnosti u okviru Akcionog plana za sprovođenje inicijative Savjeta stranih investitora u Crnoj Gori za definisanje predloga mjera za eliminisanje barijera za razvoj elektronskih servisa u privatnom sektoru u okviru kojeg se aktivnost pod brojem 6 odnosi na definisanje uslova za pokretanje tržišta novca u Crnoj Gori.

ZAKON O POTROŠAČKIM KREDITIMA

Kada je u pitanju Zakon o potrošačkim kreditima, mišljenja smo da preporuke date od strane Centralne banke Crne Gore, a koje se odnose na sprovođenje ovog Zakona, dovode do poteškoća u praksi. S tim u vezi, neophodno je jasnije definisanje sadržaja ugovora i obračuna efektivne kamatne stope; eliminisanje kolizije raznih odredbi o zaštiti potrošača sa važećim Zakonom o bankama; organizovanje relevantnih obuka od strane CBCG.

IMPLEMENTACIJA ZAKONA O ZAŠTITI POTROŠAČA KORISNIKA FINANSIJSKIH USLUGA

Zakon o zaštiti potrošača korisnika finansijskih usluga ("Sl. List CG", br. 43/15 od 31.07.2015. god) stupio je na snagu 8. avgusta 2015. godine. Prema članu 48 Zakona, trebalo je da se počne sa primjenom nakon šest mjeseci od dana stupanja na snagu (u februaru 2016. god). Članom 45 propisuje se da će "propisi za sprovođenje ovog Zakona biti donijeti u roku od tri mjeseca od dana stupanja na snagu Zakona", međutim propisi još uvijek nijesu donijeti. Uvažavajući navedeno, mišljenja smo da je neophodno definisati zvaničan status Zakona i jasan regulatorni okvir za postupanje banaka. Takođe, smatramo da je Zakon je u velikoj mjeri kontradiktoran i neusklađen sa ostalim zakonima koji se primjenjuju i da doprinosi pravnoj nesigurnosti u bankarskom sektoru (posebno u sudskim postupcima).

Zakon o zaštiti potrošača korisnika finansijskih usluga se značajno preklapa sa Zakonom o potrošačkim kreditima i oba zakona uređuju pitanja poput objavljivanja reklamnih poruka i njihovog sadržaja, različitih informacija prije samog sklapanja ugovora i u trenutku sklapanja ugovora, što stvara pravni rizik i nesigurnost za sve banke.

Takođe, ovim Zakonom se isključuje mogućnost da banke naplaćuju provizije za transakcije u platnom prometu kao i naknade za zatvaranje računa i prenos novca u drugu banku, gašenje platnih kartica i proviziju za podizanje sredstava sa računa što nije u skladu sa članom 10 Zakona o platnom prometu. Nadalje, mišljenja smo da način informisanja i rokovi za informisanje o uslovima i izmjenama uslova za pružanje bankarskih usluga nijesu u skladu sa Zakonom o platnom prometu.

Istovremeno, mišljenja smo da Zakon o zaštiti potrošača korisnika finansijskih usluga je sam po sebi protivrječan u mnogim odredbama i kao primjer ukazujemo na član 3 gdje se navodi da se Zakon ne primjenjuje na hipotekarne kredite, a u članovima 7 i 26 Zakon se bavi hipotekarnim kreditima. U članu 15, Zakonom se Agencija definiše kao regulator, a ne Centralna banka Crne Gore. Kontradiktorne su odredbe vezane za sadržaj ugovora za pružanje bankarskih usluga, jemce, sadržaj obavještenja za korisnike u fazi prije reklamiranja i u toku pregovora, vremenska ograničenja za žalbe, prava i obaveze banaka u odnosu na obaveze definisane drugim važećim propisima.

S tim u vezi, odredbe ovog Zakona suprotne su odredbama Zakona o obligacionim odnosima (Službeni list CG, br. 47/08, 04/11 i 22/17) i Zakona o prekršajima (Sl. List CG, br. 1/11, 39/11 i 32/14).

Postojanje ovog Zakona predstavlja izvor pravnog i reputacionog rizika i smatramo da Centralna banka Crne Gore i nadležna regulatorna tijela treba da preduzmu korake da se riješi status ovog Zakona i da se definiše jasan regulatorni okvir.

IMPLEMENTACIJA ZAKONA O POTVRĐIVANJU SPORAZUMA IZMEĐU VLADE CRNE GORE I VLADE SJEDINJENIH AMERIČKIH DRŽAVA NA UNAPRJEĐENJU ISPUNJAVANJA MEĐUNARODNIH PORESKIH OBAVEZA I SPROVOĐENJU FATCA

Dana 12. juna 2014. godine Vlada Crne Gore donijela je odluku o zaključivanju i potpisivanju međuvladinog sporazuma (IGA) sa Vladom SAD-a o unaprjeđenju ispunjavanja poreskih obaveza na međunarodnom nivou i sprovođenju FATCA, dok je 16. marta 2018. godine usvojen Zakon o potvrđivanju sporazuma. Od 2014. godine, banke su počele da identifikuju klijente koji imaju otvorene račune i koji su američki poreski obveznici. Na osnovu utvrđene baze ovih klijenata, banke imaju obavezu da pripremaju izvještaje koji će se slati IRS-u preko Poreske uprave. Međutim, postoje određena otvorena pitanja u implementaciji Zakona. Neophodno je da relevantne crnogorske institucije pojasne određene djelove potpisanog sporazuma IGA kao i da pojasne pojmove i definicije, riješe pitanje neusklađenosti sa crnogorskim zakonodavstvom, pojasne pozivanja na nepoznate zakone SAD-a, pojasne retroaktivno definisane rokove za izvještavanje, način izvještavanja, validaciju ugovora, nedefinisane precizne kazne, preciziraju objašnjenja o računima, klijentima itd.

S tim u vezi, mišljenja smo da je neophodno formirati radnu grupu koja bi se bavila rješavanjem otvorenih pitanja. Bez relevantnih odgovora, banke ne mogu pravilno da implementiraju uslove za FATCA izvještavanje. Postoji rizik od dostavljanja nezadovoljavajućih izvještaja, što povlači posljedice za banke (i samim tim majke banke) koje mogu biti finansijske, reputacione i regulatorne prirode.

Uvažavajući navedeno, mišljenja smo da je neophodno:

- ▶ revidirati sporazum FATCA IGA,
- ▶ pripremiti podzakonska akata za implementaciju zakona,
- ▶ definisati precizna prava i obaveze u skladu sa sporazumom FATCA IGA,
- ▶ riješiti otvorena pitanja,
- ▶ kreirati jedinstveno IT rješenje za izvještavanje prema Poreskoj upravi i
- ▶ odložiti period za izvještavanje.

S obzirom na navedeno, ukazujemo na neophodnost implementacije daljih aktivnosti u okviru Akcionog plana za sprovođenje inicijative Savjeta stranih investitora u Crnoj Gori za definisanje predloga mjera za eliminisanje barijera za razvoj elektronskih servisa u privatnom sektoru u okviru kojeg se aktivnost pod brojem 7 odnosi na potrebu da se proširi radna grupe koja se bavi donošenjem podzakonskog akta i rješavanjem otvorenih pitanja sa predstavnicima iz IT sektora, kako bi banke mogle pravilno da implementiraju uslove za FATCA izvještavanje.

KLJUČNA REGULATIVA PO MIŠLJENJU ČLANOVA SAVJETA ZAKON O LIČNOJ KARTI

Vlada Crne Gore je u decembru 2018. godine donijela Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o ličnoj karti, čija primjena počinje od marta 2020. godine, a kojim se teže unaprijediti standardi iz oblasti izdavanja identifikacionih dokumenata u skladu sa savremenim trendovima, kao i smanjenje mogućnosti za njihovu zloupotrebu. Kako je pojašnjeno od strane Ministarstva javne uprave, Zakonom se definiše da je lična karta elektronska javna isprava koja sadrži čip, na kojem se nalaze certifikat za elektronsku identifikaciju i certifikat za kvalifikovani elektronski potpis kojim se normira digitalni identitet građana. Na ovaj način, uz uspostavljanje sistema za e-identifikaciju i e-plaćanje otpočeće nova etapa u razvoju kvaliteta usluga koje pruža administracija.

Uvažavajući navedeno, Savjet stranih investitora se obratio resornim institucijama, Ministarstvu javne uprave i Ministarstvu unutrašnjih poslova, sa incijativom za izmjenu Zakona u pogledu sadržine samog obrasca nove lične karte.

Naime, naši članovi, operatori elektronskih komunikacija i banke ukazali su na činjenicu da posebni zakoni koji uređuju djelatnost elektronskih komunikacija i bankarskog poslovanja propisuju obavezu registracije adrese korisnika njihovih usluga. Kako obrazac važeće lične karte u Crnoj Gori ne sadrži podatke o adresi imaoca lične karte, naši članovi se suočavaju s problemom registrovanja tog podatka do koga jedino mogu doći na osnovu lične izjave korisnika usluga. Napominjemo da tako pribavljen podatak ne pruža nikakvu garanciju tačnosti i postavlja se pitanje koliko uopšte takva obaveza operatora elektronskih komunikacija i banaka im smisla, imajući u vidu da se ne može garantovati tačnost takvog podatka jer se ne registruje na osnovu javne isprave.

Istovremeno, želimo da napomenemo da lične karte svih zemalja regiona, uključujući i Hrvatsku kao članicu Evropske unije, kao i druge zemlje Evropske unije, sadrže adresu stanovanja imaoca lične karte.

Istovremeno, ukazujemo i na činjenicu da Zakon o sprječavanju pranja novca i finansiranja terorizma u članu 6 stav 2 definiše da je potrebno da obveznici utvrđuju identitet klijenta i vrše provjeru identiteta klijenta na osnovu vjerodostojnih, nezavisnih i objektivnih izvora i prati poslovanje klijenta.

Član 6 stav 2 Zakona o osobnoj iskaznici Hrvatske: Obrazac osobne iskaznice sadržava: grb Republike

Hrvatske, naziv: »Republika Hrvatska«, naziv: »osobna iskaznica« i broj osobne iskaznice, oznaku za elektroničku ispravu te prostor za upis: prezimena, imena, podataka o spolu, podatka o državljanstvu, datuma rođenja, osobnog identifikacijskoga broja (OIB), roka važenja, prebivališta, datuma izdavanja, naziva policijske uprave odnosno policijske postaje koja osobnu iskaznicu izdaje i podataka za strojno čitanje. Obrazac osobne iskaznice sadržava i prostor za fotografiju te prostor za potpis osobe.

U odgovoru Ministarstva unutrašnjih poslova ukazano je da u vezi sa izmjenom člana 6 stav 2 Zakona o ličnoj karti na način da obrazac lične karte sadrži i adresu prebivališta, Ministarstvo će preduzeti sve aktivnosti da podatak o adresi prebivališta lica bude sadržan u čipu elektronske lične karte, na način da se izvrše izmjene normativnog okvira kako bi se stvorio pravni osnov za isto.

Uvažavajući navedeno, sugerišemo što skoriju izmjenu člana 6 stav 2 Zakona o ličnoj karti na način da obrazac lične karte sadrži i adresu prebivališta.

ZAKON O UNUTRAŠNJOJ TRGOVINI

Izmjenama i dopunama Zakona o unutrašnjoj trgovini članom 35a utvrđeno je da trgovina na veliko i trgovina na malo ne može se obavljati nedjeljom i u dane državnih i drugih praznika određenim zakonom kojim se uređuju državni i drugi praznici, osim u prodajnim objektima ili drugim prodajnim mjestima određenim propisom koji donosi Ministarstvo.

Izuzetno od stava 1 ovog člana, nedjeljom i u dane državnih i drugih praznika trgovina na veliko i trgovina na malo može se obavljati u apotekama; specijalizovanim prodavnicama ili kioscima za prodaju hljeba, pekarskih proizvoda i kolača, cvijeća, suvenira, štampe; sredstava za zaštitu bilja ili pogrebne opreme, benzinskim stanicama i prodavnicama za trgovinu na malo u okviru benzinskih stanica; pijacama; štandovima - tezgama, vitrinama i automatima izvan pijaca i pokretnim prodavnicama; prodavnicama, kioscima i automatima smještenim unutar zatvorenih područja autobuskih i željezničkih stanica, aerodroma i luka; štandovima i kioscima u kojima se prodaju robe za vrijeme održavanja priredbi, festivala i manifestacija, sajmovi i za vrijeme javnog prikazivanja kinematografskih djela; skladištima za trgovinu na veliko.

Navedeni Zakon stupio je na snagu 14. oktobra 2019. godine sa prvom neradnom nedjeljom 20. oktobra 2019. godine.

Imajući u vidu navedeno i u cilju promocije Crne Gore

kao ozbiljne turističke destinacije, sugerišemo izmjenu Zakona na način da se šoping centri izuzmu iz primjene zakona zbog specifičnosti u djelatnostima ili se omogući smanjeno radno vrijeme nedjeljom od 6h do 8h u intervalu 10-18h, 12-20h ili 12-18h.

Istovremeno, ukazujemo na praksu u zemljama regiona gdje šoping molovi u Srbiji, Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj i Makedoniji rade nedjeljom dok u Sloveniji rade skraćeno. Šopong molovi rade nedjeljom i u Velikoj Britaniji, Finskoj, Danskoj, Švedskoj, Bugarskoj, Turskoj i Rumuniji.

Inicijativa za ukidanjem neradne nedjelje podržana je od strane svih udruženja poslodavaca u Crnoj Gori koji su članovi Savjeta za konkurentnost.

ZAKON O RADU

Krovni zakon koji je jednako važan za privredu i zaposlene u njoj, koji je posebno osjetljiv jer treba da zaštiti i obezbijedi fer uslove i za privredu i za zaposlene, jeste svakako Zakon o radu. Kao što smo ranije naglasili, naše je temeljno ubjeđenje da regulatorni okvir u bilo kojoj modernoj ekonomiji treba da bude osmišljen tako da stimuliše razvoj tržišta, stvara stručna radna mjesta, poveća produktivnost i privlači investicije. Kao dio toga, efektivan Zakon o radu trebalo bi da obezbijedi bazičnu pravičnost i zaštitu zaposlenih, uz istovremenu promociju zdrave konkurencije za stručne, dugoročne poslove povećanjem fleksibilnosti i mobilnosti radne snage.

Generalno posmatrano Zakon o radu je prilično restriktivan i nameće dosta administracije, dokumentacije o plati, radnim satima, izvještavanja prema inspekcijama i sindikatima, interne i eksterne objave bez objašnjenja ili razloga za takvom administracijom.

Uvažavajući navedeno, zbog problema u praktičnoj primjeni Zakona, smatramo opravdanim preispitivanje sljedećih odredi Zakona o radu:

- Član 90 (Odsustvo sa posla čije trajanje može da ukaže na moguću zloupotrebu prava);
- Član 86 (Obračunavanje iznosa naknade za neiskorišćeni godišnji odmor);
- Član 68 (Preraspodjela radnog vremena);
- Član 42 (Rad od kuće);
- Član 47 (Aneks ugovora o radu za prelazak sa punog na nepuno radno vrijeme);
- Član 102 (Naknada zarada);
- Član 106 (Zaštićeni dio zarada u procesu naplate putem administrativne zabrane iznosi 70% dok Zakon o prinudnoj naplati propisuje 50% zarade koja se smije opteretiti);
- Član 172 (Otpuštanje zaposlenih).

PREDLOG MJERA ZA POSPJEŠIVANJE PROCESA DIGITALNE TRANSFORMACIJE

1. Terminalizacija javne uprave kroz uvođenje elektronskog plaćanja u sistem poslovanja javnih institucija u Crnoj Gori

Bezgotovinske transakcije za građane i privredu znače niže troškove plaćanja, veću efikasnost i bezbjednost, a za državu transparentnije finansijske tokove, efikasnije ubiranje poreza i brži ekonomski razvoj. Procjene su da se, zbog gotovinskog plaćanja bez evidencije i fiskalnih računa, godišnje gubi značajan dio budžetskih prihoda, a ovaj projekat podrazumijeva podršku eliminisanju naznačenog sektorskog rizika. Elektronskim kartičnim plaćanjima (na fizičkim POS terminalima i online – i.e. portal eUprava), novac bi umjesto u sive tokove bio uložan u kvalitetniju infrastrukturu, obrazovanje, zdravstvo, socijalna davanja, penzije itd. Inicijativa je u potpunosti usaglašena sa tekućim proklamovanim ciljevima Ministarstva javne uprave, digitalnog društva i medija da pruži efikasan servis u službi svih svojih građana, inkluzivnu, jednaku i pristupačnu za sve javnu upravu.

U skladu sa informacijama, postoje regulatorne pretpostavke za efikasnu i skoriju realizaciju navedenog programskog cilja, a predstavnici kompanije Mastercard spremni su, uz korišćenje iskustva i ekspertize da budu partner Ministarstvu na realizaciji ovog izuzetnog važnog projekta. Napominjemo i to da je ideja i ranije predstavljena timu Ministarstva te da je naišla na pozitivan feedback.

2. Digitalna komunikacija sa korisnicima – bez šaltera/ posrednika („paperless“)

Uvođenjem Zakona o elektronskoj identifikaciji i elektronskom potpisu, kao i Zakona o elektronskom dokumentu, već je napravljen veliki iskorak kada je u pitanju prilagođavanje pravnog okvira za potrebe digitalne transformacije društva.

U skladu sa ta dva zakona kvalifikovani elektronski potpis i svojeručni potpis su u potpunosti izjednačeni, što omogućava da sve transakcije u potpunosti izmjestimo na digitalne kanale. Međutim, koliko će ova mogućnost biti iskorišćena zavisi prije svega od toga kolika je stvarna upotreba kvalifikovanih elektronskih potpisa. Naš predlog, za ugovore sa postojećim korisnicima za nove telekomunikacione usluge (ali i za postojeće, gdje promjena tarifnih planova / aktiviranje pogodnosti kam-

panje rezultiraju produženjem ugovora) je da budemo još fleksibilniji kako bismo postigli maksimalnu popularizaciju digitalnih transakcija. To bi značilo omogućiti za internet transakcije početnu verifikaciju identiteta, eID-om, odgovarajućeg nivoa sigurnosti, u zavisnosti od vrste transakcije. U ovakvom procesu smatramo da bi potpisivanja ugovora u formi elektronskog dokumenta bilo nepotrebno i da je upoznavanje sa opštim uslovima korišćenja određene usluge, sa rezimeom komercijalne ponude za uslugu koja je naručena dovoljna potvrda sa strane korisnika i pravno obavezujuća kao i da je ugovor potpisan. Rezime ponude je, smatramo, neophodan kako bi se krajnjim korisnicima omogućilo da odluke donose na temelju potpunih informacija, i lakšeg poređenja ponuda operatora.

Prema postojećem Zakonu o elektronskim komunikacijama, operatori elektronskih komunikacija međusobna prava i obaveze sa korisnikom uređuje pisanim ugovorom. Odgovarajućim izmjenama postojećeg zakonskog rješenja treba obezbijediti mogućnost digitalne interakcije bez papira koja bi se zasnivala na korišćenju eID-a (sadržan u novoj ličnoj karti).

Imajući u vidu da će jedan broj korisnika elektronskih komunikacija i dalje željeti da obavlja transakcije kao i do sada, potpisivanjem ugovora u poslovnica u kojima su dakle fizički prisutni smatramo dobrim rješenjem uvođenje digitalnog potpisa koji bi trebao biti priznat kao validan za potpisivanje dokumenata u našim prodajnim centrima (na primjer, na tabletima, poput potpisa za ličnu kartu ili putnu ispravu).

Takođe, kako jedan dio korisničke baze želi da posluje putem razgovora sa agentima Call Centra, (razgovori se snimaju radi poboljšanja kvaliteta usluge) ta kategorija korisnika bi bila obaviještena da snimljeni razgovor može biti korišćen kao dokaz da je korisnik zatražio aktivaciju telekomunikacionih usluga na daljinu. Cijenimo da bi bilo opravdano putem izmjene propisa omogućiti takav način ugovaranja usluga, a time bise mogli zaštititi interesi korisnika i omogućiti sprječavanje prevarnih aktivnosti. Uz audio snimak koji dokazuje pristanak i izjavu volje korisnika, kao i naknadnu potvrdu iste slanjem SMS poruke ili na drugi gore opisani način, postojala bi tzv. dvo-faktorska autentifikacija, koja nedvosmisleno dokazuje izjavu volje korisnika.

Druga važna stavka su računi za pružene usluge i njihova dostava. U ovoj digitalnoj eri razvijene su nove metode informisanja korisnika o mjesečnim računima, kao što su slanje računa putem elektronske pošte, slanje personalizovanih SMS-ova sa internet linkom koji omogućava preuzimanje računa, preuzimanje računa iz mobilne aplikacije operatora. Sve ove elektronske metode moraju imati jednak tretman kao i dostavljanje računa

u papirnoj formi. Smatramo da su opisani načini još sigurniji, jer možemo da provjerimo da li je račun stvarno dostavljen kupcima, za razliku od slanja poštom, i stoga bi ga tretirati kao poželjniji način slanja računa.

Vrijedi spomenuti slučaj Vlade Republike Sjeverne Makedonije koja je zbog teške situacije uzrokovane pandemijom Korona virusa, donijela Uredbu sa zakonskom snagom prema kojoj izdavaoci računa obavještavaju primaoca da će im račun biti dostavljen u elektronskom obliku (u formi pdf ili drugoj formi dostavi porukom, preko linka, elektronskom poštom ili dr.). Primalac računa ima rok od deset dana da iskaže svoje neprihvatanje prijema takvog računa, a ako primalac računa u tom roku ne odluči o zahtjevu izdavaoca računa, smatraće se da je ugovoreno za slanje fakture u elektronskom obliku.

Preporuke za Ministarstvo javne uprave, digitalnog društva i medija:

Iako Zakon o elektronskim komunikacijama nije u nadležnosti Ministarstva javne uprave, digitalnog društva i medija, za potpunu realizaciju digitalnog načina poslovanja, neophodne su izmjene ovog Zakona, te je svaka podrška i apel ka Ministarstvu ekonomskog razvoja dobrodošla.

Istakli bi da Zakon o izmjenama i dopunama zakona o elektronskim komunikacijama, koji je 2019. godine prošao javnu raspravu, a prema raspoloživim informacijama i intersektorsku tj. Vladinu proceduru, ali još nije ušao u Skupštinsku proceduru, predviđa da pored svojeručnog potpisivanja, pretplatnički ugovor može biti potpisan i na bilo koji drugi način potpisivanja u skladu sa propisima o identifikaciji, elektronskom potpisu i ličnoj karti, a koje operator učini dostupnim što uključuje, bez ograničenja, elektronski potpis, napredni elektronski potpis, kvalifikovani elektronski potpis i svojeručni potpis u digitalnoj formi.

Stoga molimo da Ministarstvo javne uprave, digitalnog društva i medija posreduje da se stvore uslovi da se predmetni Zakon što je moguće prije usvoji, uz ako je moguće dopune koje bi omogućile prethodno opisane procedure koji se zasnivaju na korišćenju eID-a.

3. Digitalna komunikacija sa javnim institucijama (engl. „paperless“)

Da bismo bili efikasniji i imajući u vidu već pomenuti pravni regulatorni okvir iz Zakona o elektronskoj identifikaciji i elektronskom potpisu, smatramo da je neophodno omogućiti preuzimanje preko portala e-Uprave neophodnih dokumenata za prijavu za različite javne tendere, kao što su potvrde, izvodi itd. koji bi naravno bili elektronski potpisani od strane odgovarajućeg orga-

na u skladu sa Zakonom o elektronskom dokumentu. Trenutni postupak koji podrazumijeva slanje pisanog zahtjeva odgovarajućim institucijama, čekanje na odgovor i slanje dokumenata u papirnoj formi, potom skeniranje, zahtijeva puno vremena i stvara nepotrebnu birokratiju i paralogiju.

Podnošenje zahtjeva za izgradnju i održavanje mreže bila bi još jedna usluga za koju smatramo da treba omogućiti online način rada.

Preporuka za Ministarstvo javne uprave, digitalnog društva i medija:

Proširiti paletu usluga portala e-Uprave u skladu sa prethodno predloženim.

4. Razmjena podataka o Nacionalnom identifikacionom broju

Nacionalni identifikacioni broj, koji je uveden istovremeno sa novim ličnim kartama, rješava problem koji pružaoci telekomunikacionih usluga imaju u smislu identifikacije svojih kupaca, a sa druge strane osigurava zaštitu ličnih podataka, što sa JMB nije slučaj, a pored toga JMB nije podatak koji se obavezno registruje.

Međutim, u ovom procesu prepoznali smo dva problema:

- ▶ Svijest građana koji je njihov NIB (nacionalni identifikacioni broj) - pošto nije odštampan na ličnoj karti;
- ▶ Većina sistema u Crnoj Gori (organi javne uprave, banke itd.) i dalje se baziraju na JMB kao jedinom nepromjenjivom podatku koji jednoznačno identifikuje osobu.

Naš predlog bi bio organizovanje razmjene podataka sa MUP-om kako bismo mogli da za sve naše postojeće korisnike automatski dobijemo podatak o njihovom NIB uparivanjem sa podacima kojima raspolažemo iz aktuelnih verzija lične karte. Smatramo da bi za nove korisnike bilo od koristi kreiranje online portala na kojem građani ukucavanjem JMB mogu da dobiju informacije o svom NIB-u kako bi u našem sistemu bili registrovani i jedinstveno prepoznati.

Takođe, imajući u vidu da se na osnovu Zakona o elektronskoj identifikaciji i elektronskom potpisu podaci o NIB objavljuju u sertifikatu, a posjedovanje ovih informacija na jednostavan način za kupce ukloniće prepreke kao što su dodatne posjete ovlašćenom organu radi informacije o NIB-u, da bi na kraju dobili uslugu od vjerenja kod registrovanog provajdera.

Preporuke za Ministarstvo javne uprave, digitalnog društva i medija:

Uzimajući u obzir da je nadležno Ministarstvo unutrašnjih poslova, stvoriti zajedničku radnu grupu u cilju definisanja procesa razmjene podataka.

U isto vrijeme predložiti Ministarstvu ekonomskog razvoja, izmjenu Zakona o elektronskim komunikacijama i Pravilnika o registraciji kupaca radi prepoznavanja nacionalnog identifikacionog broja prilikom registracije korisnika.

5. Regulatorni i tehnološki faktori koji su potrebni za podršku E2E Internet prodaji osnovnih bankarskih proizvoda - uglavnom: Otvaranje računa i kreditiranje

Regulatorne izmjene kako bi se podržala identifikacija kupaca i AML procedure putem mrežnih kanala (npr. video poziv);

Regulatorne izmjene koje podržavaju potpisivanje ugovora o zajmu putem e-Bankinga - bez upotrebe kvalifikovanog digitalnog potpisa;

Primjena eID-a i "Trust" usluga u zemlji (MobileID i digitalni potpisi);

Produženje rada Kreditnog biroa CBCG na način da bude dostupan 24/7 (trenutno dostupan od 8:00h do 20:00h, što uslovljava dostupnost online usluga kada je u pitanju kreditiranje);

Uprava prihoda Crne Gore i Fond PIO da učine dostupnim svoje registre podataka (kako bi banke i druga pravna lica mogli da integrišu svoje sisteme i dobiju informacije o platama / penzijama kupaca).

6. Kreiranje RG koja bi se bavila procesom digitalne transformacije u čiji sastav bi bili predstavnici finansijskog sektora, sektora telekomunikacija i eksperti za razvoj e-Vlade koji bi radili zajedno sa Ministarstvom javne uprave, digitalnog društva i medija u cilju pripreme/izmjene neophodne regulative, davanju podrške razvojnom procesu i pripremi tehnološke infrastrukture.

OSTALE BARIJERE

Kao dodatni dio izdanja Bijele knjige, ukratko ćemo navesti primjere „ostalih barijera“ sa kojima se naši članovi suočavaju. Pitali smo članove koje su to barijere, a evo i njihovih odgovora:

- 1.** Potrebno je urediti lokalne takse i naknade koje se trenutno razlikuju od opštine do opštine i stvaraju netransparentnu i manje privlačnu investicionu klimu. Sekretarijat Savjeta za konkurentnost radi na pripremi registra ovih parafiskalnih nameta. Naredni korak treba da bude ulaganje napora da se uredi ovi nameti u cijeloj Crnoj Gori.
- 2.** Puna implementacija i upotreba digitalnog potpisa – mogućnost otvaranja računa u banci i apliciranja za druge bankarske usluge bez odlaska u banku.
- 3.** Zajedničko usklađivanje pravnih rješenja kako bi se promovisalo elektronsko poslovanje. Na primjer, Zakonom o privrednim društvima propisano je da korišćenje pečata privrednog društva nije obavezno što se u praksi ne primjenjuje.
- 4.** Prilikom osnivanja kompanije kojim se potvrđuje da akcionar nema više od 30% akcija u drugoj kompaniji registrovanoj u Crnoj Gori propisana je obaveza dobijanja uvjerenja od Centralnog klirinško-depozitarnog društva. Smatramo da se ova dokumenta / podaci mogu dobiti zvaničnim putem ili putem centralizovane baze podataka pravnih lica, a ne da se investitoru dodaje još jedan korak prilikom registracije. Cilj je da pojednostavimo proceduru osnivanja, a ne da je komplikujemo.
- 5.** Poreska konsolidacija: Tumačenje odredbi zakona od strane Poreske uprave o prihvatanju povezane kompanije radi poreske konsolidacije ne dozvoljava dodavanje novoosnovanog povezanog pravnog lica nakon donošenja odluke o odobrenju poreske konsolidacije za period od pet godina od kako je donijeta odluka. Ovakvim tumačenjem sprečava se ostvarivanje benefita koji se nude poreskom konsolidacijom. Trebalo bi dozvoliti automatsko dodavanje novoosnovanog povezanog pravnog lica uz dostavljanje pisanog obavještenja.
- 6.** Prikazivanje bilansa uspjeha: trenutno važeći konturni plan i model finansijskih izvještaja koji izdaje Institut sertifikovanih računovođa Crne Gore ne dozvoljava dvije metodologije prikazivanja bilansa uspjeha (po prirodi i po funkciji) i ograničava se na jednu metodologiju koja ne mora uvijek da zadovolji poslovnu prirodu svih kompanija, posebno kompanija koje se bave razvojem nekretnina. Trebalo bi dozvoliti obje metodologije u za-

visnosti od prirode poslovanja.

- 7.** Izvršni direktor u kompanijama: Trenutno strani državljanin ne smije da bude izvršni direktor u više od tri kompanije, što ne olakšava poslovanje grupe kompanija kao što je to slučaj kod jednog našeg člana. Trebalo bi da izvršni direktor majke kompanije može da bude izvršni direktor svih podružnica koje posluju u okviru grupe.
- 8.** Visoki iznosi naknade za angažovani prenosni kapacitet koju plaćaju proizvođači električne energije priključeni na prenosni sistem – od 01. januara 2014. godine izmjenama Metodologije za utvrđivanje regulatorno dozvoljenog prihoda i cijena za korišćenje prenosnog sistema uspostavljena je obaveza proizvođača električne energije koji su priključeni na prenosni sistem da plaćaju angažovani mrežni kapacitet. Do 01. januara 2014. godine angažovani prenosni kapacitet naplaćivao se samo od kupaca električne energije, tako da se cjelokupan regulatorno odobreni prihod Operatora prenosnog sistema pokrivaio naknadama naplaćenim od strane kupaca. Kako proizvodnja električne energije u Crnoj Gori od 2012. godine nije regulisana djelatnost to EPCG kao proizvođač električne energije nije u mogućnosti da navedeni trošak direktno „uključiti“ u cijene svojih usluga. Kada su 2019.godine, izmjene i dopune metodologije stupile na snagu, suština je da proizvođači učestvuju u pokrivanju gubitaka u mreži pored angažovanog mrežnog kapaciteta. Time su proizvođači plaćali i za angažovani kapacitet i za proizvodnju proizvodnih kapaciteta. Iznosi naknada utvrđeni predmetnim metodologijama za 2021. godinu iznose 200,9417 €/MW/mjesec odnosno 2,7291 €/MW. Ako se ukupni trošak CGES prenijet na proizvođače povezane na prenosni sistem (10.578.086€) podijeli sa bilansiranom proizvodnjom ovih proizvođača za 2021.godinu (3.307 GWh) cijena će iznositi 3.198€/MWh. Ove cijene značajno prevazilaze iznos utvrđen Uredbom EK broj 838/2010 o utvrđivanju smjernica koje se odnose na mehanizam naknade između operatora prenosnih sistema i zajednički regulatorni pristup naplati prenosa.
- 9.** Dodatni troškovi proizvođača po osnovu implementacije Zakona o zaštiti od negativnih uticaja klimatskih promjena, akciza na ugalj i lokalnih ekoloških taksi – novi Zakon o zaštiti od negativnih uticaja klimatskih promjena stupio je na snagu početkom 2020.godine i, inter alia, obavezuje proizvođače koji emituju ugljen-dioksid da kupe emisione kredite. Iako je značajan dio emisioh kredita dodijeljen besplatno, a imajući u vidu da se moraju smanjivati 5% godišnje, troškovi EPCG po ovom osnovu iznosili su nešto više od 7 miliona eura u 2019.godini za proizvodnju električne energije u Termoelektrani Pljevlja u 2020.godini. Akciza na ugalj je uvedena što je predstavljalo trošak za EPCG u 2020.

godini od 4.7 miliona eura. Dalje, lokalna ekološka taksa uvedena je za opštinu Pljevlja početkom 2020.godine tako da po ovom osnovu EPCG ima dodatni trošak od milion eura. Ovi novi nameti značajno povećavaju jediničnu naknadu za proizvodnju TE Pljevlja i samim tim smanjuju se izgledi za hitna ulaganja u TE koja bi doprinijela većoj efikasnosti i zaštiti životne sredine.

10. Ograničenja u uslovima valorizacije tržišta električne energije prodane domaćinstvima – iako je tržište električne energije za pravna lica zvanično otvoreno 2009. godine, a za domaćinstva 2015.godine, u Crnoj Gori nema novih snabdjevača zbog niskih cijena struje i zakonskih ograničenja. Razlozi su sljedeći: nepovoljni društveno-ekonomski ambijent za krajnje kupce u Crnoj Gori što se ogleda u nemogućnosti plaćanja tržišne cijene struje i zakonska ograničenja u smislu procenta povećanja cijene struje za domaćinstva i male kupce koje snabdijeva EPCG kao dominantni snabdjevač (javni snabdjevač do kraja 2016). Članom 249 Zakona o energetici, do uspostavljanja likvidnog tržišta, ograničavaju se godišnje stope povećanja cijene struje za domaćinstva i male kupce koje snabdijeva EPCG na 6%. Trenutne cijene struje za domaćinstva i male kupce iznose 42,39€/MWh, a za kupce na veliko i proizvođače 44,932 €/MWh, što predstavlja 80% trenutne tržišne cijene, pa je očigledno da EPCG ne može adekvatno da valorizuje na tržištu više od 80% proizvodnje, zbog pomenutih ograničenja.

11. Doprinos opštinskim turističkim organizacijama: opštine naplaćuju ovu taksu na osnovu profita kompanije. Ovo je klizna naknada. Nije jasno da li se ova taksa obračunava na osnovu profita svih maloprodajnih objekata određene kompanije koji se sabira za svaku opštinu ili se naknada treba naplaćivati odvojeno za svaki objekat. Procjena troškova za ovu naknadu može značajno da varira s obzirom da se ona mjeri na osnovu profita.

12. Odobrenje za postavljanje reklamnih oznaka (poslovnih oznaka za svaki maloprodajni objekat) i plaćanje godišnje naknade: dobije se odobrenje za postavljanje ovih znakova od nadležnih institucija koje izdaju građevinsku dozvolu, ali nakon završetka izgradnje, potrebno je ponovo podnijeti prijavu i dobiti odobrenje na opštinskom nivou. Smatramo da o ovom pitanju treba da odlučuje jedna institucija. Osim toga, nije najjasnije zakonom definisano šta se smatra reklamnim znakom i samim tim podliježe naplati naknade. Takođe, smjernice o iznosu naknade za svaki znak nijesu jasne pa razne opštine naplaćuju drugačije iznose.

13. Propisi o identifikaciji klijenta i potpisivanje ugovora elektronskim putem bez odlaska u instituciju (ban-

ka, telekomunikacije, osiguranje, ostali pružaoci usluga, itd.). Navedeno je danas izvodljivo sa platnim karticama Visa/MasterCard, ali ovaj predlog odnosi se na identifikaciju korisnika bez kartice, bankovnog računa ili druge vrste ugovora koji se potpisuje sa institucijom.

14. Sudska praksa nije ujednačena, npr. različite sudije u istim ili sličnim situacijama daju različite presude koje nijesu po standardima vladavine prava. Ustavni sud Crne Gore proglasio je neustavnim statut jednog udruženja u Crnoj Gori i povukao ga, ali je u ponovljenom postupku potvrdio presudu Osnovnog i Višeg suda koje su se zasnivale na statutu koji je proglašen neustavnim. Ustavni sud Crne Gore ne donosi presude blagovremeno, što nije u skladu da pravom na suđenje u razumnom roku. Iako je Ustavni sud u zakonskoj obavezi da razmatra slučajeve po redosljedju po kom se zavode u Sudu, u praksi to nije slučaj.

15. Zakon o radu nije adekvatan i treba biti fleksibilniji. Naročito bi poslodavac trebalo da ima više fleksibilnosti prilikom raskida ugovora o radu jer su važeći uslovi za raskid ugovora jako strogi i nijesu prilagođeni tržišnoj ekonomiji. Od poslodavca se traži da zaključi, po pravilu, ugovor o radu na neodređeno, koji je u praksi jako teško raskinuti, jer raskid ugovora prati duga i komplikovana procedura, koju dodatno komplikuje sudska praksa koja je naklonjena zaposlenima. Zato su poslodavci primorani da zadržavaju zaposlene iako oni ne ispunjavaju svoje radne obaveze, što može negativno da utiče na poslovne rezultate kompanije kao i na stopu zaposlenosti u zemlji.

16. Zakonom o porezu na promet polovnih motornih vozila, plovni objekata, vazduhoplova i letilica propisuje se neopravdano visoke poreske stope.

17. Donošenje odluka u sudskim procesima – očekuje se da sud donosi odluke na osnovu predstavljenih činjenica, usklađenih u svim slučajevima, na svim instancama, profesionalno i blagovremeno. Poboljšanje u donošenju odluka u sudskim procesima vodi do povećanja povjerenja u sudske procese.

18. Efikasnost i ujednačenost zvaničnog stava državnih organa – brži odgovor na zvanične dopise koji se šalju državnim organima vodi ka efikasnim i profesionalnim državnim organima. Takođe, neophodno je da se ujednače odgovori raznih državnih organa i da se izbjegne davanje različitih odgovora na isto pitanje od strane raznih državnih organa.

19. Postupak prinudne naplate kod javnih izvršitelja – Proces je spor, blokada računa klijenata nekad traje

danima. Ovo se odnosi na neke opštine npr. javni izvršitelj u Budvi.

20. Centralizacija – pojednostavljivanje podataka o računu klijenta – Usvajanje zakona o potpisivanju ugovora na daljinu (što upućuje na identifikaciju klijenata) preko kanala / metoda koji su već prepoznati i implementirani u drugim zemljama Evrope i u regionu (video identifikacija, 2FA...).

21. Povezivanje subjekata (banaka) sa Upravom prihoda u smislu jednostavnijeg prikupljanja određenih podataka o klijentima kao što su iznos poreza i uredno plaćanje poreza, podaci o firmi u kojoj su zaposleni itd.

22. Izmjena regulative u dijelu da jedan klijent ima jedan račun u jednoj banci i uvođenje instrumenta Zadužnice/Direct Debit (koji je takođe implementiran kod zemalja u regionu) gdje bilo koja banka ima mogućnost slanja trajnog naloga (direct debit) banci u kojoj taj klijent ima račun i ta banka ima zakonsku obavezu da redovno mjesečno naplaćuje kreditnu obavezu (ratu) i prenosi banci inicijatoru naloga, a da pri tome klijent nema obavezu da prenosi platu iz jedne u drugu banku, a da može da uzme kredit u bilo kojoj banci.

23. Digitalizacija Vladinih agencija – razmjena informacija o klijentima bez papira sa Upravom prihoda i Fondom PIO; katastar (za nepokretnost i status hipoteke, online upis hipoteke i izmjena statusa sa kojom su saglasni klijent i banka), Ministarstvo unutrašnjih poslova (informacije o pokretnoj imovini, ažurirane adrese klijenata).

24. Centralizacija podataka o klijentima koji su neophodni za računanje kreditne sposobnosti klijenta ili donošenje odluka, ili određivanje kreditnog rejtinga na nivou države uzimajući u obzir sve podatke koji se odnose na obaveze klijenata: krediti, računi za telefon, struju, vodu, komunalne usluge, porezi, registracija vozila.

25. Proaktivan pristup kod zaštite imovine – izmjena Zakona o izvršenju u smislu vanrednih situacija (npr. COVID), i podrške koju policijske snage pružaju javnim izvršiteljima tokom iseljavanja iz bančine imovine, što bi trebalo podržati pravilnim sprovođenjem Zakona o svojinsko-pravnim odnosima. Trenutno imamo situaciju da banka ne može da uđe u svoju imovinu koju je uzela prije deset mjeseci jer policija ne može da pomogne javnim izvršiteljima.

26. Efikasnost u sudskim procesima i veća stručnost pravnih eksperata – očekuje se da se presude i mišljenja viših instanci u pravnim procesima donose efikasno uz

stručnost pravnih eksperata koji bi trebalo da predstavljaju problem profesionalno, jasno i blagovremeno. Predložimo da se definišu rokovi i kazne za neispunjavanje datih rokova za donošenje odluka. Kompanije su u situaciji da nekoliko godina čekaju presude iz raznih razloga.

27. Usklađivanje zakona i jednako tumačenje/shvaćanje –nekoliko zakona definiše istu temu (npr. Zakon o radu i Zakon o izvršenju u dijelu maksimalnih finansijskih obaveza u odnosu na zaradu) ali zakoni nijesu usklađeni i to ostavlja prostor za različita tumačenja. Zakon(i) bi trebalo da definišu nefinansijske obaveze i da ih odvoje od finansijskih obaveza jer se kompanije koje nemaju dozvole za rad miješaju sa bankarskim tržišnim udjelom i čine naplatu duga komplikovanijom, a isto važi i za finansijsku sposobnost klijenta.

28. Rad sudskih vještaka – banka ističe potrebu za jedinstvenijim pristupom u radu sudskih vještaka i njihovim angažovanjem u postupku prinudne naplate za banku. U par sudskih procesa gdje je banka izvršila van-sudsku prodaju ili preuzela obezbjeđenje, sudski vještaci su bili angažovani za procjenu nekretnine. Prvu procjenu nekretnine uradio je izabrani sudski vještak građevinske struke. Na dobijenu procjenu žalio se dužnik i sud je naredio drugu procjenu i odabrao drugog vještaka, ovog puta mašinske struke. Ta procjena se dosta razlikovala (razlika više od 50%).

29. Centralizacija podataka o zaposlenima – uz centralizaciju podataka o zaposlenima, poslodavac podnosi podatke centralnoj jedinici. Podaci su vidljivi/dostupni svim povezanim/relevantnim jedinicama. Uprava prihoda, budući da je centralna lokacija za podatke o zaposlenima i njihovim zaradama, dostavlja potrebne podatke Fondu za zdravstvo (ovo je već implementirano) i Fondu PIO. Centralizacija podataka obezbjeđuje unapređenje obrade podataka, kontrolu i transparentnost podataka. Potrebna je i centralizacija državnih organa (Zavod za zapošljavanje, Fond za zdravstvo, Fond PIO itd.) kako bi se uštedjelo vrijeme i obezbijedila centralizovana obrada podataka.

30. Digitalizacija državnih organa – digitalizacija državnih organa (Zavod za zapošljavanje, Uprava prihoda, Fond PIO, Fond za zdravstvo, itd.) omogućava digitalni prenos podataka koji se odnose na zaposlene (npr. objava slobodnog radnog mjesta, registracija novoza-poslenih, izmjene vezane za registraciju zaposlenih, razne potvrde o zaposlenju, godišnji podaci o penzijskom osiguranju, refundacije zarade, itd.). U isto vrijeme, uz digitalnu razmjenu podataka eliminiše se dostavljanje papirne dokumentacije, dugotrajna administracija, kao i veliki prostor za arhiviranje, greške u izvršenju i obezbjeđuje se finansijska ušteda.

STATUS IMPLEMENTACIJE PRIHVAĆENIH PREPORUKA IZ BIJELE KNJIGE 2019¹

PREPORUKA ZA MINISTARSTVO EKONOMIJE (ZAKON O ELEKTRONSKIM KOMUNIKACIJAMA)

U doba digitalizacije papirni računi ne donose nikakvu dodatnu vrijednost klijentu. S druge strane, prijem elektronskih računa predstavlja brojne koristi poput dobijanja računa ranije, prije nego što stignu papirni računi, sigurnu dostavu, dostupnost u svakom trenutku, mogućnost čuvanja u Cloud-u i tako dalje. Sve ovo ide uz mobilne i elektronske usluge, kao i elektronska plaćanja koja građani sve više koriste. Čak i ako se plaćanje ne vrši elektronskim putem (već recimo u Pošti) klijentima nije potreban odštampan račun, dovoljno je da daju svoj broj telefona.

Budući da se radi o dokazanim društveno-odgovornim kompanijama, telekomunikacioni operatori posvećeni su očuvanju životne sredine, a jedan od načina da ostvare cilj "zelene" privrede vide u povećanju broja korisnika koji račun primaju elektronskim putem. Stoga bi naša preporuka bila da se kroz izmjene Zakona o elektronskim komunikacijama omogući ova usluga i da se elektronski račun definiše kao prva i obavezna opcija za sve klijente koji koriste usluge Interneta.

Smatramo da je ovo opravdano, ne samo kao rješenje za očuvanje životne sredine i komotnije rješenje za korisnike, već i kao prilika da pružaoci usluga na mreži preusmjere troškove za izradu papirnih računa u najmoderniju infrastrukturu i iskustvo na mreži (FTTH, 4G itd.) što bi donijelo veću vrijednost tržištu.

ODGOVOR MINISTARSTVA EKONOMIJE:

Zakonom o elektronskim komunikacijama je dozvoljeno i prepušteno korisnicima da se odluče da li će primati račun u elektronskoj formi. Dakle, na njihovo traženje i uz njihovu saglasnost, račun im se dostavlja elektronskim putem.

Međutim, u odnosu na navike stanovništva, poštovanje prema starijoj populaciji, u odnosu na udio stanovništva koje nema pristup internetu ili ga ne koristi u dovoljnoj mjeri, cijenimo da bi mjera izdavanja elektronskog računa, kao jedinog i obavezujućeg (ukoliko primalac to ne odbije), u ovom trenutku bila preuranjena, ali smo mišljenja da svakako treba ići u tom pravcu. Radi se o usluzi koja je već u znatnoj mjeri zastupljena na našem tržištu. Operatori korisnicima dostavljaju račune elektronskim putem, nakon date saglasnosti od strane korisnika. U vezi sa ovom preporukom smatramo da kao osnovni način dostavljanja računa za pružene usluge i dalje treba da ostane dostavljanje štampanog računa putem pošte, ali i da treba razvijati modalitete unapređenja postojeće prakse, vodeći računa o potrebama, interesima i pravima krajnjih korisnika usluga, sa ciljem da se povećava udio računa dostavljenih i plaćenih elektronskim putem, do momenta kada to zakonski bude definisano kao jedini i obavezujući način.

KOMENTAR AGENCIJE ZA ELEKTRONSKE KOMUNIKACIJE I POŠTANSKU DJELATNOST:

U vezi sa preporukom 1 Savjeta Stranih investitora iz Bijele Knjige za utvrđivanjem kao obaveznog načina dostavljanja računa elektronskim putem, Agencija je stala da je takav način dostavljanja računa i sada dozvoljen. Praksa dostavljanja računa elektronskim putem je u znatnoj mjeri zastupljena u Crnoj Gori, ali da o načinu primanja računa, na upit operatora, treba da odluči korisnik javnih elektronskih komunikacionih usluga. Kada se korisnik saglasi

¹ Odgovori resornih institucija na dan 31. decembar 2020. godine

sa takvim načinom dostavljanja računa za pružene usluge ili je takav način zahtjevao sam korisnik, tada se računi šalju elektronskim putem.

Agencija takođe cijeni da ovaj zahtjev, odnosno Preporuka 1 iz Bijele Knjige za izmjenom Zakona o elektronskim komunikacijama u ovom dijelu nije obrazložena u mjeri dovoljnoj za zauzimanje konačnog stava po ovom pitanju. Smatramo da je zanemarena i činjenica da dobar dio korisnika javnih elektronskih komunikacionih usluga još uvijek nije informatički pismen i da ne koristi internet, odnosno e-mail. Prema istraživanju Monstat-a o upotrebi IKT u domaćinstvima u od 31. oktobra 2019. godine procenat lica koja su u poslednja tri mjeseca koristila internet je 73,5%, a slanje/primanje e-maila obavilo je 70,5% od procenta koji su koristili internet, što znači da 51,82% građana Crne Gore koristi e-mail. Stoga smo stava da kao osnovni (definisani) način dostavljanja računa za pružene usluge treba i dalje da ostane dostavljanje pisanog računa putem pošte, ali i da svakako treba razvijati modalitete unapređenja postojeće prakse i prilagođavanja trenutnoj situaciji, vodeći računa o potrebama, interesima i pravima krajnjih korisnika usluga, sa ciljem da se iz godine u godinu povećava udio računa dostavljenih elektronskim putem.

PREPORUKA ZA MINISTARSTVO ODRŽIVOG RAZVOJA I TURIZMA (ZAKON O PLANIRANJU PROSTORA I IZGRADNJI OBJEKATA) I AGENCIJU ZA ELEKTRONSKE KOMUNIKACIJE I POŠTANSKU DJELATNOST

Kao što je ICT Komitet već ranije skretao pažnju, važeći Zakon o planiranju prostora i izgradnji objekata predstavlja određenu barijeru u poslovanju jer elektronska komunikaciona infrastruktura neophodna za pružanje usluga od javnog interesa nema potrebnu zaštitu koja je predviđena Zakonom o elektronskim komunikacijama. Naime, osnovni problem je taj što lokalne samouprave različito primjenjuju propise i donose različite odluke o održavanju i izgradnji nove infrastrukture. Ali, to nije jedini problem sa kojim se suočavaju operatori u primjeni ovog Zakona.

Čest problem je oštećenje ili kidanje kablova ili ostale infrastrukture prilikom izgradnje i rekonstrukcije zgrada, puteva i ostalog. Uzrok ovoga leži u činjenici da prilikom izdavanja urbanističko-tehničkih uslova i pripreme projektne dokumentacije, segment telekomunikacija nije tretiran ni u jednom slučaju. Praksa pokazuje da u javno dostupnim izdatim urbanističko-tehničkim uslovima nema uslova za povezivanje na telekomunikacionu infrastrukturu ili za njenu zaštitu. U nekim rijetkim slučajevima, ovi uslovi sadrže spisak propisa koji se moraju uzeti u obzir prilikom potpisivanja ugovora.

Stoga, organi koji izdaju urbanističko-tehničke uslove i dokaze potrebne za pripremu tehničke dokumentacije u većini slučajeva ne poštuju odredbe Zakona iz člana 74, stava 5. Za razliku od telekomunikacione infrastrukture, ostale instalacije kao elektro i vodovodni sistemi zaštićeni su jer se svim javno dostupnim izdatim urbanističko-tehničkim uslovima propisuje “elektro-energetska saglasnost” i “vodovodna saglasnost”.

Na ovaj način, realizacija građevinskih projekata dovodi do toga da telekomunikaciona infrastruktura bude oštećena i devastirana što predstavlja direktan i indirektan finansijski gubitak. Mislimo da bi problem mogao da se riješi pojašnjenjem odredbi Zakona kao i jasnijim uputstvima za sprovođenje Zakona koja treba da izda nadležno ministarstvo. Agencija za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost bi trebalo da ima proaktivan pristup i da pozove sve zainteresovane strane koje namjeravaju da realizuju građevinski projekat, da pribave telekomunikacionu saglasnost kao neophodan dokument urbanističko-tehničkih uslova. Ovako bi se obezbijedilo potpuno sprovođenje ne samo Zakona o planiranju prostora i izgradnji nego i Zakona o elektronskim komunikacijama i podzakonskih akata.

ODGOVOR MINISTARSTVA ODRŽIVOG RAZVOJA I TURIZMA:

U odnosu na navedenu preporuku u dijelu da je “osnovni problem taj što lokalne samouprave različito primjenjuju propise i donose različite odluke o održavanju i izgradnji nove infrastrukture”, ukazujemo da je poštovanje propisa obaveza svih pravnih i fizičkih lica.

Prepoznajući značaj infrastrukture za razvoj države, još derogiranim Zakonom o uređenju prostora i izgradnji objekata data je mogućnost lokalnim samoupravama da za izgradnju lokalnih objekata od neposrednog interesa za lokalno stanovništvo donose odluke o izgradnji lokalnih objekata od opšteg interesa. Na taj način je data mogućnost da se prevaziđu problemi, naročito u infrastrukturnom opremanju, izgradnje objekata koji nijesu prepoznati planskim dokumentom. Na osnovu navedene odluke izvršni organ jedinice lokalne samouprave određuje

lokaciju za izgradnju predmetnog objekta.

Donošenje i definisanje navedene odluke je isključivo u ingerenciji lokalnih samouprava i postoje manja odstupanja kod određenog broja lokalnih samouprava, ali suština je svima ista, a to je da se omogući građenje objekata od interesa za lokalno stanovništvo iako isti nijesu prepoznati planskim dokumentima, što smatramo da nije biznis barijera, već suprotno – omogućavanje razvoja lokalne zajednice iako isto nije prepoznato planskim dokumentom. Navedenim odlukama se skraćuje vrijeme realizacije određenih investicionih aktivnosti za vrijeme potrebno za izmjenu i donošenje planskog dokumenta. Istina je da u implementaciji zakonskih rješenja uvijek ima izazova.

Nadalje, u skladu sa Zakonom o planiranju prostora i izgradnji objekata izdaju se urbanističko-tehnički uslovi. Navedeni uslovi sadrže sve informacije iz planskog dokumenta, prije svega postojeće stanje i planirano stanje.

Postojeće stanje sadrži sve ulazne podatke koje je planer, prije izrade planskog dokumenta, dobio od određenih subjekata, što će reći da ako nije dobio katastar podzemnih instalacija za obuhvat određenog planskog dokumenta od Uprave za nekretnine, da je navedene podatke trebao da dobije makar od subjekata u čijem interesu je da se ti podaci nađu u planu. Takođe, planer sagledava i podatke dobijene od različitih subjekata koji sadrže informacije o njihovom daljem razvoju.

Na osnovu tih ulaznih podataka priprema se nacrt planskog dokumenta koji ide na javnu raspravu, kao i na mišljenja velikom broju organa. Usvajanjem planskog dokumenta stiču se uslovi za izdavanje urbanističko-tehničkih uslova za obuhvat tog plana.

Urbanističko-tehnički uslovi, između ostalog sadrže i dio koji se tiče telekomunikacione infrastrukture – postojeće i planirano stanje.

Izgradnja objekata se zasniva na izradi tehničke dokumentacije na osnovu izdatih urbanističko-tehničkih uslova i zakona koji direktno ili indirektno utiču na proces izgradnje. Tako da, konkretno kada je u pitanju oblast telekomunikacija, u dijelu projektovanja telekomunikacione infrastrukture svaki projektant mora da se pridržava i odredbi Zakona o elektronskim komunikacijama i pravilnika donešenih na osnovu navedenog zakona. Navedeno ne mora i ne treba da bude dio urbanističko-tehničkih uslova zato što su članom 68 Zakona o planiranju prostora i izgradnji objekata, definisani osnovni zahtjevi za objekat, članom 72 istog zakona da se tehničkim propisima razrađuju osnovni zahtjevi za objekat, uslovi za izradu tehničke dokumentacije, svojstva koja moraju imati građevinski proizvodi u odnosu na njihove bitne karakteristike, način izvođenja građevinskih radova i drugi tehnički zahtjevi u vezi sa objektom i njegovim građenjem. Nadalje, članom 122 istog zakona, propisano je da onaj ko projektuje obavezan je da tehničku dokumentaciju izrađuje u skladu sa urbanističko-tehničkim uslovima, navedenim zakonom, posebnim propisima i pravilima struke u odnosu na pitanja koja nijesu uređena zakonom, a da revident sve navedeno treba da iskontroliše i potvrdi da je sve urađeno u skladu sa zakonom (pri tome se misli na sve zakone, a ne samo na krovni zakon kojim se uređuje izgradnja svih objekata).

Na osnovu svega navedenog glavni projekat na osnovu kojeg se gradi objekat, radi se u skladu sa svim zakonima i tehničkim propisima koji uređuju pojedine oblasti, pa i oblast telekomunikacija. Pri tome treba napomenuti da svi projektanti imaju dostupnu bazu podataka, koju Agencija za telekomunikacije u skladu sa članom 29 stav 1 Zakona o elektronskim komunikacijama ima obavezu da vodi, a to su registri u oblasti elektronskih komunikacija: operatora, dodijeljenih radio-frekvencija, dodijeljenih brojeva i adresa i elektronske komunikacione infrastrukture i povezane opreme, dok su operateri u skladu sa članom 55 istog zakona dužni da podatke za navedene registre dostavljaju Agenciji kvartalno.

Ukoliko je ažurirana navedena baza, utoliko su izgledi da dođe do "oštećenja ili kidanja kablova ili ostale infrastrukture prilikom izgradnje i rekonstrukcije zgrada, puteva i ostalog" minimalni. Osim Zakona o elektronskim komunikacijama, svi operateri su, u skladu sa Zakonom o državnom

premjeru i katastru nepokretnosti, dužni da u katastar nepokretnostu unesu podatke o infrastrukturi kojom gazduju (član 139). I ono što je najvažnije, u skladu sa članom 128 Zakonom o državnom premjeru i katastru nepokretnosti, katastar vodova predstavlja jedinstvenu i javnu evidenciju u koju se upisuju podaci o vodovima i pravima na njima, dok su državni organi, privredna društva i druga pravna i fizička lica dužna da, u poslovima za koje su potrebni podaci o vodovima i podzemnim objektima, a naročito prilikom izrade tehničke dokumentacije, odnosno izvođenja građevinskih radova, koriste podatke katastra vodova.

To će reći da ukoliko nema podataka u zvaničnoj i javnoj evidenciji o vodovima i pravima na njima, ni projektanti, ni izvođači radova neće imati saznanja o njihovom postojanju i u tim slučajevima može doći do oštećenja ili kidanja kablova prilikom građenja objekta.

Na osnovu navedenog, projektovanje i građenje objekata telekomunikacione infrastrukture, je regulisano sa više zakona koji su međusobno usaglašeni. Da bi implementacija istih bila dobra, svi učesnici u ovom procesu počev od vlasnika vodova, planera, projekatara, revidenata, izvođača, stručnog nadzora, svih inspekcija, pa do samih korisnika, moraju se pridržavati zakona.

ODGOVOR AGENCIJE ZA ELEKTRONSKE KOMUNIKACIJE I POŠTANSKU DJELATNOST:

U vezi sa preporukom 2 Savjeta Stranih investitora iz Bijele Knjige koja upućuje na potrebu za pojašnjenjem odredbi Zakona kao i jasnijim uputstvima za sprovođenje Zakona koja treba da izda nadležno ministarstvo, stava smo da treba preduzeti sve moguće mjere za sprečavanje oštećenja elemenata elektronskih komunikacionih mreža i elektronske komunikacione infrastrukture, a time i prekida telekomunikacionog saobraćaja i finansijskih gubitaka. U njihovo definisanje i realizaciju treba uključiti sve relevantne subjekte.

Ukazujemo da prilikom davanja podataka i preporuka za izradu prostorno planskih dokumenata ova Agencija, pored ostalog, ukazuje i na potrebu zaštite postojećih elektronskih komunikacionih mreža, koja je definisana odredbama Zakona o elektronskim komunikacijama. Nažalost nemamo mogućnost kontrole poštovanja datih preporuka prilikom izgradnje objekata i način da izvršimo kontrolu da li je planirana i izvršena adekvatna zaštita elemenata elektronskih komunikacionih mreža i elektronske komunikacione infrastrukture.

Koristimo priliku da istaknemo da se u prethodnom periodu Agencija više puta obraćala relevantnim adresama zbog problema **sa primjenom Zakona o uređenju prostora i izgradnji objekata, i to:**

- Ministarstvu održivog razvoja i turizma (Dopis br Br: 0404 - 4940/1 od 12.06.2017. godine) u cilju dostavljanja Primjedbi, predloga i komentara na nacrt Zakona o planiranju i izgradnji. U dopisu je ukazano da je predmetni nacrt Zakona pisan veoma nejasno i neprecizno, i ukazano na veliku mogućnost zloupotrebe zbog mogućnosti za različito tumačenje pojedinih odredbi koje se odnose na tehničke uslove (sadržaj tehničkih uslova, subjekti koji izdaju tehničke uslove i rokovi za dostavljanje tehničkih uslova, saglasnosti na izdate tehničke uslove).

- Ministarstvu ekonomije (Dopis br. 0404-2446/1 od 14.03.2017), Ministarstvu održivog razvoja i turizma (Dopis br.0404-2447/1 od 14.03.2017. godine) i Ministarstvu javne uprave (Dopis br.0404-2448/1 od 14.03.2017), povodom neadekvatne primjene prethodnog Zakona o uređenju prostora i izgradnji objekata u pogledu obračuna taksi. U dopisima Agencija navodi probleme sa kojima su suočeni operatori usled različitih procedura koje primjenjuju lokalne samouprave pri izdavanju građevinskih dozvola za izgradnju elektronskih komunikacionih mreža elektronske komunikacione infrastrukture, kao i usled primjene različitih lokalnih propisa proračun naknada i taksi za postavljanje i korišćenje elektronskih komunikacionih mreža i elektronske komunikacione infrastrukture. S tim u vezi Agencija je tražila da se bazne stanice na jednak način tretiraju na prostoru cijele Crne Gore i to kao privremeni objekti, kao i da se naknade za postavljanje i korišćenje elektronskih komunikacionih mreža i infrastrukture tretira

i obračunava na sličan način na prostoru cijele Crne Gore po uzoru na primjere dobre prakse iz EU zemalja. (npr. određivanjem maksimalnih i adekvatnih iznosa naknada i taksi).

- Ministarstvu održivog razvoja i turizma (Dopis br.0404 – 5697/1 od 17. 07. 2018. godine) u cilju potrebe za tumačenjem člana 82 Zakona o planiranju prostora i izgradnji objekata („Sl. list Crne Gore” broj 64/17) koji se odnosi na pribavljanje saglasnosti na tehničku dokumentaciju za elektronsku komunikacionu mrežu u postupku revizije glavnog projekta. Dopisom je traženo da, Agencija ili Ministarstvo održivog razvoja i turizma u sklopu svojih aktivnosti, obavijeste revidente koji ovu saglasnost u sklopu procedure pribavljaju. Ministarstvo održivog razvoja i turizma je odgovorilo dopisom br. 106-26/293 od 27.07.2018. godine navodeći da se saglasnost iz člana 82 Zakona o planiranju prostora i izgradnji objekata izdaje samo u slučaju da je posebnim zakonom propisano izdavanje navedene saglasnosti. S obzirom da Zakon o elektronskim komunikacijama ne propisuje obavezu izdavanja saglasnosti, to nije potrebno tražiti saglasnost od Agencije. Istaknuto je da će Ministarstvo održivog razvoja i turizma o navedenom obavijestiti sve nosioce licenci revidenta i stručnog nadzora.

- Ministarstvu saobraćaja, Ministarstvu ekonomije, Ministarstvu održivog razvoja i turizma, Upravi za inspeksijske poslove, Direkciji za saobraćaj, Upravi javnih radova i svim lokalnim samoupravama dopisom broj: 0405-2012/1 od 20.03.2020. godine dopisom, kojim se ukazuje na potrebu za preduzimanjem mjera za očuvanje elektronske komunikacione infrastrukture i integriteta elektronskih komunikacionih mreža i usluga

Agencija je u obraćanju Privrednoj komori Crne Gore, u postupku javne rasprave povodom izmjena Zakona o planiranju prostora i izgradnji objekata (13.02.2020.godine) tražila konkretne izmjene i dopune.

Problemi, koji su bili povod za predloge Agencije, ogledaju se u sljedećem:

- oštećenjima telekomunikacione kanalizacije i telekomunikacionih vodova i ugrožavanju postojećih radio koridora;
- nedovoljni kapaciteti elektronske komunikacione infrastrukture u novoizgrađenim objektima što onemogućava pružanje elektronskih komunikacionih usluga u skladu sa važećim zakonima iz oblasti izgradnje i elektronskih komunikacija;
- neujednačena primjena važećeg Zakona i relevantnih propisa u pogledu procedura za postavljanje privremenih objekata od strane lokalnih samouprava, na način što postoje značajne razlike u formi i sadržini uslova koje Odlukama preciziraju lokalne samouprave, što značajno usporava i komplikuje proces građenja i onemogućava operatore da realizuju svoje planove razvoja;
- urbanističko-tehnički uslovi uglavnom ne sadrže potrebne podatke o postojećoj elektronskoj komunikacionoj infrastrukturi, kao ni popis relevantnih propisa u skladu sa kojim se obavlja izrada tehničke dokumentacije.

Agencija je tom prilikom ukazala da su navedeni problemi posledica nedostajućeg ili nedovoljno preciznog propisivanja pojedinosti koje se odnose na elektronsku komunikacionu infrastrukturu (Uslovi za priključenje na infrastrukturu, zaštitu i razvoj elektronske komunikacione infrastrukture i radio koridora, Sadržina urbanističko-tehničkih uslova).

Shodno navedenim problemima, Agencija je tom prilikom predložila konkretne izmjene i dopune, i to:

1. S obzirom da pri izdavanju urbanističko-tehničkih uslova nije propisana obaveza da isti sadrže elektronsku komunikacionu infrastrukturu, isto je uglavnom nedostajalo u do sada izdatim urbanističko tehničkim uslovima (članom 55 stav 1 tačka 13 propisano da Urbanističko-tehnički uslovi sadrže naročito Uslovi za priključenje na infrastrukturu). Iz tog razloga potrebno je da se u članu 5 doda izraz „Uslovi za priključenje na infrastrukturu“ na način da glasi:
„Uslovi za priključenje na infrastrukturu su uslovi gradnje kojima se određuje tehnička mogućnost i uslovi priključenja objekta na komunalnu, saobraćajnu, energetska, elektronsku komunikacionu i

drugu infrastrukturu koje izdaje organ za tehničke uslove.“

Na ovaj način bi i obaveza investitora da pribave telekomunikacionu saglasnost bila propisana, tj. sadržana u urbanističko tehničkim uslovima.

2. U cilju stvaranja pretpostavki za adekvatan tretman (zaštitu i razvoj) elektronske komunikacione infrastrukture i radio koridora, potrebno je isto predvidjeti u okviru člana 17 koji se odnosi na Plan generalne regulacije Crne Gore, i to na način što bi se u stavu 6, dodao sledeći tekst nakon riječi „baštine;“:

....„smjernice za razvoj, zaštitu i efikasno korišćenje elektronske komunikacione infrastrukture i radio koridora;“...

Navedeni predlog je pretpostavka da isto bude sadržano i u odgovarajućim urbanističko-tehničkim uslovima, kao i u tehničkoj dokumentaciji.

3. U okviru člana 55 stav 1 potrebno je dodati posebnu tačku, koja glasi:

„uslove za objekte koji mogu ugroziti postojeće radio koridore u čijoj zoni nije dopušteno planiranje i gradnja drugih objekata“

4. S obzirom da:

- član 74 stav 4 važećeg Zakona o planiranju prostora i izgradnji objekata (Izdavanje urbanističko-tehničkih uslova) glasi: „Ministarstvo je dužno da urbanističko-tehničke uslove izda u skladu sa planskim dokumentom“

- svaki planski dokumenat, od Prostornog plana Crne Gore (3.7.1.5 Telekomunikacije) do nižih planskih dokumenata, sadrži fazu Telekomunikaciona /Elektronska komunikaciona infrastruktura kao i Smjernice za izdavanje urbanističko-tehničkih uslova, isto upućuje na obaveznost komunalnog opremanja i sa telekomunikacionom/elektronskom komunikacionom infrastrukturom. Suprotno rezultira izostankom građenja novih infrastrukturnih kapaciteta za fazu telekomunikacija/elektronskih komunikacija, što potvrđuje iskustvo iz perioda nakon donošenja Važećeg Zakona (2017.godine);

- Zakon o korišćenju fizičke infrastrukture za postavljanje elektronskih komunikacionih mreža velikih brzina u skupštinskoj proceduri, koji propisuje način korišćenja fizičke infrastrukture za postavljanje elektronskih komunikacionih mreža velikih brzina, zajedničko korišćenje i koordiniranu izgradnju fizičke infrastrukture radi smanjenja troškova, kao i druga pitanja od značaja za korišćenje fizičke infrastrukture za postavljanje elektronskih komunikacionih mreža velikih brzina,

Potrebno je član 58 stav 3 izmijeniti na način da glasi:

„Uređeno građevinsko zemljište je zemljište koje je komunalno opremljeno na način što je obezbijeden pristupni put, javna rasvjeta, atmosferska kanalizacija i priključak na vodovodnu, fekalnu i elektronsku komunikacionu infrastrukturu.“

Privredna komora je citirala odgovor Ministarstva održivog razvoja i turizma Agenciji na dostavljene predloge:

“Urbanističko-tehnički uslovi sadrže podatke iz plana, a projektanti pri projektovanju moraju da primjenjuju tehničke propise, pa i tehničke propise iz ove oblasti.

Uvođenjem kontinuiranog stručnog obrazovanja, navedeni problem će se riješiti.“

Takođe, tom prilikom, Privredna komora Crne Gore je sugerisala Agenciji sledeće:

„Imajući u vidu gore navedeno, a da je po Predlogu Zakona o izmjenama i dopunama zakona o planiranju prostora i izgradnji objekata za kontinuirano stručno obrazovanje u narednom periodu delegirana Inženjerska komora Crne Gore, sa kojom je Privredna komora u prethodnom periodu već organizovala nekoliko stručnih Okruglih stolova, smatramo da je za prevazilaženje nastale problematike potrebno uz Vašu inicijativu organizovati nešto sličnog formata, kako bi se jasnije otvorile problematike sa kojima se susrećemo. Ovo je smatramo sistemski način za prevazilaženje gore navedenog.“

Nadamo se da ćemo usled novonastale situacije o ovim temama otvorenije moći govoriti u što skorije vrijeme“

Preporuka 2 Savjeta Stranih investitora iz Bijele Knjige upućuje da Agencija za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost treba da ima proaktivan pristup i da pozove sve zainteresovane strane koje namjeravaju da realizuju građevinski projekat, da pribave telekomunikacionu saglasnost kao neophodan dokument urbanističko-tehničkih uslova, čime bi se obezbijedilo potpuno sprovođenje ne samo Zakona o planiranju prostora i izgradnji nego i Zakona o elektronskim komunikacijama i podzakonskih akata.

Smatramo da je ova preporuka nedovoljno precizna i prema sadašnjim zakonskim rješenjima neostvariva.

Naime, saglasni smo da bi proaktivno učešće Agencije doprinijelo obezbjeđivanju boljeg sprovođenja Zakona o planiranju prostora i izgradnji i Zakona o elektronskim komunikacijama i podzakonskih akata. Međutim, pozivanje svih zainteresovanih strana “koje namjeravaju da realizuju građevinski projekat da pribave telekomunikacionu saglasnost kao neophodan dokument urbanističko-tehničkih uslova”, je nedovoljno iz razloga što ta saglasnost nigdje u Zakonu nije propisana, kao ni subjekat koji bi trebao da istu izdaje (telekomunikaciona saglasnost je ukinuta u procesu “Giljotine propisa” 2008.godine).

S obzirom da pri izdavanju urbanističko tehničkih uslova nije propisana obaveza da isti sadrže elektronsku komunikacionu infrastrukturu, isto je uglavnom nedostajalo u do sada izdatim urbanističko tehničkim uslovima (članom 55 stav 1 tačka 13 propisano da Urbanističko-tehnički uslovi sadrže naročito Uslovi za priključenje na infrastrukturu). Iz tog razloga predlažemo da je potrebno da se u članu 5 doda izraz „Uslovi za priključenje na infrastrukturu“ i to na način da glasi:

„Uslovi za priključenje na infrastrukturu su uslovi gradnje kojima se određuje tehnička mogućnost i uslovi priključenja objekta na komunalnu, saobraćajnu, energetska, elektronsku komunikacionu i drugu infrastrukturu koje izdaje organ za tehničke uslove.“

Na ovaj način bi i obaveza investitora da pribave telekomunikacionu saglasnost bila propisana, tj. sadržana u urbanističko tehničkim uslovima, kako je i predložio Savjet stranih investitora. Shodno navedenim sugestijama Privredne Komore Crne Gore i preporuci Savjeta Stranih investitora, Agencija će sprovesti komunikaciju sa relevantnim adresama (Ministarstvom ekonomije, Ministarstvom održivog razvoja i turizma, lokalnim samoupravama, planerima i revidentima) u cilju upućivanja na adekvatnu primjenu odredbi Zakona o elektronskim komunikacijama i odgovarajućih podzakonskih aktata u pogledu tretmana elektronske komunikacione infrastrukture.

PREPORUKA ZA MINISTARSTVO FINANSIJA I CENTRALNU BANKU CRNE GORE (SPREČAVANJE PREVARA)

Jedna od najvećih odgovornosti koju banka ili finansijska institucija ima jeste da zaštiti integritet institucije tako što će zaštititi finansijsku imovinu koju ima. Da bi se to postiglo, banka ili finansijska institucija mora da bude sigurna da se bavi pitanjem bankarske prevare koja se može definisati kao neetički i/ili krivični čin počinjen od strane pojedinca ili organizacije kako bi se pokušalo nezakonito doći do novca ili primiti novac od banke ili finansijske institucije. Banke pokušavaju da odgovorno pobijede korupciju u svojim sektorima tako što u sistem zaštite uključuju sve zaposlene i upravu. Svaki slučaj gdje se pokuša, posumnja ili dokaže zabranjena praksa mora se brzo uočiti i detaljno i profesionalno istražiti. Moraju se preduzeti mjere kako bi se spriječilo širenje posljedica i moraju se definisati odgovorna lica i mora se poštovati pravna obaveza prema nadležnim institucijama.

Za finansijski sektor je izuzetno važno da zaposleni razumiju prirodu prevare u kreditnim transakcijama i da budu spremni da sprovedu sve korake kako bi se smanjila izloženost banke kreditnom riziku, jer je uočeno da klijenti i sredstva koja potiču iz zabranjenih aktivnosti mogu da imaju ozbiljne posljedice po određenu banku i čak po cijelo finansijsko tržište po raznim osnovama i sa raznim pravnim i finansijskim posljedicama.

U septembru 2018. godine, Evropska centralna banka objavila je peti Izvještaj o kartičnim prevarama koji se bavi analizom prevara vezanih za šeme kartičnih plaćanja (CPS) u Jedinstvenom području plaćanja u eurima (SEPA) i obuhvata skoro cijelo kartično tržište za period 2012-2016. Ukupne prevarne transakcije putem kartica izdatih u SEPA području i korišćenih svuda u svijetu iznosile su 1.8 milijardi eura u 2016. godini. Ako pogledamo sastav kartičnih prevara u 2016. godini, 73% vrijednosti prevare čine transakcije odrađene bez kartice (CNP plaćanja) odnosno plaćanja preko Interneta, pošte ili telefona; 19% dolazi od transakcija na POS terminalima i 8% je od transakcija na bankomatima. Veliki broj zemalja sa značajnim kartičarskim tržištem bilježi visoke stope prevare (zemlje sa velikim obimom i vrijednostima kartičnih transakcija po glavi stanovnika). CNP prevara je bila najzastupljeniji oblik prevare koja uključuje kartice izdate na ovim tržištima.

S obzirom na navedeno, ponovo ukazujemo na potrebu uspostavljanja tijela, kao što je Forum za spriječavanje prevara u okviru Udruženja banaka, koje će se baviti spriječavanjem prevara u Crnoj Gori i koje će služiti kao platforma za razmjenu informacija među bankama.

Stoga dalje aktivnosti treba da se fokusiraju na definisanju strategije za implementaciju Foruma u Crnoj Gori. Uspostavljanje ovog tijela treba da se zasniva na primjerima najbolje prakse i da bude prilagođeno potrebama crnogorskog tržišta.

ODGOVOR CENTRALNE BANKE CRNE GORE:

Imajući u vidu da su operativni rizici inherentni u svim poslovnim procesima, kao i da interne i eksterne prevare predstavljaju kategorije operativnih rizika, jasno je i da su rizični događaji i gubici po osnovu ovih kategorija sastavni dio operativnih rizika. Svaka banka odgovorna je za upravljanje operativnim rizikom u sopstvenim aktivnostima, dok su zaposleni dužni da imaju potrebna znanja i kompetencije za obavljanje svojih radnih zadataka.

Banke se međusobno razlikuju po raznim kriterijumima, uključujući i proizvode i usluge koje nude i koji mogu biti na različitim stepenima razvoja. Ovo je slučaj i kada su u pitanju usluge kartičnog poslovanja. U Preporukama iz bijele knjige navodi se Izvještaj o kartičnim prevarama

Evropske centralne banke, u kojem su iznijeti podaci o gubicima nastalim po osnovu kartičnog poslovanja i koji su podijeljeni na prevare putem plaćanja bez kartice (eng. „Card Not Present - CNP“), koje obuhvataju većinu gubitaka po osnovu kartičnog poslovanja, kao i prevare na POS terminalima i na bankomatima.

Svi navedeni tipovi prevara bili su prisutni u bankarskom sistemu Crne Gore u prethodnoj godini. Pogođene banke bile su predmet vanrednih kontrola Centralne banke, kao i vanrednih revizijskih pregleda internih revizora. Obavljeni pregledi su ukazali na propuste u internim procedurama i primijenjenim praksama, dok su pogođene banke preduzele mjere za ispravljanje tih propusta. Imajući u vidu da bi bankarske poslove i usluge, kao i povezanu regulativu i standarde, trebalo najbolje da poznaju specijalisti u bankama koji su zaduženi za njihovo kreiranje i plasiranje, kao i da se banke upoznaju sa nastalim problemima na samom izvoru, kroz svoje svakodnevno poslovanje, razmjena informacija o nastalim problemima koji mogu da se pojave i kod drugih banaka svakako može da bude jedan od mehanizama sa umanjenoj rizika.

Udruženje banaka već ima nekoliko formiranih radnih tijela koja se bave raznim temama od značaja za sve banke, pri čemu predstavnici Centralne banke nisu njihovi članovi. Ovakav princip organizacije može da se primijeni i na tijelo koje bi se bavilo sprečavanjem prevara.

Informacije o prevarama koje su se desile jednoj banci svakako mogu biti od koristi drugoj, naročito kad te banke posluju u istom bankarskom sistemu. Centralna banka smatra da bi dobrovoljna i blagovremena razmjena ovih informacija između banaka mogla da utiče na smanjenje rizika u sistemu.

Prilikom eventualne razmjene ovih informacija se mora postupati u skladu sa obavezom čuvanja bankarske tajne i ličnih podataka. S obzirom da, po važećim propisima, takva razmjena nije obavezna na bankama je da urede način na koji će se ista obavljati.

KOMENTAR SAVJETA STRANIH INVESTITORA:

Implementacija navedene preporuke je u toku kroz radne grupe Savjeta za konkurentnost za eliminisanje barijera za razvoj elektronskih servisa.

PREPORUKA ZA MINISTARSTVO FINANSIJA I CENTRALNU BANKU CRNE GORE (ZAKON O POTROŠAČKIM KREDITIMA)

Kada je u pitanju Zakon o potrošačkim kreditima, mišljenja smo da preporuke date od strane Centralne banke Crne Gore, a koje se odnose na sprovođenje ovog Zakona, dovode do poteškoća u praksi. S tim u vezi, neophodno je jasnije definisanje sadržaja ugovora i obračuna efektivne kamatne stope; eliminisanje kolizije raznih odredbi o zaštiti potrošača sa važećim Zakonom o bankama; organizovanje relevantnih obuka od strane CBCG.

ODGOVOR CENTRALNE BANKE CRNE GORE:

Nakon Zakonom o potrošačkim kreditima (u daljem tekstu: Zakon) koji je stupio na snagu 31. jula 2013. godine, a počeo da se primjenjuje 6 mjeseci kasnije, 1. februara 2014. godine, implementirana je Direktiva 2008/48/EZ, primjenom načela maksimalne harmonizacije.

U cilju podizanja nivoa informisanosti potrošača i otklanjanja slabosti potrošačke ugovorne pozicije, Zakon normativno uređuje sve faze komercijalnog odnosa potrošača i kreditora. Sadržaj i forma ugovora o potrošačkom kreditu, uređena je odredbama člana 16 Zakona, koje eksplicitno utvrđuju 22 bitna elementa koji, na jasan sažet i vidljiv način, moraju biti inkorporirani u tekst ugovora o potrošačkom kreditu. Činjenica da se informacije o potrošačkom kreditu precizirane ugovornim odredbama preklapaju sa informacijama koje je kreditor dužan da pruži potrošaču u fazi oglašavanja, predugovornoj fazi putem PK obrasca, ili putem plana otplate koji je sastavni dio ugovora, ne utiče na odredbama člana 16 Zakona utvrđenu obaveznu kreditora. U tom smislu, odredbe navedenog člana, apsolutno isključuju mogućnost „otvorenih“, ugovornih klauzula, koje bi upućivale na interne akte, ili neki drugi, ugovoru priloženi, dokument koji sadrži Zakonom propisane informacije, kao i nedovoljno jasnih formulacija koje bi potrošača mogle dovesti u zabludu, u pogledu bitnih elemenata ugovora.

Efektivnom kamatnom stopom, saglasno odredbama člana 27 Zakona, iskazuju se ukupni troškovi kredita za potrošača, izraženi kao godišnji procenat ukupnog iznosa kredita. Metodologijom za obračun i iskazivanje efektivne kamatne stope na kredite i depozite, koja je sastavni dio Odluke o načinu obračunavanja i iskazivanja efektivne kamatne stope na kredite i depozite, bliže su uređeni elementi za obračun, način izračunavanja i iskazivanja efektivne kamatne stope i minimalni sadržaj plana otplate kredita. Imajući u vidu da informaciju o efektivnoj kamatnoj stopi, kao pokazatelju cijena koštanja kredita koja u krajnjem opredjeljuje izbor potrošača, potrošač koristi za upoređivanje ponuda različitih kreditora i donošenje ekonomski opravdane odluke, kreditori su dužni da primjenjuju uniformnu metodologiju izračunavanja efektivne kamatne stope.

Kako bi osigurala visok stepen zaštite prava potrošača i pravilnu primjenu Zakona, Centralna banka je, u prethodnom periodu, kreditorima pružala potrebna pojašnjenja i tumačenja u vezi sa odredbama Zakona i pozitivnim propisima kojima se uređuje oblast potrošačkog kreditiranja.

Takođe, u cilju kvalitetnije implementacije i otklanjanja dilema u primjeni Zakona, Centralna banka je podržala sve inicijative za održavanje sastanaka i okruglih stolova, upućenih od strane kreditora i Udruženja banaka Crne Gore.

PREPORUKA ZA MINISTARSTVO FINANSIJA I CENTRALNU BANKU CRNE GORE (IMPLEMENTACIJA ZAKONA O ZAŠTITI POTROŠAČA KORISNIKA FINANSIJSKIH USLUGA)

Zakon o zaštiti potrošača korisnika finansijskih usluga ("Sl. List CG", br. 43/15 od 31.07.2015. god) stupio je na snagu 8. avgusta 2015. godine. Prema članu 48 Zakona, trebalo je da se počne sa primjenom nakon šest mjeseci od dana stupanja na snagu (u februaru 2016. god). Članom 45 propisuje se da će "propisi za sprovođenje ovog Zakona biti donijeti u roku od tri mjeseca od dana stupanja na snagu Zakona", međutim propisi još uvijek nijesu donijeti. Uvažavajući navedeno, mišljenja smo da je neophodno definisati zvaničan status Zakona i jasan regulatorni okvir za postupanje banaka. Takođe, smatramo da je Zakon u velikoj mjeri kontradiktoran i neusklađen sa ostalim zakonima koji se primjenjuju i da doprinosi pravnoj nesigurnosti u bankarskom sektoru (posebno u sudskim postupcima).

Zakon o zaštiti potrošača korisnika finansijskih usluga se značajno preklapa sa Zakonom o potrošačkim kreditima i oba zakona uređuju pitanja poput objavljivanja reklamnih poruka i njihovog sadržaja, različitih informacija prije samog sklapanja ugovora i u trenutku sklapanja ugovora, što stvara pravni rizik i nesigurnost za sve banke.

Takođe, ovim Zakonom se isključuje mogućnost da banke naplaćuju provizije za transakcije u platnom prometu kao i naknade za zatvaranje računa i prenos novca u drugu banku, gašenje platnih kartica i proviziju za podizanje sredstava sa računa što nije u skladu sa članom 10 Zakona o platnom prometu. Nadalje, mišljenja smo da način informisanja i rokovi za informisanje o uslovima i izmjenama uslova za pružanje bankarskih usluga nijesu u skladu sa Zakonom o platnom prometu. Istovremeno, mišljenja smo da Zakon o zaštiti potrošača korisnika finansijskih usluga je sam po sebi protivrječan u mnogim odredbama i kao primjer ukazujemo na član 3 gdje se navodi da se Zakon ne primjenjuje na hipotekarne kredite, a u članovima 7 i 26 Zakon se bavi hipotekarnim kreditima. U članu 15, Zakonom se Agencija definiše kao regulator, a ne Centralna banka Crne Gore. Kontradiktorne su odredbe vezane za sadržaj ugovora za pružanje bankarskih usluga, jemce, sadržaj obavještenja za korisnike u fazi prije reklamiranja i u toku pregovora, vremenska ograničenja za žalbe, prava i obaveze banaka u odnosu na obaveze definisane drugim važećim propisima.

S tim u vezi, odredbe ovog Zakona suprotne su odredbama Zakona o obligacionim odnosima (Službeni list CG, br. 47/08, 04/11 i 22/17) i Zakona o prekršajima (Sl. List CG, br. 1/11, 39/11 i 32/14).

Postojanje ovog Zakona predstavlja izvor pravnog i reputacionog rizika i smatramo da Centralna banka Crne Gore i nadležna regulatorna tijela treba da preduzmu korake da se riješi status ovog Zakona i da se definiše jasan regulatorni okvir.

ODGOVOR MINISTARSTVA EKONOMIJE (NADOVEZUJE SE NA PRETHODNU PREPORUKU BR. 5):

Ministarstvo ekonomije će do kraja godine pripremiti novi Zakon o potrošačkim kreditima kojim se predviđa stavljanje van snage istovjetnih ili sličnih normi koje su prisutne u važećem Zakonu o potrošačkim kreditima i Zakonu o potrošačima korisnicima finansijskih usluga. Trenutno, postojeći Zakon o potrošačkim kreditima koji je usklađen je sa Direktivom 2008/48/EZ, uređuje zaključivanje ugovora o potrošačkim kreditima i druga pitanja od značaja za ugovore o kreditu. U ovaj zakon su unijete pravne tekovine Evropske unije koje se odnose na reklamiranje kreditnih

proizvoda, na zaštitu potrošača i obaveze kreditora u predugovornoj fazi kao i u fazi zaključenja ugovora o kreditu.

Novim Zakonom o potrošačkim kreditima se, između ostalog, vrši usaglašavanje ove oblasti sa Direktivom 2014/17/EU o potrošačkim stambenim kreditima. Dakle, u pitanju su posebna pravila koje je EU donijela i koja se odnose na oblast stambenih kredita. Ovim zakonom se uvode strožija pravila i po pitanju oglašavanja stambenih kredita kao i u oblasti zaštite potrošača u predugovornoj fazi i u fazi zaključenja ugovora. Nova pravila treba da zaštite nacionalnu ekonomiju u smislu detaljnije provjere kreditne sposobnosti klijenata. Takođe se novim zakonom uvode strožiji zahtjevi koje banka mora da ispuni u smislu stručnosti i kadra, kako bi plasirala stambene kredite. Novim zakonom se uvode pravila ko može biti posrednik u davanju potrošačkih stambenih kredita.

U vezi sa izjašnjenjem Ministarstva ekonomije iz maja mjeseca ove godine, na preporuke date u Bijeloj knjizi 2019, koje se odnosi na usvajanje novog Zakona o potrošačkim kreditima, predmetni zakon još uvijek u fazi nacрта i trenutno je predmet sređivanja u skladu sa nacionalnom nomotehnikom.

Novi Zakon o potrošačkim kreditima se priprema u saradnji sa ekspertskim timom, u smislu Direktive 2014/17/EU tako da preuzima sve odredbe. Nacrt će do prve polovine februara 2021. godine biti upućen na čitanje radnoj grupi, kako bi nakon usaglašavanja mogao ići na javnu raspravu a nakon toga bio upućen Sekretarijatu za zakonodavstvo.

ODGOVOR CENTRALNE BANKE CRNE GORE:

Tokom Centralna banka je na Predlog Zakona o zaštiti potrošača – korisnika finansijskih usluga, dala negativno mišljenje, između ostalog, ukazujući na prenormiranost i koliziju. Savjet Centralne banke je, na sjednici održanoj 01. oktobra 2015. godine, usvojio Informaciju o problemima u primjeni Zakona o zaštiti potrošača – korisnika finansijskih usluga, koja je, dana 02. oktobra 2015. godine, dostavljena: predsjedniku Skupštine Crne Gore, predsjedniku Odbora Skupštine Crne Gore za ekonomiju, finansije i budžet, predsjedniku Zakonodavnog odbora Skupštine Crne Gore i predlagaču Zakona o zaštiti potrošača – korisnika finansijskih usluga gospodinu Andriji Popoviću, ministru finansija i ministru ekonomije.

Na inicijativu Centralne banke, održani su sastanci sa predstavnicima Ministarstva ekonomije i Ministarstva finansija, na kojima su predstavnici Centralne banke prezentovali odgovarajuća rješenja za prevazilaženje problema u primjeni navedenog zakona.

Centralna banka nije mogla pristupiti izradi podzakonskih akata, iz razloga što su određeni podzakonski akti koji uređuju ista pitanja, već donijeti na osnovu Zakona o potrošačkim kreditima, bili predmet ocjene od strane Evropske komisije i osnov za otvaranje odgovarajućeg pregovaračkog poglavlja.

Neophodno je istaći da Centralna banka ne može biti predlagač zakona, ali je ukazala na problem i iskazala raspoloženje i spremnost da da puni doprinos iznalaženju odgovarajućih rješenja za prevazilaženje problema u primjeni Zakona o zaštiti potrošača – korisnika finansijskih usluga.

Kada je riječ o uslovima i načinu zaključivanja ugovora o potrošačkim kreditima, i drugim pitanjima od značaja za potrošačko kreditiranje, koja su uređena Zakonom o potrošačkim kreditima, ostvareni nivoa zaštite korisnika potrošačkih kredita, Centralna banka cijeni isključivo kroz usklađenost poslovanja kreditora sa odredbama Zakona o potrošačkim kreditima. Istovremeno, ukazujemo na činjenicu da prava potrošača koja su utvrđena odredbama, još uvijek važećeg, Zakona o zaštiti potrošača – korisnika finansijskih usluga, a koja nijesu uređena drugim propisima, na sličan ili drugačiji način, potrošačima ne mogu biti uskraćena.

PREPORUKA ZA MINISTARSTVO FINANSIJA I CENTRALNU BANKU CRNE GORE (IMPLEMENTACIJA ZAKONA O POTVRĐIVANJU SPORAZUMA IZMEĐU VLADE CRNE GORE I VLADE SJEDINJENIH AMERIČKIH DRŽAVA NA UNAPREĐENJU ISPUNJAVANJA MEĐUNARODNIH PORESKIH OBAVEZA I SPROVOĐENJU FATCA)

Dana 12. juna 2014. godine Vlada Crne Gore donijela je odluku o zaključivanju i potpisivanju međuvladinog sporazuma (IGA) sa Vladom SAD-a o unapređenju ispunjavanja poreskih obaveza na međunarodnom nivou i sprovođenju FATCA, dok je 16. marta 2018. godine usvojen Zakon o potvrđivanju sporazuma. Od 2014. godine, banke su počele da identifikuju klijente koji imaju otvorene račune i koji su američki poreski obveznici. Na osnovu utvrđene baze ovih klijenata, banke imaju obavezu da pripremaju izvještaje koji će se slati IRS-u preko Poreske uprave. Međutim, postoje određena otvorena pitanja u implementaciji Zakona. Neophodno je da relevantne crnogorske institucije pojasne određene djelove potpisanog sporazuma IGA kao i da pojasne pojmove i definicije, riješe pitanje neusklađenosti sa crnogorskim zakonodavstvom, pojasne pozivanje na nepoznate zakone SAD-a, pojasne retroaktivno definisane rokove za izvještavanje, način izvještavanja, validaciju ugovora, nedefinisane precizne kazne, preciziraju objašnjenja o računima, klijentima itd.

S tim u vezi, mišljenja smo da je neophodno formirati radnu grupu koja bi se bavila rješavanjem otvorenih pitanja. Bez relevantnih odgovora, banke ne mogu pravilno da implementiraju uslove za FATCA izvještavanje. Postoji rizik od dostavljanja nezadovoljavajućih izvještaja, što povlači posljedice za banke (i samim tim majke banke) koje mogu biti finansijske, reputacione i regulatorne prirode.

Uvažavajući navedeno, mišljenja smo da je neophodno:

- revidirati sporazum FATCA IGA,
- pripremiti podzakonska akata za implementaciju zakona,
- definisati precizna prava i obaveze u skladu sa sporazumom FATCA IGA,
- riješiti otvorena pitanja,
- kreirati jedinstveno IT rješenje za izvještavanje prema Poreskoj upravi i
- odložiti period za izvještavanje.

ODGOVOR MINISTARSTVA FINANSIJA (DIREKCIJE ZA PORESKI I CARINSKI SISITEM):

1. Revidirati sporazum FATCA IGA

Tumačenje odredaba ovog sporazuma izazvalo je određene nejasnoće i nedoumice kod finansijskih institucija u Crnoj Gori. Stoga, navedene institucije su dostavile ovom ministarstvu veliki broj pitanja u vezi pravne i tehničke primjene sporazuma. U cilju pripreme odgovora na tih pitanja formirana je radna grupa, koju čine predstavnici Ministarstva finansija, Centralne banke Crne Gore, Poreske uprave, banaka i osiguravajućih društava.

Imajući u vidu da je sprovođenje navedenog sporazuma veoma zahtjevno, a njegove odredbe se pozivaju na propisima SAD-a, koji nama nijesu poznati, ovo ministarstvo je pitanja finansijskih institucija dostavilo nadležnim organima SAD-a, koji su dostavili djelimičan odgovor u oktobru 2019.godine i januaru 2020.godine.

Ministarstvo finansija je pripremio odgovore na veći dio pitanja, koje će zajedno sa odgovorima Uprave prihoda SAD-a proslijediti članovima radne grupe, u cilju davanja odgovora iz nadležnosti institucija iz koje su imenovani. Nakon toga će Radna grupa zajednički razmotriti sva pitanja i odgovore.

2. Pripremiti podzakonska akata za implementaciju zakona

Ovo ministarstvo je, u cilju primjene FATCA sporazuma i drugih propisa EU koji se odnose na razmjenu informacija pripremio Predlog zakona o izmjenama i dopunama Zakona o poreskoj administraciji, kojim će se izvršiti njegovo usklađivanje sa odredbama Direktiva EU i FATCA Sporazuma, u cilju davanja ovlaštenja poreskom organu da sa nadležnim organima drugih država vrši automatsku razmjenu informacija o finansijskim računima.

Navedenim propisom će se, između ostalog, propisati i obaveza finansijskim institucijama u Crnoj Gori da prikupljaju informacije o finansijskim računima koje posjeduju ili imaju kontrolu nad tim računima rezidenti države članice EU ili druge države i iste dostavljaju Poreskoj upravi, koja će ih dostavljati nadležnim organima drugih država, u ovom slučaju SAD.

Na navedeni Predlog zakona Evropska komisija je dala pozitivno mišljenje, a takođe su pribavljena skoro sva mišljenja resornih ministarstava.

Imajući u vidu novonastalu situaciju izazvanom epidemijom virusa COVID-19, ovo ministarstvo očekuje da preostala mišljenja dobije u narednom periodu, te navedeni Predlog zakona uputi Vladi Crne Gore, na razmatranje i utvrđivanje.

Nakon njegovog usvajanja od strane Skupštine Crne Gore ovo ministarstvo će pripremiti podzakonska akta za njegovo sprovođenje.

3. Definisati precizna prava i obaveze u skladu sa sporazumom FATCA IGA i, riješiti otvorena pitanja

Nakon usvajanja Predloga zakona o izmjenama i dopunama Zakona o poreskoj administraciji od strane Skupštine Crne Gore, Radna grupa koju je formiralo Ministarstvo finansija, pripremiće odgovore na pitanja finansijskih institucija kojim će se otkloniti nedoumice i otvorena pitanja u vezi primjene ovog sporazuma.

4. Kreirati jedinstveno IT rješenje za izvještavanje prema Poreskoj upravi

Direktivama Evropske unije propisani su jedinstveni obrasci za izvještavanje, između ostalog i za izvještavanje o finansijskim računima, a takođe obrazac za izvještavanje u odnosu na FATCA Sporazum propisala je i Uprava prihoda SAD (IRS). Na tom obrascu će finansijske institucije, osiguravajuća društva i sve druge izvještajne institucije, dostavljati informacije Poreskoj upravi Crne Gore, koja će isti proslijeđivati IRS-u.

S tim u vezi, ukazujemo da Poreska uprava Crne Gore preduzima sve neophodne aktivnosti u cilju nabavke i razvoja IT sistema koji će između ostalog vršiti i automatsku razmjenu podataka, što zahtijeva duži vremenski period za njegovu implementaciju.

5. Odložiti period za izvještavanje

Imajući u vidu da informacioni sistem Poreske uprave u ovom momentu nije u mogućnosti da vrši automatsku razmjenu podataka, ovo Ministarstvo je zatražilo od IRS-a da se Crnoj Gori odobri odlaganje dostavljanje prvih izvještaja do kraja septembra 2020.godine. Međutim, radi novonatale situacije, izazvane epidemijom zarazne bolesti Covid-19, IRS je dana 14. aprila 2020. godine dostavio obavještenje da je odobreno odlaganje izvještaja do kraja 2020.godine

ODGOVOR CENTRALNE BANKE CRNE GORE:

Ranije su se vodile diskusije vezane za ulogu Centralne banke Crne Gore - Sektora za kontrolu banaka vezano za implementaciju Zakona o potvrđivanju sporazuma između Vlade Crne Gore i Vlade SAD na unapređenju ispunjavanja međunarodnih poreskih obaveza i spro-

vođenju FATCA, koji je donijet u martu 2018. godine. S tim u vezi, pribavili smo (u 2019. godini) uporedna iskustva i to: Narodne banke Hrvatske i Banke Slovenije. Od relevantnih kolega iz ove dvije Centralne banke dobili smo informacije da njihove supervizije ne kontrolišu sprovođenje FATCA Sporazuma niti učestvuju u bilo kojoj aktivnosti po ovom pitanju.

Ukoliko bi se pojavila potreba za angažovanjem predstavnika Centralne banke Crne Gore imenovali bi se predstavnici koji bi učestvovali u radu formiranih radnih grupa u navedenoj oblasti.

PREPORUKA ZA MINISTARSTVO FINANSIJA I AGENCIJU ZA NADZOR OSIGURANJA (IMPLEMENTACIJA MSFI 16 I MSFI 17)

Članice Savjeta stranih investitora (osiguravajuća društva) podliježu sastavljanju finansijskih izvještaja za potrebe svojih stranih vlasnika u skladu sa važećim MRS/MSFI standardima. Kako Crna Gora kasni sa prevođenjem i primjenom novodonošenih MSFI standarda, članice Savjeta stranih investitora suočavaju se sa biznis barijerom u pogledu pripremanja paralelnih statutarnih finansijskih izvještaja, što uvećava troškove i unosi nekonzistentnost u pogledu izrađenih finansijskih izvještaja.

Pored kašnjenja u implementaciji MSFI 16, osiguravajuća društva posebno brine potencijalno kašnjenje prilikom prevoda i primjene MSFI 17 koji će dramatično promijeniti način računovodstvenog evidentiranja poslovnih događaja i finansijskog izvještavanja u toj djelatnosti. Osiguravajuća društva ulažu velika finansijska sredstva i ljudske resurse u pripremi na uvođenju novog standarda za potrebe finansijskog izvještavanja u okviru matičnih grupa i stoga očekujemo da Crna Gora ubrza prevođenje i donošenje novih MRS/MSFI standarda kao i da izvrši prilagođavanje pratećih akata (kontni okvir, obrasci finansijskih izvještaja, poreski propisi vezani za porez na dobit i sl.) kako bi se izbjegli nepotrebni troškovi paralelnog lokalnog izvještavanja.

ODGOVOR AGENCIJE ZA NADZOR OSIGURANJA:

Odbor za međunarodne računovodstvene standarde (IASB) izdao je obavještenje da je odlučeno odlaganje efektivnog datuma primjene Međunarodnog standarda finansijskog izvještavanja MSFI 17 za ugovore o osiguranju na godišnji period izvještavanja koji počinje 1. januara 2023. godine. Pravovremena primjena MSFI 17 od vitalnog je značaja za poboljšanje kvaliteta i uporedivosti računovodstva ugovora o osiguranju. Međutim, odluka Odbora da odloži datum stupanja na snagu za dvije godine od prvobitnog datuma do 2023. godine omogućiće osiguravačima širom svijeta da istovremeno primijene novi Standard za koji Odbor smatra da je koristan za investitore, osiguravače i ostale zainteresovane strane. Dodatno treba napomenuti da Odbor očekuje da će izmjene MSFI 17 izdati u drugom kvartalu 2020. godine. Ne očekuje se da će dvogodišnje kašnjenje zaustaviti ili usporiti implementacione projekte. Umjesto toga, kompanijama će se, uključujući i manje subjekte, omogućiti da se nose s stvarnim operativnim ograničenjima i izlaženje u susret novim regulatornim zahtjevima.

Agencija za nadzor osiguranja će i dalje pratiti aktivnosti Odbora za međunarodne računovodstvene standarde (IASB) i aktivnosti implementacije MSFI 17 u Crnoj Gori.

PREPORUKA ZA MINISTARSTVO UNUTRAŠNJIH POSLOVA (ZAKON O LIČNOJ KARTI)

Vlada Crne Gore je u decembru 2018. godine donijela Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o ličnoj karti, čija primjena počinje od marta 2020. godine, a kojim se teže unaprijediti standardi iz oblasti izdavanja identifikacionih dokumenata u skladu sa savremenim trendovima, kao i smanjenje mogućnosti za njihovu zloupotrebu. Kako je pojašnjeno od strane Ministarstva javne uprave, Zakonom se definiše da je lična karta elektronska javna isprava koja sadrži čip, na kojem se nalaze sertifikat za elektronsku identifikaciju i sertifikat za kvalifikovani elektronski potpis kojim se normira digitalni identitet građana. Na ovaj način, uz uspostavljanje sistema za e-identifikaciju i e-plaćanje otpočeće nova etapa u razvoju kvaliteta usluga koje pruža administracija.

Uvažavajući navedeno, Savjet stranih investitora se obratio resornim institucijama, Ministarstvu javne uprave i Ministarstvu unutrašnjih poslova, sa inicijativom za izmjenu Zakona u pogledu sadržine samog obrasca nove lične karte.

Naime, naši članovi, operatori elektronskih komunikacija i banke ukazali su na činjenicu da posebni zakoni koji uređuju djelatnost elektronskih komunikacija i bankarskog poslovanja propisuju obavezu registracije adrese korisnika njihovih usluga. Kako obrazac važeće lične karte u Crnoj Gori ne sadrži podatke o adresi imaoca lične karte, naši članovi se suočavaju s problemom registrovanja tog podatka do koga jedino mogu doći na osnovu lične izjave korisnika usluga. Napominjemo da tako pribavljen podatak ne pruža nikakvu garanciju tačnosti i postavlja se pitanje koliko uopšte takva obaveza operatora elektronskih komunikacija i banaka im smisla, imajući u vidu da se ne može garantovati tačnost takvog podatka jer se ne registruje na osnovu javne isprave. Istovremeno, želimo da napomenemo da lične karte svih zemalja regiona, uključujući i Hrvatsku kao članicu Evropske unije, kao i druge zemlje Evropske unije, sadrže adresu stanovanja imaoca lične karte.

Takođe, ukazujemo i na činjenicu da Zakon o sprječavanju pranja novca i finansiranja terorizma u članu 6 stav 2 definiše da je potrebno da obveznici utvrđuju identitet klijenta i vrše provjeru identiteta klijenta na osnovu vjerodostojnih, nezavisnih i objektivnih izvora i prati poslovanje klijenta.

Uvažavajući navedeno, sugerišemo izmjenu člana 6 stav 2 Zakona o ličnoj karti na način da obrazac lične karte sadrži i adresu prebivališta.

Član 6 stav 2 Zakona o osobnoj iskaznici Hrvatske: "Obrazac osobne iskaznice sadržava: grb Republike Hrvatske, naziv: »Republika Hrvatska«, naziv: »osobna iskaznica« i broj osobne iskaznice, oznaku za elektronič- ku ispravu te prostor za upis: prezimena, imena, podat- ka o spolu, podatka o državljanstvu, datuma rođenja, osobnog identifikacijskoga broja (OIB), roka važenja, prebivališta, datuma izdavanja, naziva policijske uprave odnosno policijske postaje koja osobnu iskaznicu izdaje i podataka za strojno čitanje. Obrazac osobne iskaznice sadržava i prostor za fotografiju te prostor za potpis osobe."

ODGOVOR MINISTARSTVA UNUTRAŠNJIH POSLOVA:

U vezi sa izmjenom člana 6 stav 2 Zakona o ličnoj karti na način da obrazac lične karte sadrži i adresu prebivališta, Ministarstvo će preduzeti sve aktivnosti da podatak o adresi prebivališta lica bude sadržan u čipu elektronske lične karte, na način da se izvrše izmjene normativnog okvira kako bi se stvorio pravni osnov za isto.

KOMENTAR SAVJETA STRANIH INVESTITORA:

Imajući u vidu da preporuka nije realizovana, na neophodnost njene implementacije je ukazano u izdanju Bijele knjige za 2020. godinu.

PREPORUKA ZA MINISTARSTVO EKONOMIJE (ZAKON O UNUTRAŠNJOJ TRGOVINI)

Izmjenama i dopunama Zakona o unutrašnjoj trgovini članom 35a utvrđeno je da trgovina na veliko i trgovina na malo ne može se obavljati nedjeljom i u dane državnih i drugih praznika određenim zakonom kojim se uređuju državni i drugi praznici, osim u prodajnim objektima ili drugim prodajnim mjestima određenim propisom koji donosi Ministarstvo.

Izuzetno od stava 1 ovog člana, nedjeljom i u dane državnih i drugih praznika trgovina na veliko i trgovina na malo može se obavljati u apotekama; specijalizovanim prodavnicama ili kioscima za prodaju hljeba, pekarskih proizvoda i kolača, cvijeća, suvenira, štampe; sredstava za zaštitu bilja ili pogrebne opreme, benzinskim stanicama i prodavnicama za trgovinu na malo u okviru benzinskih stanica; pijacama; štandovima - tezgama, vitrinama i automatima izvan pijaca i pokretnim prodavnicama; prodavnicama, kioscima i automatima smještenim unutar zatvorenih područja autobuskih i željezničkih stanica, aerodroma i luka; štandovima i kioscima u kojima se prodaju robe za vrijeme održavanja priredbi, festivala i manifestacija, sajmovi i za vrijeme javnog prikazivanja kinematografskih djela; skladištima za trgovinu na veliko.

Navedeni Zakon stupio je na snagu 14. oktobra 2019. godine sa prvom neradnom nedjeljom 20. oktobra 2019. godine.

Imajući u vidu navedeno i u cilju promocije Crne Gore kao ozbiljne turističke destinacije, sugeriramo izmjenu Zakona na način da se šoping centri izuzmu iz primjene zakona zbog specifičnosti u djelatnostima ili se omogući smanjeno radno vrijeme nedjeljom od 6h do 8h u intervalu 10-18h, 12-20h ili 12-18h.

Istovremeno, ukazujemo na praksu u zemljama regiona gdje šoping molovi u Srbiji, Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj i Makedoniji rade nedjeljom dok u Sloveniji rade skraćeno. Šopong molovi rade nedjeljom i u Velikoj Britaniji, Finskoj, Danskoj, Švedskoj, Bugarskoj, Turskoj i Rumuniji.

ODGOVOR MINISTARSTVA EKONOMIJE:

Preporuka broj 10. iz Bijele knjige Savjeta stranih investitora odnosi se na izmjenu člana 35a Zakona o unutrašnjoj trgovini, u smislu da se, u cilju promocije Crne Gore kao ozbiljne turističke destinacije, izmjeni Zakona na način da se šoping centri izuzmu iz primjene zakona zbog specifičnosti u djelatnostima ili se omogući smanjeno radno vrijeme nedjeljom od 6h do 8h u intervalu 10-18h, 12-20h ili 12-18h. Takođe, navedeno je i da je praksa u zemljama regiona takva da šoping molovi u Srbiji, Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj i Makedoniji rade nedjeljom dok u Sloveniji rade skraćeno. Šopong molovi rade nedjeljom i u Velikoj Britaniji, Finskoj, Danskoj, Švedskoj, Bugarskoj, Turskoj i Rumuniji.

U vezi sa navedenom preporukom, ističemo da član 35a stav 1 ima za cilj da se, shodno Zakonu o radu, u sektoru trgovine omogući zaposlenima pravo da sedmični odmor koriste nedjeljom. Cilj uvođenja ove odredbe jeste unapređenje položaja radnika u Crnoj Gori u sektoru trgovine. Izuzeci koji su definisani stavom 2 navedenog člana utvrđeni su radi obezbjeđenja zadovoljenja osnovnih životnih potreba građana (apoteke, pekare, pogrebne usluge i dr.).

Izuzimanjem šoping molova iz primjene ovog zakona doveli bi se u nepovoljniji položaj trgovinski

objekti koji posluju van šoping molova, uz napomenu da uslužne djelatnosti u šoping molovima nijesu zabranjene.

Imajući u vidu navedeno, Ministarstvo ekonomije će nastaviti da prati efekte uvođenja neradne nedjelje, kako na zaposlene, tako i na trgovce i ukoliko se pokaže opravdanim pristupiti eventualnim izmjenama zakona.

KOMENTAR SAVJETA STRANIH INVESTITORA:

Imajući u vidu da preporuka nije realizovana, na neophodnost njene implementacije je ukazano u izdanju Bijele knjige za 2020. godinu.

PREPORUKA ZA MINISTARSTVO ODRŽIVOG RAZVOJA I TURIZMA (POSTUPAK IZDAVANJA GRAĐEVINSKE DOZVOLE I URBANISTIČKO TEHNIČKIH USLOVA)

Izdavanje građevinske dozvole – Zakonski rok za izdavanje građevinske dozvole u Ministarstvu održivog razvoja i turizma jeste 60 dana u slučaju da je potrebna izrada Studije o procjeni uticaja na životnu sredinu, ili 30 dana ukoliko izrada Studije nije potrebna. Ovaj rok se dosta često ne poštuje. “Jedan šalter za sve” za izdavanje dozvola ne funkcioniše kako treba. Ministarstvu treba puno vremena da dobije sve saglasnosti od ostalih državnih institucija (ministarstava) i opštinskih preduzeća i komunalnih preduzeća jer se dokumentacija šalje poštom. Ipak, možda je najveći problem što veliki broj institucija ne odgovara MORT-u, a po Zakonu, ukoliko se odgovor ne dobije u roku od 15 dana, smatra se da je institucija dala saglasnost. Na kraju se dobije građevinska dozvola koja nije potpuna jer nedostaju neke od neophodnih saglasnosti, pa se nailazi na razne prepreke prilikom izvođenja radova koje se moraju usput rješavati što dovodi do dodatnih troškova i kašnjenja. Obično sve saglasnosti za koje u građevinskoj dozvoli stoji “da institucija nije odgovorila” moraju da se dobiju u odvojenim postupcima, tokom tehničkog prihvatanja. Saglasnosti ne stižu od CEDIS-a (elektro-energetska saglasnost) i Ministarstva unutrašnjih poslova (Direktorat za vanredne situacije). Predlog: Problematično je što se podrazumijeva da je saglasnost data ukoliko nije bilo odgovara u roku od 15 dana. Sve strane bi trebalo da daju saglasnosti ili da navedu probleme. O ovome bi trebalo investitore obavijestiti na samom početku kako bi znali unaprijed kakvi se sve problemi i troškovi mogu pojaviti tokom trajanja radova.

Urbanističko-tehnički uslovi – UTU: Ovo je osnovni dokument za investitora i za arhitektu koji priprema izvođački projekat. Najveći problem kod UTU-a jeste loša definicija povezivanja na opštinsku infrastrukturu (vodovod, kanalizacija, struja itd). Stoga, dešavalo se nekoliko puta da se izvođački projekat realizuje u skladu sa UTU-ma, ali stanje na terenu nije stanje koje se vidi u uslovima. Kada se počne sa izgradnjom, investitor treba da posjeti lokalni Vodovod i/ili CEDIS kako bi se dogovorili oko priključivanja novog objekta na infrastrukturu. Ovo može da potraje i dešavalo se da se izgradnja objekta završi, ali da nema priključka na vodovodnu i/ili električnu mrežu.

ODGOVOR MINISTARSTVA ODRŽIVOG RAZVOJA I TURIZMA:

Zakonom o planiranju prostora i izgradnji objekata, građevinska dozvola se izdaje samo za složene inženjerske objekte u koje telekomunikacioni objekti ne spadaju. Izgradnja telekomunikacionih objekata se započinje na osnovu prijave građenja i dokumentacije propisane zakonom.

Što se tiče procedura dobijanja saglasnosti na glavni projekat složenog inženjerskog objekta, Ministarstvo ih sprovodi u skladu sa navedenim zakonom. Institucija koja ne odgovori na dopis za dobijanje saglasnosti je odgovorna za sve nepravilnosti koje proisteknu zbog "čutanja administracije". Za ostale objekte, istu proceduru sprovodi revident u fazi revizije glavnog projekta. I u tim situacijama primjenjuje se institut pozitivne presumpcije – ukoliko organ/institucija čuti, smatra se da je saglasnost data.

Navedeno je uvedeno upravo radi smanjenja biznis barijera, jer se u proteklom periodu dešavalo da veliki broj institucija "čuti", a ni investitor ni ovo ministarstvo nije imalo instrumenata da dobije povratnu informaciju. Ponovnim uvođenjem "čekanja" da neki organ odgovori na zahtjev za izdavanje saglasnosti na tehničku dokumentaciju, bi usporilo realizaciju projekata i doprinijelo lošijem rangiranju Crne Gore na listi Svjetske banke o lakoći poslovanja (Doing Business).

U prethodnom periodu intenzivno se radilo na smanjenju broja saglasnosti potrebnih za realizaciju projekta, odnosno građenje objekta, ali ne na štetu kvaliteta izgrađenog objekta. Tako danas imamo manje saglasnosti na tehničku dokumentaciju, a više tehničkih propisa i standarda kojima se bliže uređuju pojedine oblasti i koji treba da se primjenjuju prilikom projektovanja, građenja i održavanja objekata.

I elektroenergetska saglasnost više nije dokument koji je potreban za izdavanje građevinske dozvole odnosno prijave građenja (osim za energetske objekte). Naime, Zakonom o energetici definisana je samo saglasnost na priključenje, što će reći da se objekat projektuje i gradi na osnovu planskog dokumenta i tehničke dokumentacije, a kada se izgradi, operater distributivne mreže daje saglasnost na priključenje tog objekta, ako je izgrađen prema važećim propisima.

Vodovodna saglasnost na tehničku dokumentaciju je i dalje obavezni dokument prilikom izdavanja građevinske dozvole, odnosno prijave građenja tako da je investitor upoznat sa mogućnošću priključka na ovu infrastrukturu, i još uvijek se nije našlo adekvatno rješenje koje bi omogućilo ukidanje ove saglasnosti, a što je namjera ovog ministarstva da uredi u narednom periodu.

PREPORUKA ZA MINISTARSTVO EKONOMIJE (VISOKI IZNOSI NAKNADE ZA ANGAŽOVANI PRENOSNI KAPACITET KOJU PLAĆAJU PROIZVOĐAČI ELEKTRIČNE ENERGIJE PRIKLJUČENI NA PRENOSNI SISTEM)

Od 01. januara 2014. godine izmjenama Metodologije za utvrđivanje regulatorno dozvoljenog prihoda i cijena za korišćenje prenosnog sistema uspostavljena je obaveza proizvođača električne energije koji su priključeni na prenosni sistem da plaćaju angažovani mrežni kapacitet. Do 01. januara 2014. godine angažovani prenosni kapacitet naplaćivao se samo od kupaca električne energije, tako da se cjelokupan regulatorno odobreni prihod Operatora prenosnog sistema pokrивao naknadama naplaćenim od strane kupaca. Kako proizvodnja električne energije u Crnoj Gori od 2012. godine nije regulisana djelatnost to EPCG kao proizvođač električne energije nije u mogućnosti da navedeni troša direktno „uključiti“ u cijene svojih usluga. Iznosi naknada utvrđeni predmetnim metodologijama za 2019. godinu iznose 849,5877 €/MW/mjesec što ako se pretvori na bilansiranu proizvodnju EPCG za 2019. godinu iznosi 2,895 €/MWh. Prema odluci Regulatorne agencije za energetiku za 2020. godinu, proizvođači su u obavezi da plaćaju naknadu za angažovani prenosni kapacitet od 202,2765€/MW/mjesec za utrošenu energiju energetskog subjekta i 2.5281 €/MWh za proizvodnju. Ove cijene značajno prevazilaze iznos utvrđen Uredbom EC broj 838/2010 o utvrđivanju smjernica koje se odnose na mehanizam naknade između operatora prenosnih sistema i zajednički regulatorni pristup naplati prenosa.

ODGOVOR MINISTARSTVA EKONOMIJE:

Plaćanje naknade za korišćenje prenosnog sistema od strane proizvođača električne energije je praksa koju su regulatorna tijela u Evropi počela da primjenjuju i prije 2010. godine. Ista se zasniva na principu "korisnik plaća", pri čemu su korisnici prenosnog sistema fizička ili pravna lica koja iz sistema preuzima električnu energiju, kupci, ili u sistem isporučuju električnu energiju, proizvođači.

Glavni razlog za uvođenje ovog koncepta je činjenica da se prenosni sistem razvija kako zbog potreba konzuma tako i zbog potreba proizvođača električne energije što između ostalog podrazumijeva i otklanjanje fizičkih barijera za prekograničnu razmjenu energije u cilju razvoja tržišta. Dakle, važno je istaći da ovaj regulatorni pristup nastaje, razvija se i usavršava paralelno sa razvojem tržišta električne energije. Činjenica je da se isti primjenjuje i danas u državama članicama EU koje su među prvim napustile koncept regulisanja proizvodnje električne energije i istovremeno promovisale proizvodnju električne energije na tržišnim principima. Stoga ističemo da EPCG, poput mnogih drugih proizvođača električne energije u Evropi koji su priključeni na prenosni sistem i posluju na tržišnim principima, plaća naknadu za korišćenje prenosnog sistema.

Podsjećamo da EU model tržišta električne energije podrazumijeva transformaciju sektora i prije svega razdvajanje djelatnosti prenosa i distribucije, kao regulisanih mrežnih djelatnosti, od proizvodnje i snabdijevanja, kao tržišnih djelatnosti. Upravo je proizvodnja prva elektroenergetska djelatnost u Crnoj Gori koja se transformisala u ciljani oblik. Naime, Regulatorna agencija za energetiku (Agencija) od 2011. godine uvodi metod postepenog približavanja cijene proizvedene električne energije tržišnoj kada proizvodnja kao djelatnost prestaje da bude regulisana. Kako proizvodnja električne energije u Crnoj Gori nije regulisana djelatnost, kao što se i navodi u predmetnom izvještaju, to ne postoji barijera da proizvođač prenese troškove svog poslovanja u cijenu svojih usluga.

Shodno prethodno navedenoj regulatornoj praksi u Evropi, Agencija 1. januara 2014. godine uvodi naknadu za korišćenje prenosnog sistema koju plaćaju proizvođači električne energije. Od tada ukupan trošak za korišćenje prenosnog sistema ne plaćaju samo kupci (domaćinstva, mala i velika privreda) već jedan dio tih troškova preuzimaju proizvođači električne energije kao korisnici sistema. Istorijsko kretanje i prognoze rasta potrošnje i proizvodnje električne energije su samo neki od parametara koji se uzimaju u obzir prilikom utvrđivanja cijena za korišćenje prenosnog sistema.

U prethodnom periodu, Agencija je sprovela javnu raspravu na Nacrt metodologije za utvrđivanje regulatorno dozvoljenog prihoda i cijena za korišćenje prenosnog sistema koja je obuhvatala izmjene i dopune u dijelu alokacije troškova, koja je trajala od 23. Oktobra do 23. aprila 2019. godine.

Nakon sprovedene javne rasprave, donešena je nova Metodologija za utvrđivanje regulatorno dozvoljenog prihoda i cijena za korišćenje prenosnog sistema („Službeni list CG“, br. 32/19 i 50/19).

Agencija je 02. decembra 2019. godine donijela Odluku o utvrđivanju regulatorno dozvoljenog prihoda i cijena za korišćenje prenosnog sistema za period od 01.01.2020. do 31.12.2022. godine („Službeni list CG“, broj 66/19), kojom su utvrđene cijene po kojima proizvođači električne energije priključeni na prenosni sistem plaćaju korišćenje tog sistema. Prema navedenoj odluci, za proizvođače električne energije priključene na prenosni sistem utvrđene su tarife:

- za 2020. godinu za tarifni element maksimalno raspoloživa aktivna snaga, u iznosu od 202,2765 €/MW/mjesec i za tarifni element aktivna električna energija, u iznosu od 2,5281 €/MWh,
- za 2021. godinu za tarifni element maksimalno raspoloživa aktivna snaga, u iznosu od

200,9417 €/MW/mjesec za tarifni element aktivna električna energija, u iznosu od 2,7291 €/MWh i

- za 2022. godinu za tarifni element maksimalno raspoloživa aktivna snaga, u iznosu od 220,5185 €/MW/mjesec za tarifni element aktivna električna energija, u iznosu od 2,4636 €/MWh.

Efekti primjene nove metodologije u odnosu na Uredbu EC broj 838/2010 o utvrđivanju smjernica koje se odnose na mehanizam naknade između operatora prenosnih sistema i zajednički regulatorni pristup naplati prenosa, biće poznati kada konačni podaci o realizovanoj proizvodnji električne energije u 2020. godini budu na raspolaganju.

PREPORUKA ZA MINISTARSTVO ODRŽIVOG RAZVOJA I TURIZMA (NOVA LOKALNA EKOLOŠKA NAKNADA ZA TE PLJEVLJA)

U decembru 2019.godine, Opština Pljevlja je objavila Odluku o iznosu i načinu plaćanja naknade za zaštitu i unapređenje životne sredine za opštinu Pljevlja koju je usvojila Vlada Crne Gore. U Odluci se navodi sljedeće: “Naknada za pravna lica i preduzetnike koji posluju u opštini Pljevlja iznosi 1.7% godišnjeg prihoda po osnovu prodaje sirovina, poluproizvoda i proizvoda u zemlji i inostranstvu, za godinu koja prethodi godini za koju se naknada utvrđuje”. Ovakva odluka će uticati na TE Pljevlja i predviđa se da će dodatni trošak biti između 1 milion eura i 1.5 milion eura godišnje.

ODGOVOR MINISTARSTVA ODRŽIVOG RAZVOJA I TURIZMA:

Konstatacija iz Bijele knjige da će Odluka o iznosu i načinu plaćanja naknade za zaštitu i unapređenje životne sredine imati finansijski uticaj na TE Pljevlja detaljno je elaborirana u Izvještaju o sprovedenoj analizi procjene uticaja propisa (RIA obrascu), koji je bio sastavni dio materijala na osnovu kojeg su se pozitivno izjasnili u odnosu na uvođenje ove nove naknade Ministarstvo ekonomije, Ministarstvo finansija i Ministarstvo održivog razvoja i turizma, prije nego je Vlada Crne Gore u oktobru 2019. dala saglasnost na istu. Naime, u Izvještaju se navodi da visok stepen zagađenja koji se bilježi u pljevaljskoj opštini paradoksalno leži u prirodnom bogatstvu pljevaljske kotline, što je i uslovilo razvoj ekstraktivne industrije (rudnik uglja, rudnik olova i cinka) kao i izgradnju termoelektrane Pljevlja, ali i upotrebu uglja u domaćinstvima. Specifičnost ovih privrednih djelatnosti je osim velikog potencijala zagađivanja životne sredine i nemogućnost njihovog izmiještanja na drugu lokaciju. U skladu sa fundamentalnim principom zaštite životne sredine “zagađivač plaća” i Zakonom o životnoj sredini kojim je jedinicama lokalne samouprave data mogućnost da propišu naknadu za zaštitu i unaprijeđivanje životne sredine, u skladu sa svojim potrebama i specifičnostima, prikupljena sredstva po osnovu ove naknade moraju se namjenski koristiti isključivo za zaštitu i unaprijeđivanje životne sredine na teritoriji opštine Pljevlja. U Izvještaju o sprovedenoj analizi procjene uticaja propisa utvrđeno je da pozitivne posljedice donošenja ovog propisa apsolutno opravdavaju troškove koje će stvoriti, jer će ostvarene koristi u pogledu zaštite životne sredine i zdravlja ljudi uveliko prevazići pretpostavljene troškove.

PREPORUKA ZA MINISTARSTVO FINANSIJA I UPRAVU ZA NEKRETNINE (UNAPRIJEDITI EFIKASNOST RADA I POŠTOVANJE ZAKONSKIH ROKOVA)

Savjet stranih investitora ukazuje na neophodnost područnih jedinica Uprave za nekretnine da se pridržavaju zakonskog roka za donošenje odluka o upisu prava vlasništva. Probijanje zakonskog roka duže je čak i od 6 mjeseci.

ODGOVOR UPRAVE ZA NEKRETNINE:

Implementacija e-Katastra on-line u realnom vremenu, urađen je veliki iskorak i omogućena potpuna transparentnost podataka svim zainteresovanim strankama i uvid u podatke na osnovu upita preko identifikacione oznake ili broja lista nepokretnosti (LN)/ posjedovnog lista (PL) ili broja nepokretnosti.

U cilju povećanja pravne sigurnosti, svim korisnicima sistema omogućen je pregled podnešenih zahtjeva vezano za konkretnu nepokretnost kroz prikaz aktivni zahtjevi, a koji je sastavni dio LN/PL. Takođe, omogućeno je praćenje toka rješavanja zahtjeva, pomoću koda koji se dobija prilikom podnošenja zahtjeva.

Za profesionalne korisnike zvanično od 22.07.2019. godine implementiran je e-servis odnosno web aplikacija za preuzimanje prepisa/izvoda LN/PL u formi elektronski potpisanog dokumenta, koji imaju potpuno istu validnost kao i dokumenta preuzeta na šalterima Područnih jedinica, sa čime se smanjuje broj procedura i vrijeme potrebno strankama za promjenu prava na nepokretnostima.

Aplikacija se koristi saglasno zakonskoj regulativi od strane Notarskih kancelarija, Kancelarija javnih izvršitelja, a takođe shodno zahtjevima od strane državnih organi i organi lokalne samouprave. U cilju sigurnosti i zaštite podataka, za pristup i korišćenje web aplikacije, potrebno je obezbijediti "kvalifikovani certifikat za kvalifikovani elektronski potpis izdat na kriptografskom tokenu", saglasno postojećoj regulativi. U skladu sa planiranim aktivnostima, pripremljena je testna verzija aplikacije za elektronsku predaju zahtjeva od strane Notarskih kancelarija.

Omogućavanje predaje zahtjeva od strane Notarskih kancelarija je projekat čija je realizacija u toku i neophodno je obezbijediti ne samo aplikativno rješenje za ove potrebe, već i zakonsku osnovu koja propisuje obaveze, nadležnosti i način funkcionisanja ovog sistema, o čemu je Uprava obavijestila Ministarstvo finansija i Ministarstvo pravde.

Takođe, bitno je napomenuti da plaćanje taksi elektronskim putem je obaveza propisana Zakonom o elektronskoj upravi, koji će početi sa primjenom 05.07.2020. godine, te shodno tome Uprava za nekretnine je već stupilo u kontakt sa Ministarstvom javne uprave, koje je i nadležno za implementaciju e-naplate. Što se tiče rokova za rješavanje zahtjeva, Uprava za nekretnine redovno analizira rad područnih jedinice i statističke podaci ukazuju da preko 90% predmeta rješavaju se u zakonski utvrđenim rokovima.

Ne želimo osporavati činjenicu koja je prezentirana od strane kontributora da je za donošenje odluke o upisu prava vlasništva, potrebno duže i od 6 mjeseci, ali isto tako želimo ukazati na eventualne probleme koji mogu biti razlog prezentiranog zaključka - neefikasan rad.

Nažalost Uprava kao i sve iste institucije jugoistočne Evrope, suočava se sa nedostatkom stručnog kadra iz svih oblasti u nadležnosti Uprave, što se prevazilazi organizacionim aktivnostima preraspodjele zahtjeva na centralnom nivou, ali i osoblja iz drugih područnih jedinica.

Treba napomenuti da postoje zahtjevi koje zbog žalbe na donešeno rješenje u prvostepenom postupku nije moguće riješiti u Zakonom propisanom roku. Sprovođenje elaborata eksproprijacije može da bude slučaj za koji se ne može postupiti u zakonskom roku.

Takođe, važna činjenica jesu i zakonski propisane administrativne procedure koje se odnose na poštovanje protoka roka za konačnost i pravosnažnost rješenja.

Svjesni smo činjenice da je stvaranje kadrova višegodišnji proces, zato najprije preko zakonske reforme, a zatim i preko kompletne digitalizacije svih radnih procesa u Upravi, može se obezbijediti brži i efikasniji rad sa smanjenim brojem procedura i potrebnog vremena za postupanje po zahtjevu.

Cilj Uprave za nekretnine je modernizacija svih procesa i procedura iz svoje nadležnosti, a kao osnova za dalje poboljšanje i unaprjeđenje sistema, početni korak je svakako utemeljenje svih procesa u okviru zakonske regulative. Značajno je napomenuti i neophodnost obezbjeđivanja finansijskih sredstava za potrebe modernizacije informacionog sistema, obezbjeđivanje kadrova i popunjavanje radnih mjesta saglasno Pravilniku o sistematizaciji radnih mjesta, kao i transfer znanja na svim nivoima poslovanja.

Saglasno navedenom od strane Uprave za nekretnine, kod nadležnog organa, Ministarstva finansija pokrenuta je inicijativa za što hitnijim izmjenama i dopunama Zakona o državnom premjeru i katastru nepokretnosti, kao i ostale zakonske regulative koja je u korelaciji sa poslovima iz nadležnosti Uprave.

Izmjene Zakona o državnom premjeru i katastru nepokretnosti obuhvata niz aktivnost vezanih za:

- Uspostavljanje novih e-servisa i omogućavanje naplate administrativnih taksi na jednom mjestu;
- Obavezu korišćenja e-servisa od strane profesionalnih korisnika, a saglasno zakonskoj regulativi;
- Uspostavljanje i implementaciju korisničkog servisa predaje zahtjeva za upis prava na nepokretnostima od strane Notara;
- Skraćenje rokova za postupanje po zahtjevu;
- Uspostavljanje Registra cijena prometovanih nepokretnosti s ciljem povećanje transparentnosti tržište nepokretnosti;
- Uspostavljanje Adresnog registra i
- I drugih unaprjeđenja vezanih za poslove iz nadležnost Uprave za nekretnine

PREPORUKA ZA MINISTARSTVO ODRŽIVOG RAZVOJA I TURIZMA (PROCES IZMJENA I DOPUNA PLANSKE DOKUMENTACIJE)

Preporuke iz Bijele knjige se podudaraju sa planom aktivnosti Uprave za nekretnine, što pruža jasnu sliku cilja implementacije modernog sistema katastarskih evidencija.

Proces izmjena i dopuna planske dokumentacije (državne studije lokacije, lokalni planski dokumenti višeg reda, detaljni urbanistički planovi) je dosta spor i često se odlaže. S tim u vezi, neophodno je poštovanje jasnih rokova u svim postupcima.

ODGOVOR MINISTARSTVA ODRŽIVOG RAZVOJA I TURIZMA:

Zakonom o Izmjenama i dopunama Zakona o planiranju prostora i izgradnji objekata koji je stupio na snagu 14. avgusta 2020. godine, skraćena je procedura izrade planske dokumentacije iz člana 218 Zakona (prostorno urbanistički planovi, detaljni urbanistički planovi, lokalne studije lokacije, prostorni planovi posebne namjene, itd...) na način što su skraćeni rokovi i određene procedure predviđene za izradu Prostornog plana CG i Plana generalne regulacije CG ne odnose na izradu ovih planskih dokumenata (izrada koncepta, prethodno učešće javnosti i sl.).

Na ovaj način ubrzana je izrada planske dokumentacije iz člana 218 Zakona.

7. PRIORITETI ZA 2021. GODINU

U dijelu ekonomske politike i daljeg unapređenja uslova za ekonomski rast, Vlada je na svojoj agendi za 2021. godinu utvrdila niz aktivnosti koje se u mnogome ogledaju u preporukama koje je Savjet stranih investitora i inicirao kroz svoje materijale prethodnih godina. Savjet stranih investitora prati aktivnosti vladinih tijela u nastojanju da mjere čija je predviđena implementacija obuhvate i preporuke koje članovi Savjeta upućuju. Navedeno prije svega sa ciljem kreiranja uslova poslovanja u zemlji na nivou koji imaju investitori i u matičnim zemljama razvijenih ekonomija. U tom dijelu je od posebne važnosti nastaviti sa mjerama u dijelu vladavine prava i efikasnosti pravne zaštite, unapređenja ekonomskih uslova i biznis klime, unapređenje infrastrukture i realizacija novih infrastrukturnih projekata, održavanja stabilnosti uz očuvanje povjerenja u finansijskom sektoru.

Kako je navedeno u ekspozeu predsjednika Vlade iz decembra 2020. godine, ekonomski prioriteti Vlade Crne Gore odnose se na:

- ▶ **Smanjenje troškova u oblasti javne potrošnje**, što će podrazumijevati više rada, reda i odricanja od privilegija;
- ▶ **Podsticanje prerađivačke industrije**, proizvodnje hrane, IT sektora, turizma i svih akcija ekonomskog razvoja – onog koji je održiv i inkluzivan, baziran na inovacijama i znanju;
- ▶ **Usmjeravanje kapitalnih investicija u strateš-**

ke prioritete Crne Gore – prije svega u energetske i saobraćajnu infrastrukturu;

- ▶ **Unapređenje korporativnog upravljanja** državnim preduzećima i njihovu depolitizaciju;
- ▶ **Promovisanje humane dualne ekonomije**, oslonjene na porodična gazdinstva u sektorima poput poljoprivrede, mini industrije, drvoprerade, turizma;
- ▶ **Mjere ekonomskog oporavka** i podrške oporavku privrede nakon pandemije korona virusa.

Budući napredak u pregovorima sa EU direktno zavisi od sprovođenja reformi u oblasti vladavine prava, to jest ispunjavanja jasno definisanih kriterijuma u poglavijima 23 (Pravosuđe i temeljna prava) i 24 (Prava, sloboda i bezbjednost).

S druge strane, crnogorska ekonomija ima slabu industrijsku bazu, a dodatno je ograničena malim tržištem i niskim tehnološkim znanjem domaćih kompanija. Spoljnotrgovinski deficit je i dalje visok, na nivou od oko 15% BDP-a, i odraz je međunarodne nekonkurentnosti naše ekonomije. Nezaposlenost ostaje visoka, naročito među ženama, mladima, Romima i nekvalifikovanim radnicima. Ulaganje u znanje i ljudske resurse vrio je skromno, sto se odražava na nizak nivo inovacija i produktivnosti preduzeća.

U narednom periodu fokus, pored nezaobilazne slobode medija i funkcionalnosti pravosuđa, biće na razvojnoj ekonomskoj politici, unapređenju konkurentnosti i održivosti javnih finansija, a zatim i na zdravoj životnoj sredini, doprinosu u borbi protiv naglih klimatskih promjena, adekvatnijoj socijalnoj politici i zapošljavanju.

Pored već prepoznatog Sporazuma, koji su lideri tri vladajuće koalicije potpisali, zajednički ciljevi su:

- ▶ Konsolidacija javnih finansija uz presjek zatečenog stanja nakon preuzimanja vlasti;
- ▶ Odlučna borba protiv korupcije i organizovanog kriminala i suzbijanje sive ekonomije uz pooštrenje kaznene politike za krivična djela iz ovih oblasti;
- ▶ Donošenje niza novih sistemskih zakona počev od prioriternih: Zakon o porijeklu imovine, Zakon o lustraciji, Zakon o Vladi, Zakon o Skupštini, Zakon o planiranju prostora i izgradnji objekata.
- ▶ Donošenje deklaracije o trajnoj zabrani izgradnje malih hidroelektrana na crnogorskim vodotocima, kao i izmjena Zakona o energetici;
- ▶ Nastavak aktivnih pregovora sa EU sa ciljem ostvarivanja napretka u svim poglavijima s težištem na poglavijima 23 i 24.

Kada govorimo o konkretnim aktivnostima, važno je napomenuti sljedeće:

- ▶ Konsolidacija javnih finansija uz presjek zatečenog stanja u trenutku preuzimanja vlasti.

Analiza stanja u oblasti javnih finansija ukazuje na sljedeće jasne podatke: za 2020. godinu umjesto rasta desio se snažan dvocifren pad BDP-a, tako da će javni dug do kraja 2020. godine preći 80% BDP-a. Ovo povećanje javnog duga je najvećim dijelom prouzrokovano izrazitim smanjenjem BDP-a, tj. ekonomske aktivnosti.

- ▶ **Odlučna borba protiv korupcije** i organizovanog kriminala i suzbijanje sive ekonomije uz pooštrenje kaznene politike za krivična djela iz ovih oblasti;
- ▶ **Temeljna reforma javne uprave**, s akcentom na optimizaciju kadrova i troškova, profesionalizaciju službeničkog sistema, unapređenju kvaliteta upravnih usluga i sistema odgovornosti na svim upravnim nivoima.

Razvojna politika Vlade (snažno oslonjena na proces EU integracija) zasniva se na 7 stubova:

Zelena ekonomija
Digitalna transformacija
Regionalna saradnja i povezanost
Unapređenje konkurentnosti
Socijalna zaštita
Društvo jednakih šansi
Dobro upravljanje (process integracija ka EU)

Crna Gora u skladu sa evropskim pristupom treba da se zasniva na:

- ▶ **Pametnom rastu** - unapređujući obrazovanje kroz podsticanje učenja i poboljšavanje vještina građana, jačanje inovacija i razvoj novih proizvoda i usluga u funkciji društvenih izazova, primjenjujući IKT, kao temelj digitalnog društva.
- ▶ **Održivom rastu** - uključujući primjenu zelene ekonomije, smanjenje emisije ugljenika, koriscenje pametnih tehnologija, posvećeniju zaštitu životne sredine, poboljšavanje poslovnog ambijenta za mala i srednja preduzeća i podršku potrošačima u ostvarivanju sopsstvenih prava.
- ▶ **Inkluzivnom rastu** koji obuhvata: povećanje stope zapošljavanja, upravljanje promjenama kroz ulaganje u znanja i vještine, osavremenjivanje u svim sferama, jačanje socijalne sigurnosti, uravnoteženi rast u svim djelovima Crne Gore.

U skladu sa javnim pozivom Vlade Crne Gore, Savjet stranih investitora u Crnoj Gori je dostavio predloge zakona čije usvajanje/izmjena bi trebalo da bude na dnevnom redu Vlade u 2021. godini.

Predlozi za pripremu Godišnjeg programa rada Vlade za 2021. godinu

▶ **Zakon o elektronskim komunikacijama** – Zakonom se predviđa da pored svojeručnog potpisivanja, pretplatnički ugovor može biti potpisan i na bilo koji drugi način potpisivanja u skladu sa propisima o identifikaciji, elektronskom potpisu i ličnoj karti, a koje operator učini dostupnim što uključuje, bez ograničenja, elektronski potpis, napredni elektronski potpis, kvalifikovani elektronski potpis i svojeručni potpis u digitalnoj formi. Navedena rješenja predstavljaju značajan korak naprijed i sugerišemo što prije donošenje zakona.

▶ **Zakon o mjerama za smanjenje troškova postavljanja elektronskih komunikacionih mreža velikih brzina** – Zakon se nalazi u skupštinskoj proceduri i sugerišemo njegovo donošenje.

▶ **Zakon o kinematografiji** - godinama telko sektor preispituje naknadu za finansiranje Filmskog fonda kao parafiskalni namet za pružaoce internet usluga zbog činjenice da se na internetu mogu naći razna kinematografska djela. Kako je većina relevantnih institucija ocijenila preporuku ICT Komiteta razumnom i pravno osnovanom, uključujući Ministarstvo ekonomije i Vladin Savjet za konkurentost, očekivalo se da će ovaj neosnovani finansijski namet biti eliminisan tokom 2020. godine. S tim u vezi, sugerišemo izmjenu Zakona o kinematografiji kojom će se ukinuti naknada za finansiranje Filmskog fonda po osnovu pružanja internet usluga.

▶ **Zakon o planiranju prostora i izgradnji objekata** - zaštita infrastrukture za elektronsku komunikaciju, garantovana Zakonom o elektronskim komunikacijama nije u potpunosti obezbijedena Zakonom o planiranju prostora i izgradnji objekata zbog pogrešnog tumačenja odredbi. S tim u vezi, sugerišemo izmjene Zakona o planiranju prostora i izgradnji objekata u skladu sa ranije dostavljenim preporukama.

▶ **Zakon o potrošačkim kreditima** – sugerišemo izmjenu zakona kako bi se eliminisala kolizija raznih odredbi o zaštiti potrošača sa važećim Zakonom o bankama/Zakona o kreditnim institucijama.

▶ **Zakon o zaštiti potrošača korisnika finansijskih usluga** - Zakon je u velikoj mjeri kontradiktoran i neusklađen sa ostalim zakonima koji se primjenjuju i doprinosi pravnoj nesigurnosti u bankarskom sektoru. S tim u vezi, sugerišemo stavljanje van snage predmetnog zakona.

▶ **Zakon o ličnoj karti** – sugerišemo izmjenu člana 6 stav 2 Zakona o ličnoj karti na način da obrazac lične karte sadrži i adresu prebivališta. Napominjemo da je navedena preporuka prihvaćena od strane MUP-a i da odgovara praksi kako u zemljama regiona, tako i u zemljama EU.

▶ **Zakon o unutrašnjoj trgovini** – sugerišemo izmjenu člana 35a na način da se ukine neradna nedjelja. Inicijativa o ukidanju neradne nedjelje podržana je od

strane svih udruženja poslodavaca u Crnoj Gori.

▶ **Zakon o radu** – sugerišemo izmjenu Zakona sa ciljem eliminisanja biznis barijera i inkorporiranja rješenja zajednički definisanih sa svim udruženjima poslodavaca u Crnoj Gori i prihvaćenih od strane Savjeta za konkurentnost. Takođe, sugerišemo usklađivanje Zakona o radu sa Zakonom o izvršenju.

▶ **Zakon o porezu na promet polovnih motornih vozila, plovni objekata, vazduhoplova i letilica** – sugerišemo utvrđivanje realnih poreskih stopa.

U dijelu spoljno-političkih aktivnosti koje doprinose promociji stranih investicija i ulaganju stranog kapitala u crnogorsku ekonomiju važan je dalji kontinuitet reformi u dijelu članstva u Evropskoj uniji, ali i saradnja u okviru NATO zajednice.

8. ANEKS

ČLANOVI SAVJETA

Addiko Bank

Addiko banka AD Podgorica u vlasništvu je Addiko banke AG, sa sjedištem u Beču, Austriji, i čini dio bankarske grupacije koja posluje u pet zemalja Jugoistočne Evrope. Grupu čini šest banaka u Hrvatskoj, Sloveniji, Bosni i Hercegovini, Srbiji i Crnoj Gori, i Grupa pruža bankarske usluge klijentima kojih ima preko 1.1 milion. Nakon uspješne promjene brenda 2016.godine, Grupa posluje pod nazivom Addiko.

Kao dio finansijske grupacije koja je isključivo fokusirana na zemlje Jugoistočne Evrope, Addiko banka stavlja lokalne klijente u centar strategije: pažnja je usmjerena na neophodne proizvode i usluge koji su relevantni za lokalno ekonomsko okruženje, na efikasne procese, brže odlučivanje i jednostavnu komunikaciju.

Banka ima filijale u Podgorici, Nikšiću, Bijelom Polju, Herceg Novom, Pljevljima, Baru, Budvi, Kotoru i Tivtu.

www.addiko.me

Zahvaljujući neopisivoj ljepoti Crne Gore i povoljnom poslovnom okruženju,

Azmont Investments, kompanija osnovana u Crnoj Gori, ušla je na tržište 2012.godine. Azmont Investments je razvio Portonovi Resort, vrijedan 650 miliona eura, koji predstavlja najveći investicioni projekat Azerbejdžana van zemlje i mimo energetskega sektora. Ovaj svjetski rizort sa najmodernijom marinom, prvim One&Only rizortom u Evropi, izgrađen je kao najsosfisticiranija destinacija na Jadranu. Kao odgovoran

građanin-pravni subjekat, kompanija ulaže napore da doprinese dobrobiti društva kroz dobro planirane i stalne programe društvene odgovornosti. Portonovi rizort ostaje glavni projekat Azmont Investments-a, a kao investiciona kompanija tražimo nove prilike da ulažemo još više u budućem periodu, ne samo u Crnoj Gori, nego i u ostalim zemljama.

www.azmont.com

Coca-Cola HBC je jedna od najvećih svjetskih punioca napitaka u okviru Coca-Cola kompanije. Coca-Cola HBC Srbija i Crna Gora proizvodi, prodaje i distribuira gazirana pića vodećih brendova kao što su Coca-Cola, Coca-Cola Zero, Fanta i Sprite.

Coca-Cola HBC Srbija i Crna Gora ulaže u razvoj zajednice i podržava projekte i inicijative u zemlji. U svaki dio poslovanja uključena je održivost i društvena odgovornost, kako bi se izgradila dugoročna vrijednost za sve naše kupce.

<https://rs.coca-colahellenic.com>

Crnogorska Komercijalna Banka AD Podgorica član je mađarske OTP bankarske i finansijske grupe, jedne od lidera u regionu Centralne, Istočne i Jugoistočne Evrope. Uz uspješno poslovanje od više od 60 godina, OTP grupa, sa 12 miliona klijenata u devet zemalja, 20.000 zaposlenih i preko 1.000 ekspozitura, obezbjeđuje siguran rast i razvoj Crnogorske komercijalne banke i garantuje svojim klijentima kvalitet usluga i stabilnost poslovanja.

CKB je univerzalna banka i klijentima suna raspolaganju razni proizvodi i usluge. Da bi se zadovoljile sve bankarske i finansijske potrebe klijenata, tu je ljubazno osoblje, mreža od 28 filijala, preko 4.500 POS terminala i blizu 100 bankomata na teritoriji Crne Gore. CKB je najveća custody banka koja nudi usluge trgovine hartijama od vrijednosti.

www.ckb.me

Crnogorski Telekom se ponosi time što je dio djelatnosti koja istinski transformiše i uobličava svijet - telekomunikacije mijenjaju navike ljudi i njihov tempo života. Kao očigledan tehnološki lider, Telekom pomaže rast i razvoj crnogorske privrede i povećava kvalitet života građana Crne Gore kroz inovativne i sigurne tehnologije, nudeći proizvode i usluge koji odgovaraju novom, digitalnom stilu života. Osmišljavajući svoje poslovanje tako da odgovara zahtjevima svijeta koji se mijenja, stavljajući uvijek u prvi plan svoje korisnike, Telekom je tokom svih ovih godina uspio da sačuva

ulogu tržišnog lidera u Crnoj Gori. Telekom je najveći telekomunikacioni operator u Crnoj Gori koji pruža kompletan portfolio telekomunikacionih usluga fiksne i mobilne telefonije (usluge govornih servisa, poruke, internet, TV, iznajmljene linije, usluge prenosa podataka i ICT rješenja). Kompanija ima više od 354 hiljade korisnika u mobilnoj mreži i više od 143 hiljade brojeva u fiksnoj. Usluge rominga su omogućene u više od 140 zemalja, sa gotovo 300 mobilnih operatora.

www.telekom.me

Revizija & savjetovanje – revizija finansijskih izvještaja u skladu sa lokalnim i međunarodnim računovodstvenim standardima, korekcija finansijskih izvještaja, finansijska detaljna kontrola, savjetovanje i obuka iz računovodstva. Usluge poslovnog savjetovanja – kontrola računovodstvenih sistema i interna kontrola, usluge uspostavljanja kontrole, usluge interne revizije, upravljanje rizicima, integritet sistema i procesa, obezbjeđivanje kvaliteta projekata, usluge savjetovanja i implementacija IFRS standarda, reinženjering poslovnih procesa, sistem za izvještavanje o upravljanju, IT usluge (hardver i softver), upravljanje projektima, specijalizovano savjetovanje za specifične sektore (banke, elektro-

privreda, industrija nafte i gasa, itd.) Poreske i pravne usluge – naše usluge poreskog savjetovanja obuhvataju sve oblasti bitne za strane investicije i širenje poslovnih aktivnosti na domaćem tržištu, koje se javljaju u vidu privatizacije, spajanja i preuzimanja ili u vidu osnivanja novih kompanija. Naši savjeti imaju za cilj smanjenje poreskih opterećenja na poslovanje i operacije, i na ublažavanje povезanih poreskih rizika. Finansijsko savjetovanje – ocjena poslovanja, procjena imovine, restrukturiranje, strateški razvoj, priprema biznis plana, pomoć u privatizaciji, izvještaji detaljne kontrole, spajanja i preuzimanja i slično.

<https://www2.deloitte.com>

DHL je vodeći globalni brend u industriji logistike. Naša DHL porodica nudi jedinstveni portfolio logističkih usluga koje obuhvataju nacionalnu i međunarodnu isporuku pošiljki, trgovinu preko interneta, međunarodnu ekspresnu dostavu putem drumskog, vazdušnog i pomorskog saobraćaja do industrijskih lanaca. Sa oko 350.000 zaposlenih u više od 220 zemalja i teritorija, DHL povezuje ljude i poslovne operacije sigurno i pouzdano i omogućava globalne trgovinske tokove. Sa specijalizovanim rješenjima za rast tržišta i privrede, uključujući tehnologiju, prirodne nauke i zdravstvo, energetiku, automobilsku industriju i maloprodaju, dokazanom posvećenošću društvenoj odgovornosti i prisustvu bez konkurencije u razvojnim tržištima, DHL se odlučno pozicionira kao "logistička kompanija

za svijet".

U januaru 2001.godine, DHL Express je registrovan u Crnoj Gori kao nezavisno pravno lice. Brojni ugovori su potpisani sa raznim poslovnim jedinicama o razvoju međunarodnog ekspresnog transporta u Crnoj Gori. Saradnja sa Upravom carina Crne Gore i JP Aerodromi Crne Gore dovela je do otvaranja DHL skladišta u sklopu podgoričkog aerodroma. DHL Express u Crnoj Gori ima važeće sertifikate ISO 9001 i ISO 14001 i kao član organizacije TAPA posjeduje sertifikat u skladu sa TAPA C standardom.

Sa više od 1.000 redovnih klijenata i 400 potpisanih ugovora sa domaćim i stranim kompanijama, DHL je lider u Crnoj Gori u industriji ekspresne međunarodne isporuke.

www.dhl.com/en/me

doMEN doo je crnogorska kompanija, nastala 2008. godine zajedničkim ulaganjem Afilias Limited, GoDaddy.com i ME-net Ltd., koja posluje kao .ME Registry. Kompaniju je odabrala crnogorska Vlada da rukovodi nacionalnim internet domenom Crne Gore (.MEccTLD). Iako je .ME nacionalni internet domen, ubrzo je otvorio vrata međunarodnim registracijama i ostvario globalni uspjeh.

Zbog dubokog inherentnog značenja koje ima u raznim je-

zicima (engleskom, španskom, holandskom, italijanskom, portugalskom, bugarskom i jezicima koji se govore na području bivše Jugoslavije) i neograničenim mogućnostima za slogane, samo tri dana nakon zvaničnog pokretanja, domen .ME upisao je 100.000. korisnika. .ME je nizao uspjeh svih ovih godina uz stalan i stabilan rast korisnika, a sve više i više velikih brendova priključivalo se domenu .ME i njegovom razvojnom programu – neki od brendova su About.me, Facebook (fb.me, rooms.me, sling.me), Wordpress (wp.me), Time (ti.me), Mercedes (Mercedes.me) i drugi.

www.domain.me

Delta City je prvi pravi šoping-mol u Crnoj Gori, koji kao grad u malom obuhvata najraznovrsnije prodavnice, ali i zabavne sadržaje u kojima porodica može da uživa cijelog dana. Evidentno je da je ovaj koncept kupovine uticao na maloprodajnu mapu cijele države i tako postao svojevrsan društveni fenomen. Otvorivši svoja vrata za sve institucije, pojedince i organizacije, rastao je zajedno sa lokalnom zajednicom i izrastao u ono što se na razvijenim tržištima zove community centar.

Šoping-mol Delta City ima 80 zakupaca, od kojih polovinu

čine internacionalni brendovi, kao što su: Zara, Bershka, Stradivarius, Cineplexx, Cortefiel, Pull & Bear, Oysho, Intimissimi, Tommy Hilfiger, Guess, New Yorker, Mango, Antony Morato, OVS Industry, Cortefiel i mnogi drugi.

2016. godine šoping-mol Delta City postao je dio grupacije Hyprop Investments. Kompanija Hyprop Investments je najveći afrički fond specijalizovan za ulaganja u šoping-molove, a šoping-molom Delta City u Podgorici, upravlja novoosnovana kompanija Hystead Limited sa sjedištem u Londonu.

www.deltacity.me

Evropska banka za rekonstrukciju i razvoj (EBRD) jeste međunarodna

finansijska institucija koja je osnovana 1991.godine. Prvobitno je svoje aktivnosti usmjeravala na zemlje bivšeg Istočnog bloka, a zatim je proširila poslovanje u cilju podrške razvoja u više od 35 zemalja, od Centralne Evrope do Centralne Azije i južnog i istočnog Mediterana. Kroz finansijska ulaganja, poslovne usluge i učešće u političkim dijalozima, banka podržava zemlje gdje posluje na njihovom putu ka održivoj tržišnoj ekonomiji, koja je konkurentna, propisno vođena, zelena, inkluzivna, otporna i integrisana.

U Crnoj Gori, EBRD je do sada potpisala finansijske ugov-

ore za 56 projekata, ukupne vrijednosti 538 miliona eura, a određene napore je uložila da pruži tehničku pomoć i inicira politički dijalog. Trenutni portfolio banke iznosi 352.8 miliona eura, od čega je 49% uloženo u projekte energetike, 25% u saobraćaj i opštinsku infrastrukturu, 14% u finansijske institucije, a ostatak u poljoprivredu i opštu industriju.

U narednom periodu, banka će nastaviti da podržava razvoj privatnog sektora u Crnoj Gori kao i dalju integraciju zemlje u Evropskoj uniji i regionu i agendi povezanosti Zapadnog Balkana.

www.ebrd.com

Proizvodnja i snabdijevanje električnom energijom osnovne su djelatnosti **Elektroprivrede Crne Gore**.

Elektroenergetske djelatnosti Društva propisane su Zakonom o energetici, licencama u energetskom sektoru i Statutom EPCG. Djelatnosti Društva su:

- proizvodnja električne energije,
- snabdijevanje električnom energijom,
- kupoprodaja električne energije,
- izgradnja i održavanje elektroenergetskih objekata,
- projektovanje i nadzor, i
- druge djelatnosti propisane Statutom EPCG.

Realizacijom osnovnih djelatnosti EPCG obezbjeđuje urjedno i kvalitetno zadovoljavanje potreba potrošača na svim naponskim nivoima.

Elektroprivreda Crne Gore AD Nikšić raspolaže kapacitetima za proizvodnju električne energije ukupne instalisane snage 867.5 MW, od čega se 649 MW (75%) odnosi na hidroelektrane "Perućica" i "Piva", a 218.5 MW (25%) na termoelektranu "Pljevlja"

www.epcg.com

Erste banka Crna Gora posluje pod ovim imenom od 2009. godine kada je Erste&Steiermaerkische Bank d.d. preuzela 100% kapitala Opportunity banke AD Podgorica. Dio je Erste grupacije, koja je osnovana 1819. godine kao prva austrijska štedna banka. Od 1997. godine, razvila se u jednog od najvećih pružalaca finansijskih usluga u istočnom dijelu Evropske unije, sa oko 46.700 zaposlenih koji opslužuju oko 15.9 miliona klijenata u 2.697 filijala u sedam zemalja (Austrija, Češka republika, Slovačka, Rumunija, Mađarska, Hrvatska,

Srbija). Nudimo široku lepezu finansijskih rješenja i usluga: depozite, kredite, investicije, savjetovanje i druge usluge. Fokusirani smo na crnogorsko tržište, a nudimo i usluge klijentima koji su aktivni i van zemlje preko podružnica Erste grupacije u regionu Centralne i Istočne Evrope. Banka održava dugoročne veze sa klijentima iz svih segmenata, nudeći im pristupačne i transparentne proizvode kao i personalizovane usluge savjetovanja.

www.erstebank.me

Sa svojim velikim iskustvom i profesionalizmom u osiguranju, priznatom finansijskom snagom i snažnim partnerstvom sa majkom kompanijom, Generali grupacijom, **Generali osiguranje Montenegro** nudi sve vrste proizvoda vezanih za neživotno osiguranje. Poslovanje Generali osiguranja Montenegro obuhvata raznovrsne proizvode i usluge, od proizvoda masovnih rizika (osiguranje od autoodgovornosti i osiguranje od nezgode) do osiguranja jako složenih industrijskih postrojenja, kao i od polisa porodičnog osiguranja do ugovora o osiguranju koji ispunjavaju složene potrebe kompanija.

Generali osiguranje Montenegro nudi dobra poslovna rješenja u oblasti osiguranja velikih kompanija, malih i srednjih preduzeća i institucija u svim poslovnim oblastima. Prepoznatljiva pojava Generali osiguranja na tržištu još više je ojačana efikasnošću kompanija u naplati šteta. Sa ciljem da postane lider na tržištu i u skladu sa odgovornostima koje je kompaniji dodijelila Grupa, Generali osiguranje Montenegro radi aktivno na razvoju novih proizvoda osiguranja koji do sada nijesu postojali na tržištu.

www.generali.me

Hipotekarna banka, sa svojom mrežom filijala i ekspozitura i multifunkcionalnih bankomata, elektronskog bankarstva (HB i mHB klik), obavlja sveobuhvatne finansijske usluge za pojedince i preduzeća, u rasponu od tradicionalnih bankarskih do savjetodavnih, kao i usluga investicionog bankarstva.

Sa svojim naprednim bankarskim tehnologijama uslugama, Banka je jasno fokusirana na budućnost. Naši prioriteti ostaju nepromijenjeni: to su sigurnost naših klijenata, kao i najbolje i najinovativnije usluge, po čemu smo prepoznatljiviji na crnogorskom bankarskom tržištu.

www.hipotekarnabanka.com

JUGOPETROL AD je najveća kompanija u Crnoj Gori koja se bavi trgovinom naftom i naftnim derivatima i koja upravlja najvećim postrojenjem u Baru. Kompanija ima mrežu od 40 EKO benzinskih pumpi i objekte za snabdijevanje u tri luke i na dva aerodroma. EKO maloprodajna mreža nudi Eurodizel i bezolovni 95 i 98, koristeći brenдове avio dizel i EKONOMY 95.

JUGOPETROL je osnovan u Kotoru 1947.godine. U oktobru 2002, HELLENIC PETROLEUM GRUPA kupuje 54.53% akcija JUGOPETROL AD Kotor preko HELLENIC PETROLEUM INTERNATIONAL AG. U decembru 2014, kompanija je prebacila svoje sjedište u Podgoricu, glavni grad Crne Gore, i promijenila ime u JUGOPETROL AD. JUGOPETROL AD se kotira na crnogorskoj berzi.

www.jugopetrol.co.me

Abu Dabi finansijska grupacija (ADFG) (i njena istočno-evropska podružnica Integrated EE Holdings) osnovana je 2011. godine i bavi se ulaganjima u nekretnine vrijednim milijarde dolara širom svijeta, sa sjedištem u Abu Dabiju, Ujedinjenim Arapskim Emiratom, i nudi raznovrsne finansijske usluge. Portfolio nekretnina ADFG čine stambeni i poslovni prostori u Ujedinjenom Kraljevstvu, Istočnoj Evropi i Ujedinjenim Arapskim Emiratom sa 7.000.000 m² nekretnina vrhunskog kvaliteta. Vrijednost projekata u razvojnoj fazi iznosi 4 milijarde dolara na raznim lokacijama u Londonu, Abu Dabiju, Dubaiju, Crnoj Gori i Crnom moru. U proteklih šest godina, ADFG je uspio da donese optimalni povrat investitorima na ulaganja i razvio se da bi odgovorio na po-

trebe investitora prilagođavajući se makroekonomskoj klimi i prateći dinamiku tržišta.

ADFG, preko svoje podružnice Integrated EE Holdings, jeste jedan od najvećih investitora u Crnoj Gori. Prepoznata po osnivanju i izvođenju projekata kao što su The Capital Plaza, Hard Rock Café, CentreVille Hotel i Lučice Montenegro, kompanija je postala investitor koji danas mijenja izgled modern Podgorice i Crne Gore. Uspješan investitor u nekretnine, vlasnik hotela i restorana, Integrated EE Holdings jeste organizacija koja je danas viđena u regionu kao jedan od dominantnih i priznatih poslovnih partnera

www.adfg.ae

karanovic/partners **Advokatska kuća Karanović & Partners** prisutna je na crnogorskom tržištu od 2006.godine, sa kancelarijom u centru Podgorice. Radeći zajedno sa iskusnim crnogorskim advokatima, naši pravni savjetnici u Crnoj Gori idealno su pozicionirani da pružaju razne korporativne i komercijalne pravne usluge doma-

ćim i stranim klijentima. Crnogorski tim je specijalizovan da investitorima, posebno onima iz sektora hotelijerstva i turizma, pruži pravnu podršku u oblastima kao što su privredno pravo, nekretnine, bankarstvo i finansije i razvoj infrastrukture.

www.karanovicpartners.com

Član grupe triglav

Lovćen osiguranje AD Podgorica, član Triglav grupe, vodeće finansijsko-osiguravajuće grupacije na Jadranu i jedne od vodećih grupa u Jugoistočnoj Evropi, prva je i jedina osiguravajuća kuća u Crnoj Gori koja nudi sve vrste osiguranja. Kao lider na crnogorskom tržištu osiguranja, mi smo sinonim za sigurnost, odgovornost, profesionalizam, jednostavnost i savremenost.

Misija kompanije je IZGRADIMO SIGURNIJU BUDUĆNOST uz posvećenost odgovornom i održivom razvoju. Okosnicu kompanije čini tim od preko 350 zaposlenih, koji

ispunjavaju misiju Lovćen grupe (Lovćen osiguranje, Lovćen životna osiguranja i Lovćen auto) time što su posvećeni, stručni i predani. Kompanija je prepoznata zahvaljujući svom znanju, iskustvu i izuzetnosti u odnosu sa klijentima, zaposlenima, akcionarima i drugim stranama.

Vjerujemo da sa našim znanjem iz oblasti osiguranja možemo da pružimo klijentima, kako domaćim tako i regionalnim, proizvode i usluge koji će zadovoljiti njihove životne i poslovne ciljeve.

www.lo.co.me

Luštica Bay, najveća grinfild investicija u Crnoj Gori, zamišljena je da pruži zdravi, aktivni način života na obali Jadrana. Osmišljen tako da se savršeno uklapa u okruženje, postaće stalni dom za nekoliko hiljada stanovnika. Sastoji se od raznovrsnih stambenih prostora, hotela i objekata, koji će pružati mir i privatnost, otkrića i avanturu.

Naši objekti su najmoderniji, i spolja i unutra, dizajnirani i opremljeni bez greške, i nude uslove svjetske klase. Njihova pozicija se uklapa sa topografijom brda pa se svi objekti mogu pohvaliti nevjerovatnim pogledom na zaliv i more. Okruženi su velikim otvorenim prostorom, čiji je prvobitni oblik netaknut. Zelene staze i stazice ukrštaju se kroz naselja i povezuju ih sa širom okolinom i glavnom marinom.

www.lusticabay.com

mastercard.

Mastercard (NYSE:MA) www.mastercard.com jeste tehnološka kompanija koja posluje u sektoru globalnih platnih usluga. Posluje u najbržoj mreži na svijetu za obradu plaćanja, povezujemo potrošače, finansijske institucije, trgovce, vlade i kompanije u preko 210 zemalja i teritorija. Proizvodi i usluge Mastercarda olakšavaju svakodnevne trgovačke aktivnosti kao što su kupovina, putovanja, vođenje kompanije i upravljanje finansijama i čini ih sigurnijim i efikasnijim. Pratite nas na Twitteru @MastercardNews, priključite se diskusiji na blogu Beyond the Transaction Blog i prijavite se za posljednje vijesti na portalu Engagement Bureau.

Mastercard predvodi razvoj modernog, digitalnog i transparentnog platnog ekosistema u Crnoj Gori kroz izgradnju snažnog partnerstva sa javnim i privatnim učesnicima na lokalnom tržištu. U tom smislu, 2018. godina je bila izvanredna godina sa uvođenjem kartičnog plaćanja kod saobraćajne i granične policije prvi put na Balkanu. Godinu je obilježio i veliki rast korišćenja beskontaktno tehnologije od 133% godišnje, što je iznad evropskog prosjeka od 97%. Mastercard nastavlja da stavlja na raspolaganje svoje globalne tehnologije, iskustvo i stručnost kako bi se obezbijedilo da društvo bez novca u Crnoj Gori ostvari pun potencijal.

www.mastercard.com

Kompanija Montenegro Stars HG osnovana je 2003.godine. Početni kapital kompanije iznosio je oko 150 miliona eura. Kompanija posjeduje tri hotela koji se nalaze u Budvi i u Bečićima:

- Hotel sa 5 zvjezdica **SPLENDID** sa smještajnim kapacitetom od 688 ležaja
- Hotel sa 4 zvjezdice **MONTENEGRO** sa smještajnim kapacitetom od 352 ležaja
- Hotel sa 4 zvjezdice **BLU STAR** sa smještajnim kapacitetom

od 54 ležaja. Kompanija ima 590 zaposlenih. Kompanija je uvela standarde poslovanja HACCP i USA-LI, standarde za bezbjednost i sigurnost, kao i standarde za očuvanje životne sredine koji se sada primjenjuju u sektoru turizma. Montenegro Stars HG dobitnik je najznačajnijih domaćih i inostranih nagrada i priznanja u hotelijerstvu, i lider je u turizmu u Crnoj Gori.

www.montenegrostars.com

Kompanija m:tel je u aprilu 2007. godine dobila licencu za trećeg operatora na teritoriji Crne Gore. Vlasničku

strukturu m:tel-a čine 51% Telekom Srbija i 49% Telekom Srbije.

Mreža je počela sa komercijalnim radom 9. jula 2007. godine i do sada je otvoreno 16 poslovnica u 14 gradova Crne Gore. Iako najmlađi operator mobilne telefonije u Crnoj Gori, m:tel ima najveći broj prodajnih mjesta.

Osim usluga mobilne telefonije, m:tel kompanija pruža Internet usluge i usluge fiksne telefonije. Kompanija takođe ima konkurentnu i kvalitetnu ponudu kablovskih usluga. Sa m:box paketima koji kombinuju fiksnu i mobilnu telefoniju, internet i digitalnu televiziju, klijenti dobijaju sve telekomunikacione usluge na jednom mjestu, sa jednim računom i odličnom cijenom.

Od ulaska na crnogorsko tržište, m:tel je prepoznat ne samo po kvalitetu usluga, prijemčivim cijenama, ljubaznom, otvorenom odnosu sa klijentima, nego i po vodećoj ulozi u uvođenju novih tehnologija i usluga.

M:tel stalno ulaže u razvoj tehnologija koje će omogućiti da usluge budu dostupne i u seoskim područjima. Pored daljeg razvoja mobilnih mreža, kompanija značajno ulaže i u fiksnu mrežu. Ulažemo u razvoj optičke infrastrukture i baznih stanica za LTE signal.

Kao društveno odgovorna kompanija, m:tel aktivno učestvuje u svakodnevnom napretku crnogorskog društva, dajući doprinos razvoju zajednice, pa se posebna podrška pruža socijalnim, kulturnim, obrazovnim, zdravstvenim i sportskim programima i inicijativama.

www.mtel.me

NLB Banka AD Podgorica članica je NLB Grupe, najveće slovenačke finansijske grupacije, sa 369 poslovnica, više od 6.000 zaposlenih i skoro dva miliona klijenata. NLB Grupa je osim Slovenije prisutna i na šest tržišta u Jugoistočnoj Evropi. Tradicija postojanja NLB Banke AD Podgorica duga je više od jednog stoljeća i datira od 1905. godine.

Danas je jedna od vodećih banaka na tržištu Crne Gore, na kojem preko 300 zaposlenih putem 19 filijala i isturenih šaltera

pruža usluge klijentima u 13 gradova širom zemlje. NLB Banka posluje kao univerzalna bankarska institucija, nudeći bankarske usluge stanovništvu, javnim ustanovama i velikim preduzećima. Banka je imala pionirsku ulogu u ponudi usluge mobilnog elektronskog bankarstva na tržištu Crne Gore, implementacijom mBanking rješenja, a inovacije i digitalizacija predstavljaju strateške vodilje i u budućnosti NLB Banke.

www.nlb.me

Kompanija Ocean Montenegro pruža lučke usluge tegljenja, potiskivanja, pilotaže i priveza i od-

veza brodova brodova.

Kao ćerka firma Luke Bar AD privatizovana je 2010. godine na javnom tenderu od strane konzorcijuma Interlog doo Bar i Ocean srl Trieste za 2,5 mil eura.

Investitori su u veoma kratkom periodu značajno poboljšali kvalitet sva tri servisa i ujedno sa cjenovnom politikom dali barskoj luci jednu novu dimenziju konkurencije, visoko profes-

sionalne i prije svega sigurne luke.

Kompanija zapošljava 35 radnika i posluje u sklopu Ocean Team-a (16 kompanija) koje pored Bara, lučke usluge pružaju u Trstu, Kopru, Porto Nogaru i luci Monfalkone.

Ocean Montenegro je član Evropske asocijacije privezivača, Evropske asocijacije vlasnika remorkera i Evropske asocijacije lučkih pilota.

www.ocean-montenegro.com

Grupa Payten SEE jedan je od najvećih operatora u Jugoistočnoj Evropi u smislu prihoda koji stvara od prodaje softvera i usluga.

Nastala je kao rezultat spajanja iskustva, znanja i rješenja iz velikih vodećih IT kompanija u regionu.

Naša vizija je da postanemo broj jedan pružalac informatičkih rješenja tako što ćemo razumjeti i moći da podržimo i na kraju potpuno preuzmemo čitave poslovne procese klijenata.

Danas, ASEE grupa uglavnom posluje u ovim segmentima informatičkog tržišta:

Bankarska softverska rješenja i usluge uključujući rješenja za mnogostruke kanale, integrisani osnovni bankarski sistem zasnovan na Oracle i Microsoft platformama kao i autentifikacija rješenja za sigurnost, sistema za izvještavanje prema

regulatorima i menadžmentu, kao i sistema za upravljanje rizicima.

Rješenja za platnu industriju, usluge i preuzimanje poslova za nefinansijske i finansijske institucije, uključujući rješenja vezana za elektronsku trgovinu, mobilna plaćanja, obrade kao i usluge vezane za bankomate i POS terminale.

Rješenja za integrisanje sistema i usluge za finansijske institucije, javnu upravu, sektore telekomunikacija i komunalnih djelatnosti: razvoj IT infrastrukture, implementacija i podrška, obezbjeđivanje funkcionisanja poslovnih procesa, automatizacija operacija i razvoj softvera po mjeri.

www.payten.com

U PwC kompaniji, cilj je da se izgradi povjerenje u društvo i da se riješe važni problemi. Mi predstavljamo mrežu koja je prisutna u 157 zemalja sa više od 223.000 zaposlenih, koji su posvećeni pružanju kvalitetnih savjetodavnih i poreskih usluga. U kompaniji PwC Montenegro, organizovani smo u

nekoliko službi koje pružaju usluge vezane za reviziju, savjetovanje, ljudske resurse, poreze, procjene i strategiju, upravljanje porezima i računovodstvo i upravljanje rizicima. U svakoj službi imamo visoko kvalifikovane i iskusne saradnike koji teže da pomognu klijentu da izgradi vrijednost, upravlja rizikom i poboljša rezultat.

www.pwc.com

AD "Port of Adria" je članica „Global Ports Holding“-a. Osnovna djelatnost kompanije je pretovar i skladištenje kontejnera i svih vrsta generalnih tereta na površini od 520.000m². Raspolaze sa potpuno opremljenim tehnološkim cjelinama – kontejnerskim terminalom, terminalom za generalne terete, drvnim terminalom, Ro Ro terminalom i kruz terminalom, sa ukupno 9 vezova. Posjeduje 12 zatvorenih skladišta ukupne površine 76.732m², kao i ot-

voreni skladišni prostor ukupne površine 163.390m². Na svim dokovima moguće je istovremeno vezati različite tipove brodova po međunarodnim uzansama. Kompletno područje je ograđeno, pokriveno video nadzorom, čime je obezbjeđena visoka sigurnost za robu i obavljanje pretovarnih manipulacija. Kompanija posluje u skladu sa međunarodnim standardima – IMS (ISO 9001, ISO 14001 i OHSAS 18001) i ISPS.

www.portofadria.me

Adriatic Marinas, koja posluje kao Porto Montenegro, jeste luksuzna, više puta nagrađivana marina, koja je dobila priznanje Marina Super Jahte od udruženja TYHA (Udruženje luka i jahti) za period od 2015. do 2017. Nalazi se u Tivtu, na jugozapadnoj crnogorskoj obali, u jednoj od najpoželjnijih destinacija što se tiče nekretnina u Evropi. Ova inovativna luka za jahte i gradić-marina posebno su dizajnirani da zadovolje najsitnije potrebe svih jahti, njihovih vlasnika, gostiju i posade, sa specifičnom infrastrukturom za najveće jahte.

Uz marinu, tu su i prostrani stambeni prostori, tik uz more, internacionalni restorani, butici, razni sportski i kulturni sadržaji, internacionalna škola i hotel sa 5 zvjezdica, Regent Porto Montenegro.

Porto Montenegro je preuzela Investicioni korporacija Dubajja (ICD) 2016. godine, a ona predstavlja glavni investicioni ogranak Vlade Dubajja sa investicijama koje se odnose na finansijske usluge, transport, energetiku i industriju, nekretnine i maloprodaju

www.portomontenegro.com

Ramada Podgorica nalazi se u centru Podgorice, na tri minuta vožnje od centra grada i na pet minuta laganog hoda od rijeke. Hotel se nalazi pored tržnog centra Mall of Montenegro i udaljen je 15 minuta od aerodroma Podgorica. Ramada Podgorica City Hotel je prvi međunarodni lanac hotela u Podgorici i kao takav okuplja ključne figure iz poslovnog i javnog miljea, kao i iz medija koji dolaze iz cijelog svijeta.

Naši zaposleni, koji dolaze iz Crne Gore, ali i iz inostranstva, kao i kvalitetna usluga koju pružamo učiniće vaš boravak u Podgorici prijatnim. Ramada Podgorica ima 110 modernih soba dizajniranih prema Ramada standardima.

Sa preko 550 m² konferencijskih sala, Ramada Podgorica je najtraženije mjesto u gradu za organizaciju konferencija, sastanaka, inicijativa i proslava. Hotel ima i balsku dvoranu, dvije konferencijske sale i dvije sale za sastanke.

www.ramadapodgorica.me

Akcionarsko društvo Sava osiguranje uspješno posluje na crnogorskom tržištu već 18 godina i pruža kvalitetno i sigurno neživotno osiguranje. Sava osiguranje je u 100% vlasništvu društva za reosiguranje Sava Re, koji je najveći reosiguravač u Sloveniji i u regionu. Ključne prednosti kompanije su četrdesetogodišnje iskustvo, međunarodna reputacija, dobar učinak i stabilnost poslovanja.

U okviru kompanije Sava osiguranje, pored Uprave, postoje filijale koje posluju u Herceg Novom, Kotoru, Tivtu, Budvi, Baru, Ulcinju, Podgorici, Nikšiću, Danilovgradu, Cetinju, Bijelom Polju, Beranama, Rožajama i Pljevljima.

Kompanija Sava osiguranje nudi proizvode ličnog osiguranja i

osiguranja imovine. Proizvodi osiguranja imovine obuhvataju osiguranje domaćinstva; lično osiguranje obuhvata osiguranje od nezgode i putno-zdravstveno osiguranje; a osiguranje motornih vozila obuhvata osiguranje od odgovornosti za štete pričinjene trećim licima i auto kasko osiguranje.

Svi klijenti dobijaju jedinstveno rješenje koje je prilagođeno njihovim uslovima i očekivanjima. Prilagođavanjem pokriva, Sava osiguranje obezbjeđuje najbolju moguću zaštitu svim klijentima. Sava osiguranje je posvećeno zaštiti interesa klijenata i izgradnji partnerstva koje će trajati generacijama.

www.sava.co.me

Kompanija S&T se bavi realizacijom kompletnih IT rješenja, integracijom sistema, pružanjem usluga informatičkog konsaltinga, servisa i podrške u cilju rješavanja poslovnih problema svojih klijenata. S&T je u Crnoj Gori osnovan avgusta 2002.godine sa 100% kapitalom S&T Group AG. S&T Crna Gora posluje u okviru poslovnih jedinica: Infrastrukturalna rješenja (network & security, enterprise systems i outsourcing) i Business solutions (SW razvoj).

U Crnoj Gori nudimo rješenja bazirana na proizvodima naših partnera, renomiranih svjetskih brendova kao što su: Microsoft, Oracle, Check Point, Juniper, Entrust, SafeNet, Trend Micro, Digi, ArcSight, Iron Mountain, VmWare, McAfee, Cisco, EMC, HP, IBM, Fujitsu, Hitachi, Imperva, Bosch, CrossMatch, MaxData...

S&T Crna Gora je jedinstveni IT sistem integrator u Crnoj Gori, sa reputacijom pouzdanog partnera, zahvaljujući bro-

jnim uspješno realizovanim projektima u telekomunikacionim kompanijama, finansijskim institucijama, državnom i javnom sektoru, kao i privatnom sektoru, među kojima se posebno ističu projekti koji su od strateškog značaja za dalji informatički napredak Crne Gore:

- Glavni web portal Vlade Crne Gore www.gov.me,
- Konsolidacija DC i DR u NLB Montenegro,
- Centralna korporativna informatička sigurnosna rješenja T-Com Crna Gora,
- Web portal za Online servise Vlade Crne Gore www.eup-rava.me,
- SW rješenje za Projekat stručnog osposobljavanja lica sa stečenim visokim obrazovanjem,
- Implementacija državnog GOV CA i centralnog javnog POSTA
- CA PKI sistema, Implementacija SWIS, integralnog HW i SW-a rješenja za sistem socijalnog staranja u Crnoj Gori.

HS HARRISONS

Harrisons je prva međunarodna advokatska kancelarija koja je otvorila kancelariju u Crnoj Gori i ostala je jedina engleska advokatska kancelarija koja posluje u Crnoj Gori gdje se bavila privatizacijama / stranim investicionim projektima od 2000.godine, više nego bilo koja druga kancelarija.

Mark Harrison, direktor kancelarije, radi u Crnoj Gori od 1996.godine kada je u ime Vlade radio na prvoj privatizaciji u zemlji – prodaja nikšičke pivare Trebjesa privari Interbrew.

Nakon toga je Crna Gora nastavila sa privatizacijama, a četiri godine je kancelarija Harrisons savjetovala Vladu Crne Gore jer je bila imenovana za jedinog pravnog savjetnika pri Tenderskoj komisiji i Savjetu za privatizaciju.

Kancelarija učestvuje u svim većim poslovima vezanim za nekretnine i turizam na crnogorskoj obali. Potvrdila je svoj status liderske kancelarije za MENA investiture jer sada radi i sa kompanijama, između ostalih, iz Abu Dabija, Dubaija,

Omana, Katara i Egipta.

Njihovu praksu vezanu za nekretnine dopunjuje poslovni angažman za veće crnogorske kompanije, uz savjetovanje kancelarija EBRD, IFC i DEG o brojnim finansijskim projektima i projektima kapitala.

Takođe, prepoznata je kao lider na tržištu u domenu tržišta kapitala i imenovana je za savjetnika kod prva dva emitovanja Euro obveznica i kod kreditiranja Vlade od strane poslovnih banaka.

Da bi zaokružili aktivnosti na Balkanu, a posebno utvrdili položaj u finansijskom i bankarskom sektoru kao i sektoru tržišta kapitala, Harrisons ima kancelariju u centru finansijske četvrti Londona, što im daje jedinstvenu prednost jedine advokatske kancelarije smještene u Engleskoj, Crnoj Gori i Srbiji.

Kompanija Tara Resources AD je privatna, švajcarska kompanija koja trenutno radi na projektu Brskovo u Mojkovcu.

Projekat Rudnik Brskovo ima potencijal da postane jedan od najvećih i najpovoljnijih površinskih kopova cinka u Evropi, za proizvodnju koncentrata cinka, olova i bakra

Mojkovac i Rudnik Brskovo imaju dugu istoriju, sa prvim rudarskim operacijama manjeg obima zabilježenim u trinaestom vijeku. Ovi radovi pretvorili su Brskovo u veliki evropski trgovački centar i izvor bogatstva u zemlji.

Kompanija Tara Resources je nakon preuzimanja projekta 2018. godine izvršila dodatno bušenje kako bi se povećali i potvrdili resursi, metalurška ispitivanja i studije o zaštiti životne sredine a takođe je izvršena preliminarna ekonomska

procjena. Kompanija Tara Resources trenutno radi na razvoju Studije Izvodljivosti projekta kao i na prikupljanju svih potrebnih lokalnih dozvola i odobrenja za rad. Projekat je dobro povezan sa putnom i željezničkom infrastrukturom, nalazi se u blizini međunarodnih luka i takođe ima pristup lokalnom stanovništvu koje ima iskustvo u rudarstvu.

Saga CG d.o.o. Podgorica, koju je osnovala Saga d.o.o. Beograd, posluje od aprila 2007.godine uz punu podršku majke kompanije. U saradnji sa Saga d.o.o. Beograd, klijentima nudi najbolja rješenja iz IT oblasti. Godine 2009, Saga postaje dio New Frontier grupe – ICT kompanije koja najviše obećava u Centralnoj i Istočnoj Evropi. Naši klijenti su iz sektora telekomunikacija, finansijskog i javnog sektora i proizvodnje.

Osnovna djelatnost: projektovanje, izgradnja, integracija i održavanje IT sistema, mrežna i telekomunikaciona rješenja (Telco/ Carrier/Enterprise), sistemi za podršku operativnih i poslovnih procesa telekom operatera (OSS/BSS), kontakt centri, poslovna rješenja (ERP, CRM, Content & Document Management, DWH/BI), razvoj poslovnih aplikacija (elektronsko bankarstvo, sistemi za plaćanja...).

www.saga.me

Telenor je postao dio crnogorskog telekomunikacionog tržišta 1996. godine, kao prvi mobilni operator u zemlji. Sa preko 20 godina rada, kompanija je postepeno uvodila tehnološke inovacije, počev od glasovnih poruka do LTE tehnologije. Telenor je među prvima uveo napredne digitalne usluge kao i 4G tehnologiju. Jačanje i digitalizacija društva ključna su pokretačka sila svakodnevnih operacija kompanije, i vođene su principom jednostavnosti, održavanjem obećanja, inspiracije i poštovanja. Telenor Montenegro je dio Telenor grupe, jednog od najvećih svjetskih mobilnih operatera sa više od 211 miliona klijenata

na 13 tržišta. U protekle dvije decenije, Telenor je značajno investirao u razvoj mrežne infrastrukture i implementaciju modernih tehnologija. Telenor Crna Gora je lider na tržištu mobilne telefonije sa 376.6 klijenata i tržišnim udjelom od 36.23%. Telenor pokriva 97% Crne Gore brzim internetom i nastavlja da uvodi 4G mrežu u svim djelovima zemlje. Tokom 2017.godine, mreža Telenora je modernizovana zamjenom postojeće opreme tehnologijom posljednje generacije, na 350 lokacija u Crnoj Gori.

www.telenor.me

Terna Crna Gora realizuje aktivnosti vezane za implementaciju i upravljanje električnom povezanošću između Italije i Crne Gore, i unapređuje razvojne prilike u industriji prenosa električne energije na Balkanu.

Kompanija je u vlasništvu Terna SpA, najboljeg nezavisnog operatera u Evropi, šestoj u svijetu po dužini prenosnih kablova kojima upravlja.

www.terna.it

Pivara Trebjesa doo Nikšić, proizvođač jednog od najpoznatijih crnogorskih brendova – Nikšićkog piva, dio je kompanije Molson Coors Brewery, trećeg po veličini proizvođača piva u svijetu. Porijeklo onoga što danas znamo kao Nikšićko pivo datira još iz 1896.godine. Trebjesa proizvodi lokalna piva: Nikšićko Pivo, Nikšićko Gold, Nikšićko Cool Lemon, Nikšićko Cool Grapefruit, Nikšićko Nefiltrirano i Onogošt. Ima licencu za proizvodnju Jelen piva i Apatinskog piva, a portfolio obogaćuju

i poznati svjetski brendovi piva kao što su Staropramen, Corona, Becks, Leffe, Hoegaarden, Stella Artois i Löwenbräu.

Trebjesa igra ključnu ulogu u nacionalnoj privredi i doprinosi njenom razvoju kroz razna sponzorstva, donacije i projekte lokalne zajednice.

Privredna komora nagradila je pivaru Trebjesa kao najuspješniju kompaniju u Crnoj Gori u 2016. godini.

www.pivaratrebjesa.com

UNIQA osiguranje je dio UNIQA grupe, jedne od vodećih osiguravajućih grupa u Austriji i srednjoj i istočnoj Europi. Sa aktivnostima na crnogorskom tržištu UNIQA je počela kroz kompanije UNIQA životno osiguranje a.d. Podgorica i UNIQA neživotno osiguranje a.d. Podgorica u februaru 2008. Od ulaska na crnogorsko tržište, poslovni imperativ obje kompanije je stvaranje kvalitetnih i inovativnih proizvoda namijenjenih pravnim i fizičkim licima kao i visoki nivo usluge. UNIQA ima široku lepezu proizvoda osiguranja počevši od

imovinskog osiguranja, osiguranja od nezgoda, osiguranja automobila, zdravstvenog osiguranja i različitih proizvoda životnih osiguranja. Posebna pažnja se posvećuje uvođenju novih tehnoloških rješenja, usavršavanju poslovnih procesa te kvalitetnoj i brzom isplati šteta.

UNIQA je postala simbol pouzdanosti, odgovornosti i drugačijeg, pozitivnog pogleda na svijet. Svakoga dana pažnju usmjeravamo na želje i potrebe ljudi, hrabreći ih da krenu za svojim snovima i da otkrivaju sve što ih ispunjava i čini srećnim. UNIQA tim u Crnoj Gori trenutno čini više od 120 zaposlenih i sve veći broj posrednika.

www.uniqa.me

Ekonomik Accountants d.o.o. osnovan 2006. godine u Crnoj Gori, zastupa više od 350 kompanija iz različitih industrija koje dolaze iz više od 40 zemalja sa 6 različitih kontinenata.

Kompanija je nagrađena priznanjem „100 najvećih u Crnoj Gori“ i postala je 2020. godine i zvanično vodeća na tržištu Crne Gore u revizorskoj i računovodstvenoj industriji.

Nastojanje za najvišim nivoom kvaliteta je očigledno: vi-

sokokvalifikovani tim sastoji se od sertifikovanih računovođa, revizora, sudskih vještaka koji su na raspolaganju za izvanrednu poslovnu podršku kakvu svaka kompanija koja posluje u Crnoj Gori zaslužuje. Finansijsko izvještavanje se sprovodi po IAS i IFRS standardima, u skladu sa Etičkim kodeksom profesionalnih računovođa, a kompanija je članica Instituta sertifikovanih računovođa Crne Gore, ISRCG, IFAC-a i Instituta računovođa i revizora Crne Gore, IRRCG.

Vas Invest doo Budva je kompanija koja se bavi razvojem luksuznog kompleksa u Crnoj Gori pod nazivom Smokva Bay Resort.

Smokva Bay će ostvariti očekivani razvoj sa pogledom na Jadransko more koji će imati hotele svjetske klase Raffles. Postaće prvo privatno ljetovalište u Crnoj Gori koje nudi luksuzne brendove i privatne rezidencije, na osami, netaknute, prirodne obale.

Henley & Partners je globalni lider

u planiranju dobijanja ekonomskog državljanstva. Svake godine, na stotine bogatih pojedinaca i njihovih savjetnika oslanja se na našu stručnost i iskustvo u ovom domenu. Naši posvećeni i profesionalni zaposleni rade kao jedan tim u preko 30 kancelarija širom svijeta.

Henley & Partners je stvorio koncept planiranja ekonomskog državljanstva u 1990-im godinama. Kako se globalizacija razvijala, državljanstvo i boravište postali su važne teme među sve većim brojem međunarodno prisutnih preduzetnika i investitora sa kojima i danas ponosno saradjujemo.

Uz povjerenje vlada, ova kompanija je vodeći savjetnik vlada koji je obezbijedio više od 8 milijardi dolara direktnih stranih investicija. Učestvovali smo u strateškim konsultacijama kao i u osmišljavanju, uspostavljanju i radu najpoznatijih svjetskih programa za dobijanje ekonomskog državljanstva.

Iako je kompanija starija od 45 godina, osnovana je u obliku u kom je i danas poznata 1997. godine usljed spajanja privatne konsultantske kancelarije za imigraciju i kompanije za fiducije. Rad kompanije, kao i rad većine naših partnera, direktora, službenika regulišu odgovorne institucije u zemljama u kojima posluju, gdje je to moguće. One su takođe članice raznih poslovnih udruženja kao što su Investment Migration Council, the Society of Trust and Estate Practitioners, The International Tax Planning Association, the International Fiscal Association, i the Fédération Internationale des Administrateurs de Biens Conseils et Agents Immobiliers.

Pružamo razne vrste usluga koje su neophodne za zaštitu i širenje bogatstva naših klijenata. Ipak, kako često djelujemo kao bliski savjetnici, namjerno se uzdržavamo od davanja investicionih savjeta ili upravljanja nekretninama. U ovim industrijama, saradjujemo sa mnogim svjetskim vodećim bankama i najuspješnijim investicionim menadžerima.

Kancelarija Henley & Partners u Crnoj Gori osnovana je u novembru 2018.godine, a Vlada Crne Gore je zvanično pokrenula program ekonomskog državljanstva u januaru 2019.godine kao dopunu njenih napora da se privuku direktne strane investicije i poveća ekonomska aktivnost u zemlji. U martu 2019.godine, Vlada je imenovala Henley & Partners za zvaničnog globalnog koncesionara ovog programa.

Svjetska banka označila je Crnu Goru kao najbrže rastući privredu na Balkanu, a zemlja se brzo pozicionirala kao ključna strateška destinacija u nekim globalno važnim industrijama. Kroz učešće u programu dodjele ekonomskog državljanstva, Henley & Partners ima za cilj da učvrsti globalnu poziciju zemlje.

**BIJELA KNJIGA
INVESTICIONA KLIMA U CRNOJ GORI 2020**

Izdavač:

Savjet stranih investitora u Crnoj Gori
Novaka Miloševa 29/II, Podgorica
www.mfic.me

Za izdavača:

Ivan Radulović
Izvršni direktor Savjeta

Prevod:

Jasmina Čeranić

Dizajn:

Ana Đurković

Tiraž: 50

Štampa: Obod, Cetinje

Podgorica, mart 2021. godine

MFIC | Montenegrin Foreign
Investors Council